

105

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО
И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

КАТЕДРА „ПОЛИТОЛОГИЯ“

35 ПОЛИТО
ЛОГИЯ

УНЕС

ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ПОЛИТИКАТА:
СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ ПРЕЗ
ПОГЛЕДА НА БЪДЕЩИТЕ ЕКСПЕРТИ

СБОРНИК СЪС СТУДЕНТСКИ ДОКЛАДИ

**УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И
СВЕТОВНО СТОПАНСТВО**

КАТЕДРА „ПОЛИТОЛОГИЯ“

ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ПОЛИТИКАТА: СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БЪДЕЩИТЕ ЕКСПЕРТИ

*Сборник със студентски доклади от
IV учебна студентска конференция по дисциплината
„Методология и методика на политическия анализ“
15 май 2025 г.*

*Студентска конференция
по политически анализ*

София, 2025

Академично издателство УНСС

Сборникът се публикува благодарение на университетски проект за частично финансиране на научен форум със субсидия от държавния бюджет – договор № НИД НФ-31 /2025 г.

Съставители: доц. д-р Елена Симеонова и ас. д-р Исидора Димова
Научен редактор: ас. д-р Исидора Димова

Всички права запазени! Не се разрешават копиране, възпроизвеждане и разпространяване на сборника или на части от него по какъвто и да е начин без писменото разрешение на Академично издателство УНСС. Авторите носят пълна отговорност за оригиналността на произведението, както и за грешки, допуснати по тяхна вина.

© 2025 Елена Симеонова, Исидора Димова, съставители

© 2025 Академично издателство УНСС

ISBN 978-619-232-954-9 (CD)

ISBN 978-619-232-955-6 (pdf)

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	5
ВЪВЕДЕНИЕ	9
ПОЛИТИЧЕСКО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО И СТАБИЛНОСТ В СЪВРЕМЕННА ЕВРОПА	
ПОПУЛИЗМЪТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА СТАБИЛИЗАЦИЯ: ОТ БЕРЛУСКОНИ ДО МЕЛОНИ (1994 – 2024 г.)	
<i>Александър Радованов</i>	12
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЛЯВОТО ПОЛИТИЧЕСКО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО (ФРАНЦИЯ И БЪЛГАРИЯ)	
<i>Виктория Петрова и Жана Савова</i>	22
ПОЛИТИЧЕСКАТА НЕСТАБИЛНОСТ И ПРОТЕСТНИТЕ ДВИЖЕНИЯ НА БАЛКАНИТЕ	
<i>Лора Керчева и Веселина Денчовска</i>	44
ГЕОПОЛИТИКА, СИГУРНОСТ И МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ	
БРИКС КАТО ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ И ИКОНОМИЧЕСКИ КОНКУРЕНТ НА Г-7	
<i>Ерджан Терзи</i>	59
ЕФЕКТИВНОСТ НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТЕРОРИЗМА (СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МОДЕЛИТЕ В САЩ И ИНДИЯ)	
<i>Георги Петришки и Иван Таков</i>	71
ИНОВАЦИИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЕФЕКТИВНОСТ	
ФИНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА МЕСТНОТО УПРАВЛЕНИЕ	
<i>Деница Райчева</i>	85

ЕФЕКТИВНОСТ НА АНТИКОРУПЦИОННИТЕ ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ, РУМЪНИЯ И ДАНИЯ	
<i>Виктория Георгиева, Пламена Василева и Полина Стефанова</i>	93
ДАНИЯ И ИНОВАЦИИТЕ В ЧИСТАТА ЕНЕРГИЯ: ДВИЖЕЩА СИЛА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ЗЕЛЕНА СДЕЛКА	
<i>Божидара Запартова и Цветомира Атанасова</i>	107
СОЦИАЛНИ МРЕЖИ, ИЗБОРИ И ПРАВА	
ВЛИЯНИЕТО НА СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ ВЪРХУ ЕЛЕКТОРАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ В ХРИСТИЯНДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ (CDU/CSU)	
<i>Никола Йорданов и Симона Апостолова</i>	116
ВЛИЯНИЕТО НА МИГРАНТСКАТА КРИЗА ВЪРХУ ИЗБОРНИТЕ РЕЗУЛТАТИ В ГЕРМАНИЯ	
<i>Антон Йовев и Християн Христов</i>	130
ЕФЕКТИ ОТ ЛИПСАТА НА ПРАВА НА ЖЕНИТЕ В САУДИТСКА АРАБИЯ И РОЛЯТА ИМ В ОБЩЕСТВОТО	
<i>Мелтем Топал и Елис Калеева</i>	143
ДОКЛАДИ ОТ УЧЕБНА КОНФЕРЕНЦИЯ - 2024 г.	
МЕДИИ И ПОЛИТИКА ПРЕЗ ХХІ ВЕК – БЕЗИЗХОДИЦА НА СТАТИЧНИЯ КОНФЛИКТ В УКРАИНА	
<i>Алекс Кашани</i>	158
РЕЛИГИОЗНАТА ТОЛЕРАНТНОСТ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ	
<i>Иван Нанков</i>	167

ПРЕДГОВОР

Странно е как понякога един спонтанен идеен проблясък, породен от стремежа да „запалиш“ у студентите поне искрица творчески ентузиазъм и съпричастност към учебния процес, постепенно придобива форма и съдържание и се институционализира в самостоятелния форум.

Идеята за организиране и провеждане на учебна студентска конференция по дисциплината „*Методология и методика на политическия анализ*“¹, възникна спонтанно и бе осъществена „в ход“ за първи път преди четири години – през учебната 2021 – 2022 г. Чрез нея исках да повиша интереса на студентите към учебния процес като им предоставя възможност да усетят практическата приложимост на дисциплината, която е моя преподавателска страст. При всяко следващо издание концептуалният замисъл бе надграждан с нови елементи и усъвършенстван.

Участниците в първото издание бяха подбрани по метода на отзовалите се, след което, конференцията се превърна в **основно практическо задание** към студентите, за което те се подготвят поэтапно и систематично през целия семестър. През учебната 2023 – 2024 г., бяха възстановени семинарните занятия по дисциплината и третото издание на конференцията² се подготви с активното участие на **гл. ас. д-р Александър Димитров**. Тогава студентите за първи път сами, след ръководени обсъждания, определиха темата на учебната конференция и тематичните панели. За първи път тогава бе въведено и конкурсното начало: до публично представяне бяха допуснати докладите, които отговаряха на зададените високи академични критерии.

Естествена следваща стъпка към надграждане на студентския форум и още по-плътното му доближаване до обичайната академична практика, бе издаването на сборник с представените от студентите научни доклади. Настоящият електронен сборник, който съдържа докладите, допуснати до участие в четвъртото издание на учебната конференция³, проведена на 15 май 2025 г., се издава благодарение на спечелен университетски проект за частично финансиране на научен форум със субсидия от държавния бюджет (договор №

¹ Задължителна учебна дисциплина, която се преподава на студентите от II курс на професионално направление 3.3. „Политически науки“, включващото специалностите: „Политология“, „Международни отношения“, „Европейска интеграция и дипломация“.

² <https://www.unwe.bg/bg/news/30386/bd.html>

³ <https://www.unwe.bg/bg/news/64178/iv-80.html>

НИД НФ-31 /2025 г.). Ръководител на проекта е **ас. д-р Исидора Димова**, която от учебната 2025 – 2026 г. пое семинарните занятия по дисциплината „Методология и методика на политическия анализ“. Тя вложи много усилия и плам в организацията и провеждането на четвъртото издание на студентската конференция. Освен това, с огромно старание и отдаденост, направи и научна редакция на докладите, което се оказва трудна и времеемка задача. Използвам случая да ѝ благодаря както от свое име, така и от името на студентите, на чийто разработки придаде завършен академичен облик.

И ето че след вече четири издания с гордост може да обобщим основните методически и структурно-съдържателни компоненти на учебната студентска конференция по дисциплината „*Методология и методика на политическия анализ*“.

Конференцията е **основно практическо семестриално задание**, чиято относителна тежест е 30% в крайната оценка по дисциплината. В изпълнение на това задание, студентите последователно трябва да: идентифицират актуален социално-политически проблем; да формулират изследователски проблем и тема на доклада; да разработят изследователска програма като формулират основните елементи – цел, задачи, обект и предмет на анализ, изследователски въпрос/и, хипотеза/и, теоретичен и методологичен подход; да разработят научен доклад по съставената изследователска програма.

Основните цели на учебната студентска конференция са:

- (1) **учене чрез практика:** усвояване на практически умения за самостоятелно провеждане на политически анализ въз основа на знанията, придобити по дисциплината „Методология и методика на политическия анализ“;
- (2) **повишаване на интереса и мотивацията на студентите** за активно участие в учебния процес;
- (3) **създаване на поле за публична конферентна изява** на студентите, в която да демонстрират наученото по време на семестъра;
- (4) **изграждане на устойчиво мрежово взаимодействие** между студенти, преподаватели, млади учени, докторанти и алумни наставници;
- (5) **стимулиране и повишаване квалификацията на младите учени** (асистентите), водещи упражненията по дисциплината „*Методология и методика на политическия анализ*“ чрез включване в: процедурна организация

на процеса; разработване на проектни предложения за финансиране на учебната конференция и научна редакция на студентските доклади.

Като извежда на преден план принципа за „**учене чрез практика**“, учебната студентска конференция предоставя възможност на студентите да създадат и представят публично своя първи реален аналитичен продукт, като демонстрират усвоените по дисциплината методи и техники за политически и социален анализ. Студентите разработват своите анализи стъпка по стъпка, следвайки тематичния план на курса. Изготвените доклади, както и презентациите по тях, преминават през строга предварителна оценка от страна на асистента, водещ семинарните занятия по дисциплината. Студентите усвояват и **допълнителни практически умения**, тъй като активно участват и в процеса по организация на учебната конференция, което включва: определяне на тематични панели; изготвяне на програмата и информационни материали; прецизиране на регламента за представяне и др.

Учебната студентска конференцията се провежда предпоследната седмица от летния семестър в Голяма конферентна зала на УНСС и е с продължителност 2 астрономически часа. По този начин студентите биват извеждани от комфорта на познатата им учебна зала и се поставят в условия максимално близки до реалните за провеждането на един академичен форум, какъвто е конференцията.

Предвид намерението за устойчивост на учебната студентска конференция като регулярен и набиращ популярност форум, реших, че е ще е добре той да получи атрактивно наименование и свой собствен графичен знак. След премисляне и обсъждане на множество варианти, се спрях на **СПАК** (Студентска Конференция по Политически Анализ). Акронимът СПАК е непоследователна абrevиатура от основните ключови думи: **Студентска-Политически-Анализ-Конференция**. Освен това е симпатична и запомняща се асоциация с думата „отново“ (**пак** ще има конференция, **пак** ще анализираме, **пак** ще редактираме, **пак** ще репетираме и т. н.). Графичният знак на учебния студентски форум е дело на ас. д-р Исидора Димова, за което също ѝ благодарим! В идейния замисъл на наименованието, както и в графичното му изображение, има директна препратка към графичния знак на катедра „Политология“ – стилизиран компас, чийто рисунък наподобява обърната с отвора нагоре буква „С“.

На студентите, чийто доклади са публикувани в настоящия сборник, благодаря за положените усилия и участието! Пожелавам им да бъдат винаги активни, търсеци и успешни!

7 декември 2025 г.

доц. д-р Елена Симеонова,
титуляр на дисциплината
„Методология и методика на политическия анализ“,
инициатор на учебната студентска конференция

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият сборник събира на едно място усилията, търсенията и идеите на студенти, стремящи се да развият критично мислене и творчески подход. В рамките на дисциплината „Методология и методика на политическия анализ“ през учебната 2024 – 2025 г. около 50 студенти направиха своя първи опит да изготвят научен доклад. 34 от тях се включиха за първи път в конференция и представиха по блестящ начин резултата от своите усилия (16 доклада). Сборникът включва единайсет от представените на учебната конференция през 2025 г. доклади и два – от конференцията, проведена през 2024 г. (последните са поместени във вида, в който са представени). Избрани за публикуване са най-добрите доклади, въпреки че всички студентски разработки бяха оценени като добър първи опит. Темите покриха широк спектър от актуални политически проблеми, като студентите проявиха умения и творчество, а и ефективно използваха разнообразни инструменти за събиране, систематизиране и анализ на информация (вкл. и изкуствен интелект).

Студентите имаха възможност сами да изберат темите, на които да посветят работата си по разработване на доклада, и те проявиха впечатляващо разнообразие от интереси. В хода на занятията постепенно студентите се учиха да формулират изследователски проблем и цел, да определят обект и предмет, да изготвят изследователската си програма, да намерят най-подходящите подходи и методи съобразно собствените си теми и т.н.

Докладите, представени на конференцията бяха структурирани в четири панела, които са описани и в съдържанието на сборника. Темите, по които работиха студентите засягат част от най-актуалните проблеми на национално, регионално и глобално ниво. Освен поместените в сборника доклади представени бяха и теми, посветени на съвременните кризи, свързани с неолиберализма, съперничество между САЩ и Русия и неговото въздействие върху сигурността на Източна Европа, ролята на Франция в процеса на преосмисляне на политиката на сигурност в Европа, последствията от Брекзит, териториалния спор за островите Сенкаку/Дяоюй между Япония и Китай и цензурата и свободата на словото в социалните мрежи.

Тази година студентският форум беше част от събитията, посветени на 35-годишнината на катедра „Политология“, което предопредели наименованието на конференцията – „Преосмисляне на политиката: съвременният свят

през погледа на бъдещите експерти“. Да погледнем съвременния динамичен и променящ се свят през очите на хората, в които сме вложили всичките си надежди за бъдещето, е сред най-големите подаръци за годишнината на катедрата. А аз намирам повод да благодаря на доц. д-р Елена Симеонова за доверието, което ми гласува като ме направи част от този изключително интересен и полезен проект. Благодаря и на студентите за вложените време, усилия и мисъл, което ме вдъхновява и ми дава увереност, че ще вървят към все по-големи професионални и лични успехи.

ас. д-р Исидора Димова,
асистент по дисциплината
„Методология и методика на политическия анализ“,
ръководител на проект „Актуални проблеми на
съвременната политика: учебна студентска конференция“

ПОЛИТИЧЕСКО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО И СТАБИЛНОСТ В СЪВРЕМЕННА ЕВРОПА

ПОПУЛИЗМЪТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА СТАБИЛИЗАЦИЯ: ОТ БЕРЛУСКОНИ ДО МЕЛОНИ (1994 – 2024 г.)

Александър Радованов,
специалност „Международни отношения“

Резюме

Настоящият доклад разглежда развитието на популизма в Италия в периода 1994 – 2024 г. чрез анализ на ключови фигури като Силвио Берлускони, Бене Грило, Матео Салвини и Джорджо Мелони. Основната хипотеза е, че популизмът освен да подкопава демократичната политическа система, може и да допринесе за нейната стабилизация. Особено внимание се отделя на „ефекта Мелони“ като добър пример за институционализиран популизъм. За очертаване на теоретичната рамка на разработката са ползвани Джовани Сартори и Кас Муде, както и исторически преглед и сравнителен анализ на политическите процеси и популистките субекти. Изводите сочат, че Италия служи като „лаборатория“ за нов тип популизъм – стабилизиращ, а не антисистемен.

Ключови думи: популизъм, политическа система, демокрация.

Използвани съкращения:

ЕС Европейски съюз

ФИ Форца Италия/ FI (Forza Italia – Ханред, Италия)

БИ Братя на Италия/FdI (Fratelli d'Italia)

Д53 Движение 5 звезди (Movimento 5 Stelle)

ДП Демократическа партия (Partito Democratico)

ПС Партийна система

Увод

Последните няколко години започна да става все по-актуално да се говори за популизъм в Европа, но докато Старият континент бива поглъщан от вълни популизъм, то една държава, известна точно с нейния специфичен популизъм, се откроява като „черна овца“. Тази държава е Италия, където популизмът управлява държавата от 30 години като тръгнем от прочутия телевизионен магнат Берлускони, стигнем до антисистемното движение „Пет звезди“ и като

за финал споменем националпопулизма, чието въплъщение са Мелони и Салвини, който продължава да бъде разпознаван и като лицето на това течение. Затова е доста актуално да погледнем през какви процеси е минал „ботушът“ на Европа и как, и най-вече защо Италия на този етап е една от най-стабилните държави в Европа, както и защо Мелони претендира да е от водещите лидери на Стария континент.

Обект на изследване в настоящата разработка са популистките проекти в Италия в периода 1994 – 2024 г. **Предметът на изследване** е възходът на популистките политически актьори и влиянието им върху стабилността на италианската политическа система. **Основната цел** на анализа е да се проследи еволюцията на популизма в Италия от 1994 до 2024 г., като се изследват неговите основни проявления, механизми за влияние върху политическата система и ролята му за политическото и институционално стабилизиране на страната.

Структурата на изложението е изградена около следните **изследователски въпроси**:

- Защо Италия се оказва благоприятна среда за разгръщане на различни популистки проекти?
- През какви трансформации преминава популизмът в страната?
- Какво различава управлението на Джорджа Мелони от предишните популистки проекти?

За целите на доклада са формулирани две **хипотези**:

- Популизмът в Италия постепенно се превръща от антисистемно говорене и демагогия в инструмент за преодоляване на политическата нестабилност.
- „Ефектът Мелони“ е успешна институционализация на популизма, чрез която се изгражда устойчиво и предвидимо управление.

Докладът е резултат от **исторически и сравнителен анализ**, за целите на които са ползвани данни от изборни резултати, партийни програми и политически дискурси. При формулирането на разбиранията за популизма и нестабилността при силната фрагментация на партийната система са използвани водещи автори по темите – Джовани Сартори и Кас Муде.

Разбирания за популизма

За да разберем какво се случва в Италия през последните 30 години и да видим по-ясно причините зад конкретните политически явления, трябва да се обърнем към теоретичните натрупвания по темата. Във връзка с това изключително полезни са трудовете на Джовани Сартори. Като италиански политолог той е доста добре запознат с политическата система на страната и с нейните особености. Сартори отбелязва, че партийните системи стават нестабилни, когато има прекалено голяма фрагментация, а Италия е именно такъв случай¹. Много партии, малко разбирателство и почти никакви общи цели, покрай които да се обединят партиите – а това е перфектната среда за ръст на популизма.

Кас Муде, един от водещите изследователи на популизма, добавя друго важно парче от пъзела, което е нужно, за да разберем какво се случва в Италия през последните години. Муде твърди, че популизмът е една рамка: „ние, народът, срещу тях, елита“.² А именно това, че е рамка, го прави изключително адаптивен – може да включва разнообразно съдържание, може да бъде ляв, десен, либерален и т.н., стига да обещава да върне властта в ръцете на „малкия човек“³. Следователно популизмът разцъфтява там, където има силни антисистемни нагласи и се регистрира трайно недоверие към политическите елити. Италия се оказва изключително благоприятна почва за различни популистки послания, именно защото там са силно разпространени посочените нагласи – заради високото обществено недоверие към политическия елит, избирателите са склонни (като удавници за сламка) да се „хванат“ за всеки, който артикулира гражданското недоволство и обещава радикална промяна на политическата система.

В повечето случаи популизмът се определя като нетрайно явление с дестабилизиращ характер. Италианската специфичност се изразява в това, че там популизмът не само оцелява, а се превръща в траен елемент от политическия пейзаж. В този случай той не е преходен гняв, а устойчив политически език, който различни лидери използват, за да стигнат до властта, а в случая с

¹ Сартори, Дж. Партийни системи и политическа система: Рамка за анализ. София: Критика и хуманизъм, 2001.

² Mudde, C. & Rovira Kaltwasser, C. Populism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2017.

³ Ibid.

Мелони – дори да я задържат и стабилизират. Това превръща Италия в уникален пример за това как популизмът може да излезе от зоната на протеста и да се настани в центъра на управлението.

Вълни на популизма в Италия (1994 – 2021)

През последните десетилетия популизмът в Италия преминава през различни фази, като всяка от тях носи своето уникално лице и подход. От Силвио Берлускони, през „Движение 5 звезди“ и Бепе Грило, до „Лига“ и Матео Салвини – всяка нова вълна на популизма е била реакция срещу политическата система, но всяка има различен фокус и стратегическа цел. Всички те обаче споделят едно – желанието да се противопоставят на установените елити и да говори на езика на народа.

Силвио Берлускони: телевизионният магнат

През 1994 г. в политиката влиза Силвио Берлускони като медиен магнат и символ на успеха⁴. Той не казва „аз съм политик“, а „аз не съм като тях“. Създава партия с името „Форца Италия“ („Напред, Италия“), което звучи повече като скандиране на футболен отбор. Говори просто, усмихва се широко и обещава, че ще управлява държавата като добре работеща фирма.

Берлускони е олицетворението на думата популист. Той се противопоставя на политическия елит, на съдебната власт, представяйки себе си за човек от народа, въпреки че е милиардер. Популизмът му е силно персонализиран, но и достатъчно устойчив, благодарение на неговата медийна империя той се запечатва трайно в политическото съзнание на италианците чак до смъртта си, като управлява няколко мандата. В края на политическата си кариера успява да помогне на Мелони да стане министър-председател на Италия. Той остави траен отпечатък не само в политическата, но и в обществената култура на страната.

„Движение 5 звезди“: дигитален протест

През 2009 г. на политическата сцена в Италия се появява нов партиен субект, който бързо печели обществена подкрепа – „Движение 5 звезди“, основан от комика Бепе Грило⁵. Той не иска да създаде класическа партия, а по-скоро движение, което да бъде отдушник на гнева и недоволството на хората.

⁴ Severgnini, B. La pancia degli italiani: Berlusconi spiegato ai posteri. Milano: Rizzoli, 2011.

⁵ Five Star Movement. Encyclopedia Britannica: <<https://www.britannica.com/topic/Five-Star-Movement>> (02.05.2025).

Грило, като Берлускони, не се нарича „политик“. Неговото послание е ясно – пълно отрицание на старите структури, депутатите, лидерите и дори на идеологиите. Грило използва популизма в най-чистия му вид, а именно: „ние, народът, срещу всички останали“ (всеки, който не е включен в събирателния образ на „народа“ се приема за „враг“ или поне за „чужд“ на народа).

За разпространението на своите послания движението ефективно използва интернет и социалните мрежи⁶, за да стигне до по-широка аудитория като легитимен изразител на волята на народа. Тези нови подходи в политиката му придават свежест и го правят привлекателен за младите хора, които търсят промяна и искат „да бъдат чути“. И така с огромна подкрепа, „5 звезди“ успяват да влязат в парламента и да вдигнат вълна на надежда у гражданите. Но когато стават част от управлението на страната, бързо става ясно, че политиката не е „лесна работа“. Липсата на опит, идеология и конкретни политически цели, както и множеството вътрешни конфликти и противоречията в изразяваните позиции, разклащат основите на движението. Въпреки това „5 звезди“ също оставя отпечатък на политическата сцена в Италия, като едно от първите движения, зародило се от социалните мрежи и успяло толкова умело да улови гнева и разочарованието на хората.

„Лига“ (Lega) и Салвини: националпопулизъм в действие

След 2015 г. и Брекзит популизмът в Италия придобива нова по-агресивна и националистическа форма. Матео Салвини успява да прероди старата „Северна лига“, като я преименува на „Лига“ и я превръща в могъщ национален фактор. Сред основните теми, около които се оформят партийните послания, е имиграцията – с артикулирани ясни и твърди позиции, представени със силно въздействащи думи и конкретни преки действия (като затваряне на пристанища)⁷, съчетани са с остри критики към Европейския съюз. Той се представя като защитник на „истинските италианци“, които според него са заплашени от външни сили в повечето случаи това са Брюксел и имигрантите.

⁶ De Rosa, Rosanna. The Five Stars Movement in the Italian Political Scenario. JeDEM 5(2), pp. 128-140, 2013; Beppe Grillo's Five Star Movement becomes Italy's election success story (Like Berlusconi in 1994, Grillo has succeeded by exploiting the most relevant medium of the day). The Guardian, 25.02.2013: <https://www.theguardian.com/world/2013/feb/25/beppe-grillo-italy-election-success?utm_source=chatgpt.com>.

⁷ Migrant rescue ship defies Salvini's ban to enter Italian port. The Guardian, 26.06.2019: <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/26/ngo-boat-carrying-migrants-defies-matteo-salvini-veto-lampedusa-italy?utm_source=chatgpt.com>.

Салвини също използва социалните мрежи, за да бъде близо до хората и да покаже, че не е като другите политици. Той носи дънки и тениска, прави селфита с граждани и гледа Хари Потър. Това не е популизъм, който се стреми към умереност или баланс. Напротив, той се гордее със своите конфликти и противопоставяния. „Лига“ бързо се утвърждава като водеща партия и за кратко има възможността да управлява. Плановете на Салвини се провалят, когато се опитва да свали правителството с цел да извлече ползи в изгоден за него момент.

Джорджа Мелони и институционализацията на популизма

Джорджа Мелони, лидер на партията „Братя на Италия“, е ключова фигура в модерната италианска политика и играе централна роля в институционализирането на популизма в страната. За разлика от предшествениците си Силвио Берлускони, Бепе Грило и Матео Салвини, които също използват популистка реторика, но често се изправят пред скандали, институционални кризи и нестабилност, Мелони успява не само да достигне до властта, но и да я задържи, без да разрушава системата. Именно способността ѝ да се поучи от грешките на предишните популистки проекти и да ги използва стратегически я поставя в уникална позиция.

Мелони се вписва по-скоро в разбиранията за популизма като реторика, отколкото в тези, които го определят като идеология, в чийто център е противопоставянето между „чистият народ“ и „корумпирания елит“. Тя използва тази рамка, но като платформа за успешна политическа мобилизация, а не като основа за изграждане на идеологически облик.⁸ Мелони ефективно експлоатира най-въздействащите инструменти на предишните популистки лидери – директната комуникация на Берлускони, антисистемната енергия на Грило, отстояването на националната идентичност и употребата на социалните мрежи на Салвини, и ги обединява в един по-умерен и прагматичен политически проект.

Популистка реторика, прагматично управление

Въпреки че партията ѝ има ясно консервативен облик и говори на езика на „обикновения човек“, Мелони подхожда към управлението далеч по-прагматично от предшествениците си. Докато те често разчитаха на конфликти, скандали и противопоставяне на институциите, Мелони запази умерен тон и

⁸ Italy's Giorgia Meloni is not who you think she is. Politico Europe, 2022: < <https://www.politico.eu/article/italy-giorgia-meloni-not-who-you-think-she-is/>>.

отговорно отношение към властта. След поемането на премиерския пост през 2022 г., много анализатори очакваха сблъсъци с Европейския съюз или икономически радикализъм, но вместо това Мелони демонстрира предсказуемост, спазване на фискалната дисциплина и запазване на добри отношения с Брюксел.⁹

Тази стратегия я отличава от повечето популисти в Европа. Тя не отхвърля напълно елитите, а се стреми да ги използва. Не руши институциите а по скоро се интегрира с тях. Така се създава усещане, че популизмът вече не е противопоставяне на системата, а по-скоро неин елемент.

Консолидиране на дясното пространство:

Мелони успява и нещо, което малцина италиански лидери преди нея са постигали – да консолидира дясното пространство. Тя обедини около себе си „Форца Италия“ и „Лигата“, като ограничи конфликти с Матео Салвини и въведе ред в коалицията. Нейният стил на лидерство не е базиран на харизма или медийна сензация, а на стратегическа последователност. В това отношение тя е много различна от Грило или дори Берлускони тя успява да бъде дясна, популистка, но и институционална едновременно.

Тази стабилност е рядкост в италианската политика, където коалиции често се разпадат заради лични конфликти и идеологически сблъсъци. Мелони демонстрира способност не просто да ръководи правителство, а да управлява политическо поле, което до скоро беше дълбоко разпокъсано.

„Ефектът Мелони“ като модел за стабилизация:

Така нареченият от мен „ефект Мелони“ не се изчерпва само с изборна победа. Той включва превръщането на популизма от инструмент за протест в инструмент за управление. Нейното поведение в ЕС, умерената икономическа политика и избягването на крайности показват, че популистката реторика може да бъде адаптирана така, че да не подкопава демокрацията, а по-скоро да се впише в нея.

Това е нов тип популизъм не толкова емоционален, по-малко конфликтен, по-институционален. Стабилността, която Мелони постига, доказва, че популизмът в Италия вече не е антисистемна буря, а по-скоро една част от изцяло

⁹ Can Giorgia Meloni turn Italy's hard right into stability?. The Economist, 2022: <<https://www.economist.com/europe/2022/09/29/can-giorgia-meloni-turn-italys-hard-right-into-stability>>.

новата политическа реалност на Италия. И именно в това се крие трансформацията, която тя направи: от политическо движение към успешен управленски модел, от протест към отговорност.

Основни изводи

Развитието на популизма в Италия през последните десетилетия не само променя политическия пейзаж, но и разкрива дълбоки трансформации в самата партийна система.

Двуполюсният модел и намаляването на фрагментацията

Италия, дълго известна с партийната си фрагментация и нестабилни коалиции, постепенно премина към по-структурирана политическа сцена. С утвърждаването на „Братя на Италия“ като водеща сила вдясно и наличието на център-ляво като втори полюс, системата се стабилизира. Мелони изигра ключова роля този процес да се случи, изграждайки силна идеологическа основа и обединявайки десницата около себе си. Така тя ограничава хаосът от постоянни коалиции и помага да се сформира една сравнително предсказуема политическа ос. Двуполюсният модел не само редуцира политическите турбуленции, но и улеснява вземането на решения в рамките на стабилните правителства.

Популизмът като фактор за нова нормалност

Вместо да подкопае институциите, както често се случва в други държави, в Италия популизмът се институционализира. Мелони успя да превърне партията си от протестно движение в стабилен управляващ субект. Използвайки популистка реторика умерено и стратегически, тя предлага стабилно управление, което съчетава народна легитимност с институционална отговорност. Популизмът се адаптира към системата, като не я руши, а я променя отвътре. Тази „нормализация“ на популизма може да се окаже модел за други страни, търсещи баланс между общественото недоволство и стабилността на демократичните институции.

Заклучение

Популизмът в Италия премина през сложен и често противоречив път – от израз на недоволство и антисистемност до ключов елемент в изграждането на устойчива управленска структура. В лицето на Джорджа Мелони и нейната партия „Братя на Италия“, страната стана свидетел на това как популистският

проект може да бъде институционализиран, без да губи връзка с обществените нагласи. Мелони успя не само да канализира народното недоволство, но и да го превърне в прагматична политика, която се вписва в рамките на демократичната система, вместо да я подкопава

Този процес трансформира популизма – от временна реакция към статуквото в трайна политическа алтернатива с реален управленски капацитет. В Италия той вече не е само форма на протест, а форма на управление. Стабилизирането на политическата сцена, консолидирането на дясното пространство и създаването на нова партийна ос са доказателство, че антисистемните сили могат да намерят мястото си вътре в самата система, без да я разрушават. Така страната се превръща в лаборатория на нов тип популизъм – не революционен, а еволюиращ, не деструктивен, а институционален.

В този смисъл, Италия може да служи като пример и за други европейски демокрации, изправени пред вълни на популизъм. Примерът ѝ показва, че когато популистките лидери поемат отговорност и се адаптират към реалностите на управлението, те могат не само да оцелеят в дългосрочен план, но и да допринесат за стабилността и ефективността на политическата система. Това не просто променя образа на популизма то променя самата идея за това какво е възможно в рамките на съвременната демокрация.

Използвана литература

Сартори, Дж. (2001). Партийни системи и политическа система: Рамка за анализ. С, Критика и хуманизъм.

BBC (2019). Italy crisis: What happened to Matteo Salvini's power grab:

<https://www.bbc.com/news/world-europe-49367792>

BBC News (2018). Italy's Five Star Movement: From protest to power:

<https://www.bbc.com/news/world-europe-44399034>

CNN (2022). Who is Giorgia Meloni, Italy's new far-right leader: <https://edition.cnn.com/2022/09/26/europe/giorgia-meloni-italy-elections-explainer-intl/index.html>

Ministero dell'Interno (2022). Risultati Elezioni Politiche: <https://elezioni.interno.gov.it>

Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). Populism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press..

- Politico Europe (2023): Silvio Berlusconi's legacy lives on in Italy's right: <https://www.politico.eu/article/silvio-berlusconi-legacy-italy-far-right-politics/>
- Reuters (2018). Italy's anti-establishment Five Star and League agree on populista agenda: <https://www.reuters.com/article/us-italy-politics-idUSKCN1IH0P7>
- Severgnini, B. (2011). La pancia degli italiani: Berlusconi spiegato ai posteri. Milano: Rizzoli.
- The Atlantic (2011). Berlusconi's Legacy in Italian Politics: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2011/11/berlusconis-legacy-in-italian-politics/248137/>
- The Economist (2022). Can Giorgia Meloni turn Italy's hard right into stability? <https://www.economist.com/europe/2022/09/29/can-giorgia-meloni-turn-italys-hard-right-into-stability>
- The Guardian (2018). Italy's Five Star Movement: From protest party to populist government: <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/05/five-star-movement-italy-elections-winners>
- The Guardian (2019). Italy's Salvini refuses port to migrant rescue ship. <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/27/salvini-refuses-port-to-migrant-rescue-ship>

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЛЯВОТО ПОЛИТИЧЕСКО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО (ФРАНЦИЯ И БЪЛГАРИЯ)

Виктория Петрова и Жана Савова,
специалност „Международни отношения“

Резюме

Докладът има за цел да разгледа различни фактори за кризата в лявото политическо пространство в България и Франция. В изпълнение на тази цел е направен сравнителен анализ, чрез който се проследяват проблеми като загубата на електорат, липса на адекватни политически концепции, набиращата популярност крайна десница, която в много случаи успешно експлоатира послания, характерни за левицата и набира все повече влияние сред традиционните ѝ избиратели. Обръща се специално внимание на лявото представителство в България, като е разгледан и въпросът за ролята и мястото на левите интелектуалци.

Ключови думи: левица, криза на представителството, либерализъм, социалдемокрация, националистически движения, популизъм.

Увод

Различни фактори и съвременни кризи (на идеологиите, на представителната демокрация, на идентичността и пр.) изправят лявото политическо представителство пред сериозни предизвикателства. Въпреки това мнозина анализатори намират достатъчно причини да не прогнозируют мрачно бъдеще за прогресивната политика.

В спиралата на кризата лявото в Европа започва да навлиза още след края на Втората световна война. Трайният мир на Стария континент и ясните разделения по време на Студената война затвориха лявата идея в двата свята, които живееха в собствените си идеологемни реалности до края на 80-те години – защита на основните ценности – свобода и равенство в две различни политически системи. За старите демокрации методите са наследени отпреди Желязната завеса, за обществата зад нея – пътят е бил ясен – трябва да изградят комунизма. И по двата пътя обаче хората губят вяра, че левите политици и партии са автентични техни представители. На Запад това става с

постепенното изчезване в политическото представителство на работническата класа, а на Изток – с отвращението от формирането на нова лява номенклатура, която практически се оказва, че живее по законите на капитализма, докато масите плакатно „уверено вървяха по пътя на социализма и комунизма“ на манифестации или паради, затвърждаващи новия строй.

Залезът на лявото в Източна Европа след падането на Берлинската стена започна с разтварянето на лявото в идеите на социалдемокрацията и преминава през изземването в днешни дни на водещи принципи на лявата идея от политически формации от крайнодесния националистически спектър.

Под натиска на обстоятелствата социалдемократическите партии трябваше все повече да се отдалечават от собствените си принципи. С времето те окончателно се отказват от опитите да се противопоставят на капиталистическия начин на производство – частната собственост.

През последните две десетилетия резултатите от изборите в Западна Европа се разглеждат в контекста на криза на левицата. Пример за това е почти пълното изчезване на Френската социалистическа партия. През 2022 г. кандидатът за президент на социалистите получи по-малко от 2% от гласовете на първия тур, което се определя като най-лошият резултат от президентските избори в историята на партията. Средно в западноевропейските демокрации представянето на социалдемократическите партии спада значително, като дялът на гласовете от близо 40% пада под 20% .¹

Като цяло левите сили претърпяват значителни промени след разцвета на социалдемокрацията. Въпреки че тези промени са необратими и е малко вероятно една лява партия да успее да обхване цялото прогресивно политическо поле, Макарена Арес, асистент по политически науки в Университета в Барселона, и Силя Хаузерман, професор по политически науки в Университета в Цюрих, не виждат много причини да прогнозира мрачно бъдеще за прогресивната политика. Структурните промени в индустриалната работническа класа не означават край на лявото представителство, с предполагат формиране на нови съюзи между различни социални групи и политически движения, които подкрепят прогресивния дневен ред.

¹ Europe's Left Crisis: Research, Parties, and Progressive Politics. The Guardian, 10.01.2024: <<https://theguardian.com/commentisfree/2024/jan/10/europe-left-crisis-research-parties-progressive-politics>>.

Фактори за кризата на лявото в България

Докладът основно се фокусира върху предизвикателствата пред левицата, но е редно преди това на кратко да разгледаме и кризата на идеологиите и на политическото представителство. Традиционното разделение на политическия спектър между лявото и дясното, което е отразявало в някаква степен социалната стратификация, вече не работи. Границите между основните идеологии се размиват и в резултат на това и тези между лявото и дясното политическо пространство. Традиционните партии все повече се затрудняват да артикулират и да намират адекватни отговори на проблемите и нуждите на големи сектори от обществото, което значи, че множество социални искания остават неудовлетворени. Така партиите губят връзката със своя електорат, който все по-трудно намират политически субекти, с които да се идентифицират. От тази криза на партиите и представителството печели най-вече съвременния крайно десен популизъм, който предлага алтернатива на традиционните леви и десни партии. Кризата на идеологиите е много важен фактор, определящ съвременната социално-политическа обстановка още след 1989 г., когато заради края на Студената война, лявото в лицето на комунизма и марксизма се делегитимира (в своята реализация се оказва икономически недостатъчно). А и след неолибералния консенсус в много случаи левите партии се представят като неубедителна алтернатива на десните правителства, отказвайки се от голяма част от своята критика към капитализма.

Изместване на левите партии от крайно десни формации

В публикувания на официалния сайт на БСП документ „Насоки за развитие“ (2025 г.) се прави паралел между лявото в България и европейската левица като се казва, че „самата европейска левица е раздвоена между мъчителното усилие да продължи да крепи неолибералната си надстройка или да ускори завръщането към корените си на защитник на трудовите хора, на социалната държава, на мирния и справедлив свят – място, което доброволно освободи и то парадоксално беше окупирано от крайнодесни и националистически формации“. Тук се откроява един от сериозните проблеми на лявото днес, а именно изместването му от крайнодесните партии, които успяват да привлекат по-голям електорат и да представят по-ясна позиция по отношение на ключови политики. В подкрепа на това твърдение може да бъде посочен и последният 51-ви конгрес на БСП, на който се забелязва не само вътрешен хаос,

но и именно липса на ясни становища по множество важни въпроси. Конгресът не взема отношение по актуални проблеми в международната обстановка, като войната на Русия в Украйна, миграционната криза в Европа, икономическата криза в ЕС и пр. Основна слабост на конгреса е и липсата на официални позиции по основни вътрешнополитически въпроси – промените в Конституцията, баланса на трите власти, съдебната реформа. В контраст с лявата политическа апатия се наблюдава изземване на леви политики и послания особено от националпопулистките партии. Тенденцията на спад на популярността на радикалната десница в България е прекъсната от партия „Възраждане“, която се превръща в най-успешната крайнодясна партия в посткомунистическа България. „Възраждане“ предлага леви икономически политики, а по социалните въпроси тя е консервативна, като обещава да отстоява християнските ценности и да съхрани „традиционното българско семейство“. За сравнение – докато БСП имат 19 депутатски места в НС, „Възраждане“ имат 33 народни представители. Това може да бъде обяснено донякъде именно с това изземване на леви послания и политики, но и с факта, че действително политическата активност по различни социални и икономически въпроси на националпопулистката партия е по-голяма. Най-скорошният пример, който несъмнено предизвика голям отзвук не само в българските, но и в международните медии, е протестът и предложението за референдум във връзка с приемането на еврото в България. Докато националпопулистката партия беше начело на протеста, който ескалира в агресия и рушене на сградата на Европейската комисия, БСП се ограничи по темата до голяма степен с позицията, че „България трябва да влезе в еврозоната, когато е готова“. Такъв тип протестни вълни, революционни настроения и мобилизиране на граждани са традиционно присъщи за лавите политически субекти. В подкрепа може да бъде приведен един важен момент от европейската история – Великата френска революция. Именно по време на дебата, който революцията отваря за пътищата на развитие на Франция и света, се изпълват със съдържание и понятията „ляво“ и „дясно“. Разлика се очертава и по отношение на използваните форми на борба. От една страна левицата се опира на масовите революционни ексцесии („Пале Роял“), на натиска на тълпата – първа класическа форма на които е превземането на Бастилията на 14 юли 1789 г., и досега чествано като национален празник на Франция. От друга страна, десницата традиционно отхвърля действията на тълпата и уважава държавните институции. В такъв план този протест показва,

че границите между лявото и дясното се размиват, не само по отношение на политики, но дори и по отношение на формата на оспорването и на борбата за справедливост.

Необходимостта от нова концептуална рамка за левицата

Като решение на проблема с изземването на леви политики е открояна задачата на партията да мобилизира вътрешните си сили и да се възроди като основна политическа сила в България „като препотвърди своите основни принципи, като отстоява лявата политика и дългосрочните си цели за изграждане на солидарно общество в социална, демократична и справедлива държава на свободни граждани”. Премахването на порочните корупционни модели и ревизията на неолибералните постулати са задължителна предпоставка за това (според програмата им), но тук се откроява вторично раждащ се сериозен проблем на левицата у нас. Левите залагат на критика срещу неолиберални политики и постулати, а не толкова на формулиране на ясни свои послания. В тази връзка липсва инициатива и конкретни политики отвъд чисто програмни приоритети – най-вече в икономически план. БСП открояват икономическата справедливост (справедливо разпределение на богатството, гарантиране на достойни заплати и права на работещите и борба с монопола и спекулата), и икономическата устойчивост (публични инвестиции в технологии, реиндустриализация и справедлива търговия) като ключови в такъв план. Това, което се случва е, че тези икономически приоритети остават само на хартия и в действителност не може да кажем, че има каквато и да била сериозна практическа реализация (от законодателна инициатива и задържане на подкрепата за определени законопроекти до постигане на приемливи компромиси).² Според „Бъдещето на социалната демокрация” проблемът се изостря и поради факта, че в съвременните партийни системи вече са се образували по-тясно профилирани политически партии, които привличат тези оттеглящи се от социалдемократията избиратели, и възникват около нови конфликтни линии. От една страна това са зелените и новите либерални партии като тази на Макрон, а от друга страна са националпопулистите, които комбинират национализъм със социални послания.

² Димитров, Ал., Канев, Д., Попиванов, Б., Дурев, Г. Бъдещето на социалната демокрация: европейски и национални перспективи. Фондация Фридрих Еберт, София: 2019

Необходимостта от нова концептуална рамка е видима – левицата е изправена пред неотложната задача да преосмисли своите стратегии и да разработи нови политически концепции, които да отговарят на съвременните социални и икономически реалности.

Загуба на електорат

Основен проблем на левите лидери е загубата на електорат и неуспешните опити да се привлече нов такъв. Не може да бъде оспорен фактът, че в днешно време партиите в център-ляво губят подкрепа не само от традиционните си опоненти, но и от нови десни популистки и крайнодесни партии, които привличат работническата класа и младият електорат.

Според „Бъдеще на социалната демокрация“ причините за кризата се търсят, от една страна, в големите исторически промени в обществото, които водят до неизбежен упадък на народните партии и особено на масовите социалдемократически партии – разпадането на социални среди, индивидуализацията, новите конфликтни линии, както и структурната промяна на публичността. От друга страна се акцентира върху собствените грешки на социалдемократическите партии и на техните ръководства, върху неадекватната им политика, рушаща доверието на избирателите, върху организационни и програмни проблеми.³

Вече беше отбелязано, че лявото в България (в лицето на БСП) е по-активно в артикулиране на критика, но не работи за радикална трансформация на системата и формулиране и реализиране на конкретни леви политики, които да го легитимират като носител на определени ценности и идеи. Като стратегия за привличане на нов електорат и задържане на стария, БСП залагат на критика към дясното в България, но и на утвърждаване на имидж като антикорупционна партия. Ниските резултати на изборите през последните години са доказателство не само за неуспеха на тази стратегия, но и за провала в защитата на наемния труд (условия на работа, заплати, пенсии), и за невъзможността на партията да разбере и да отговори адекватно на исканията и нуждите на младите хора. От поддържащата роля на БСП в парламента и неуспеха им в това да привлекат нови гласоподаватели (особено млади хора) става ясно, че ролята на опозиция на статуквото и десните не е достатъчна да задържат дори традиционните им гласоподаватели.

³ Пак там, с. 14.

Работническата класа изглежда вече не се идентифицира с класическите леви партии. Това е свързано от една страна с изземването на някои леви политики от традиционните опоненти на левите, но и с фрагментацията на работната сила, което все повече затруднява обединението и общата съпротива на различните работници, тъй като те имат различни цели и интереси. От една страна имаме разцепление по отношение на прекариата. Това са трудовите мигранти, хора с временна заетост, стажантите, фрийдансъри, работещите в творческите индустрии – художници, журналисти, дизайнери. Тези хора са обединени от факта, че нямат стабилна работа с фиксирана заплата и гарантирана социална защита и като резултат на това увереност в бъдещето. От друга страна имаме фрагментация по отношение на когнитариата – „работниците на знанието“, „умствените работници“, тези, чийто основен ресурс е знанието – програмисти, научни работници, инженери, лекари, архитекти и т.н.⁴ Тази разпокъсаност на различни видове работници и служители несъмнено допринася за трудностите, пред които левите лидери се изправят днес, тъй като не представят успешна обединяваща форма за политическо представителство на труда. Особена липса на отношение към условията на работа и възнаграждението се забелязва по отношение на прекариата, като е удачно да се каже, че в някои случаи такава дори липсва.

Загуба на електорална база се случва не само по отношение традиционният електорат – наемния труд, но и по отношение на младите. От резултатите от „Изследване на младежта“ за 2014, 2018 и 2024 г. става ясно, че преобладаваща част от българската младеж (57%) вярва, че разликата в доходите между бедните и богатите следва да се намали. По-балансиран са мненията по отношение на увеличението на държавната собственост в икономическите процеси (35% са съгласни, докато други 30% изразяват несъгласие), но най-категорични са по отношение на твърдението, че общото благосъстояние следва да е прерогатив на правителството (съгласни са 64% или всеки двама от трима запитани). Процентите сякаш подсказват тенденция към по-скоро ляво политическо мислене на младите респонденти.⁵

⁴ Вж.: Проданов, Х. и др. Противоречия и перспективи на дигиталната икономика и дигиталното общество. В: Виртуални светове, социални мрежи, хуманизъм. С., 2018, с. 90-184.

⁵ Изследване на младежта – България 2024. Оптимизъм за личността, песимизъм за обществото: Българската младеж във времена на несигурност. Фондация „Фридрих Еберт, 2024, с. 44.

В същината си описаните процеси са отразени в програмата на българската левица, но липсата на ясни послания, практическа реализация и достатъчна реална отдаденост под формата на изработване, предлагане и последваща защита на законопроекти, които биха припознали ляво настроените, изглежда се превръщат в причина за все по-ниските електорални резултати на БСП. Ако левицата иска да се върне като значим актьор на политическата сцена (спечелвайки подкрепата на по-голяма част от гласоподавателите), трябва не само да се обявява срещу (да критикува) неолибералния консенсус, а и да намери начин да предложи адекватна и работеща алтернатива, което засега изглежда невъзможно.

Фактори за кризата на лявото във Франция (в сравнение с България)

Успех на изборите, но липса на категорично мнозинство

За разлика от България във Франция левицата бележи впечатляващи резултати. На парламентарните изборите през 2024 г. лявото обединение „Нов народен фронт“ (което включва „Непокорна Франция“, Социалистическата партия, Екологите и Френската комунистическа партия) печели втория тур и си осигурява около 1/3 от местата в Националното събрание (долната камара на френския парламент) – 182 места.

На второ място се нарежда коалицията около президента Еманюел Макрон – „Заедно“, която получава 168 депутатски места (в 577-местния парламент). Крайната десница, ръководена от Марин Льо Пен и Жордан Бардела, заема трета позиция със 143 места, въпреки че на първия тур формацията е водещата политическа сила в страната.

Промяната в подредбата на партиите след втория тур на вота се обясняват от анализатори с тактическо гласуване срещу крайната десница. Лидерите на „Нов народен фронт“ и „Заедно“ оттеглят свои кандидати в онези райони, където представител на другата коалиция има по-големи шансове да победи кандидата на партията на Льо Пен. По този начин подкрепата за лявата и центристката коалиция се консолидира, което ограничава възможността на крайнодесните да увеличат представителството си.

Макар че лявата формация не успява да постигне категорично мнозинство, следва да се подчертае, че за разлика от резултатите на БСП в България,

„Новият народен фронт“ успява да разшири електоралната си база и да заеме водеща позиция в парламента.

Мобилизиране на млад електорат при набираща популярност крайна десница

Резултатите от последния парламентарен вот показват, че броят на гласувалите млади хора, в сравнение с предишни години, е нараснал. За разлика от ситуацията в България по-голямата част от френските младежи гласуват за левицата. Въпреки че лявата коалиция има най-много депутати в парламента, нарастващата популярност на крайната десница (особено сред младите) несъмнено тревожи левите партии.

Не само че на президентските избори във Франция през 2002 г., Жан-Мари Льо Пен получава най-много гласове сред работниците, но и нейният наследник успява да привлече все повече от младите гласоподаватели. Жордан Бардела е възприеман като ново лице, което под ръководството на Марин льо Пен помага на партията да се отърси от образа на маргинална партия, чийто членове и често са критикувани за расистки или антисемитски изказвания. Темите, върху които младият Бардела се фокусира в социалните мрежи, са свързани с актуалните проблеми с имиграцията и престъпността. Въпреки че други френски политици също са активни в Tik Tok, Бардела се радва на повече популярност от конкурентите си (дори от президента Макрон).⁶ Оказва се, че Жордан Бардела развива ефективна медийна кампания, като успява да достигне до младите гласоподаватели и прекариата чрез най-популярните за тях информационни канали – социалните медии.

Въпреки това, лявата коалиция все още е първият избор за повечето млади избиратели във Франция. Новият „Народен фронт“ получава 42% от гласовете на хора на възраст между 18 и 24 години, повече от всяка друга партия⁷.

За съжаление българската левица в лицето на БСП не може да постигне подобни резултати. Партията не само не успява да привлече млад електорат, но и не работи достатъчно по разработване на ясна и мобилизираща лява

⁶ Why More French Youth Are Voting for the Far Right. The New York Times. 04.07.2024: <<https://www.nytimes.com/2024/07/04/world/europe/france-far-right-youth-vote.html>>.

⁷ Analyse du premier tour des élections législatives 2024 : participation et structuration des électorats. Ifop pour TF1 et LCI, 2024: <<https://www.ifop.com/wp-content/uploads/2024/07/120976-Resultats.pdf>>.

визия за развитието на страната и по изграждане на по-модерна и вдъхновяваща кампания.

Политическият вакуум на левицата по темите за имиграцията и националната сигурност

Друг проблем, който задълбочава кризата на левите партии, е липсата на политически концепции, които да отговорят на съвременните социални и икономически реалности. И в България, и във Франция се наблюдава по-голяма активност в отговор на преобладаващите обществени настроения във връзка с бежанската криза и националната сигурност от страна на десните партии в сравнение с левите.

По отношение на все по-актуалната тема с имиграцията крайнодясната партия във Франция е безкомпромисна и според редица анализатори дори радикална в някои от изказванията си. Лидера Жордан Бардела говори за „брутализиране на обществото заради абсолютно безумната имиграционна политика“ и обещава да експулсира всички „чуждестранни престъпници“ от страната, ако Националното обединение спечели следващите президентски избори през 2027 г. От политически изказвания става ясно, че партията иска да сложи край на имиграция от страните извън ЕС и твърдо се противопоставя на концепциите за интеграция и равноправие. От друга страна, лявата коалиция във Франция, макар и с известни вътрешни противоречия залага на по-голяма европейска интеграция, поддържане на сътрудничество с НАТО, подкрепа за Украйна в защитата на нейните граници и насърчаване на признаването на палестинската държава. На фона на антиимиграционните настроения в обществото, може да се констатира, че във френското ляво, подобно на българското, липсва достатъчна осъзнатост по ключови актуални и чувствителни въпроси, като в конкретния случай става дума за националната сигурност (във връзка с имиграцията). Огромният наплив на имигранти, липсата на достатъчен граничен контрол, неуспешната екстрадиция, трафикантите на бежанци и неспособността на институциите да са ефективен регулатор правят тази тема изключително актуална и ключова за всяка политическа партия. Неадекватните реакции и необмислените политики по тези въпроси несъмнено играят роля в задълбочаването на кризата на лявото.

Икономическа програма

По отношение на икономиката, в контраст с липсата на конкретна лява икономическа програма в България – Народният фронт проявява

изключителна категоричност по отношение на ключови въпроси. Програмата им предвижда минимална нетна работна заплата 1600 евро, намаляване на възрастта за пенсиониране на 60 години, въвеждане на ефективен 35-часов работен ден и намаляването му на 32 часа за тежък или нощен труд, както и контрол върху цените на основните продукти. Трябва да се отчете, че френската левица държи ляв курс и в опозицията си спрямо правителството на малцинството. Тежкото икономическо положение на Франция затруднява правителството на малцинството, борещо се да ограничи бюджетния дефицит с намаляване на разходите и увеличаване на данъците – предложение, което среща широк ляв отпор в парламента. Предвид конкретните им приоритети, свързани с традиционно леви искания за подобряване на условията на работа и повишаване на заплащането, както и за по-ниски данъци, е удачно да се каже, че в икономическо отношение френската левица се държи като автентична такава. Предстои да стане ясно дали политическата нестабилност във Франция ще позволи действително практическо изпълнение на програмата на Народния фронт или фокусът ще е най-вече върху опити да се стабилизира икономическото състояние на страната като цяло.

Важно е да отбележим, че и в двете държави левите партии срещат конкуренция по отношение на икономическите си програми в лицето на крайната десница, която редица автори определят като националпопулистка. Например крайнодясната партия във Франция също защитава някои традиционно леви политики в икономическата сфера. Партията се фокусира върху увеличаването на покупателната способност на французите, повишаване на всички заплати с 10% и намаляване на данъците върху енергията и горивата.

Криза на лявото представителство въпреки възхода на левия дискурс

В последните години сме свидетели на специфично противоречие – в обществото нараства влиянието на левите идеи и послания, но не се наблюдава възход на левите политически субекти. Сериозно поле за преосмисляне на необходимостта от адекватно към нуждите на съвременните французи ляво представителство се появи с Движението на жълтите жилетки. Инициативите на протестното движение продължават 52 последователни седмици, като участниците се обявяват срещу нарастващото неравенство и дискредитираната политическа власт във Франция. Професор Фредерик Гонтие (Frédéric Gonthier) от университета Гренобъл Алпи Grenoble Alpes и неговият колега докторант

Тристан Гера (Tristan Guerra) правят проучване с близо 5000 онлайн въпросника, за да опишат идентичността на типичната „жълта жилетка“. Гонтие обобщава, че това е „движение, съставено предимно от настоящи и бивши работници в ситуация на финансова несигурност“, като безработните са относително малко. Констатира се, че „жълти жилетки“ има в цяла Франция, но най-много са в малките градове и селските райони с преобладаващ брой собственици на малки фирми и служители, занаятчии и болногледачи. Около две трети от респондентите получават по-малко от средната работна заплата. Като състав голяма част от участниците в протестното движение са граждани със социално икономически статус и с интереси, които са традиционно представлявани от левите партии. Въпреки че левите послания стават все по-популярни, редица анализатори са на мнение, че не може да се говори за възраждане на левите партии.

Щефан Кипфър, професор в Йоркския университет в Торонто, казва, че „подобно на други движения след Арабската пролет, бунтът на жълтите жилетки изразява дълбока криза на политическото представителство“. Много от протестиращите изразяват скептицизъм и цялостно недоволство към провежданата политика и отхвърлят разграничението между ляво и дясно. В такъв смисъл бунтът на жълтите жилетки може да се приема и като израз на отстъпление от традиционното разделение на ляво и дясно представителство. Кипфър е на мнение, че движението на „gilets jaunes“ още не е постигнало целта си. Това наблюдаваме при ежегодните протести, на които се честват годишнината на движението, и на които участниците недоволството си към управлението на президента Макрон и настояват за реформи.⁸ Гневът на тези недоволни френски граждани, които отправят традиционно леви искания, но не виждат левите партии като свои представители, повдига различни въпроси. Кои ще са печелившите и губещите от този нестихващ бунт? Кои политически партии ще предложат най-привлекателните решения на кризата на политическото представителство? Дали неолибералните партии ще успеят да си върнат обществената подкрепа? Ще успеели крайната десница да „яхне“ вълната на

⁸ A Year of Insurgency: How Yellow Vests Left Indelible Mark on French Politics. France24, 16.11.2019: <<https://www.france24.com/en/20191116-a-year-of-insurgency-how-yellow-vests-left-indelible-mark-on-french-politics>>; Kipfer, Stefan. The Yellow Vests in France: A Few Snapshots. IJURR: <<https://www.ijurr.org/the-urban-now/the-yellow-vests-in-france-a-few-snapshots/>>

недоволството като артикулира подходящи послания, отговарящи на „жълтите“ социални искания? Или бунтът на жълтите жилетки ще възроди лявото и ще насърчи нови социални и политически съюзи – в опозиция както на неолибералите, така и на крайната десница? Отговорите на тези въпроси ще са от съществено значение за начина, по който ще изглеждат партийните и политическите системи не само във Франция, но и в цяла Европа.

Изводът е, че въпреки все по-голямата популярност на леви идеи и послания, липсата на усещане за реално политическо представителство и ниското доверие към левите партии – както и към самото ляво – дясно разделение – възпрепятстват възстановяването на позициите на формации като БСП и Новия народен фронт. А във Франция, въпреки изборната победа на лявата коалиция, не може да се говори за трайна стабилност на позициите ѝ.

Криза на лявото представителство в България

Кризата на лявото представителство в България преминава през няколко етапа, обусловени от социално-икономическите трансформации на страната и желанието на левите да се адаптират към новите условия, водени от естествения партиен стремеж към участие в управлението на държавата, което е единственият начин за реализиране на политиките на формацията.

Демократичните промени в България в края на осемдесетте години и рязката поляризация на обществото са началните щрихи при оформянето на облика на най-голямата все още лява партия в България. Българската социалистическа партия е наследник на създадената на 2 август 1891 г. на връх Бузлуджа Българска социалдемократическа партия, обособена през 1903 г. в Българска работническа социалдемократическа партия. На проведен през март 1990 г. общопартиен референдум Българска комунистическа партия се преименува на Българска социалистическа партия и се отказва от стриктното прилагане на марксизма. Това бележи началото на плавното отдалечаване на лявата партия от корените ѝ и постепенното размиване на смисъла на лявата идея в социалдемократия.

В началото на прехода все още значителния индустриален сектор в България донякъде е причина партията да продължава да припознава за своя основна база работническата класа. Икономическите трансформации – приватизацията на предприятия, засилването на частната инициатива и оттам постепенното оформяне на капиталистическа структура и на нова средна класа

бележат началото на трайното свиване на потенциалния електорат на левицата до така нареченото ѝ твърдо ядро от хора с партиен билет.

Процесите на редукция на електоралната подкрепа се допълват и от отлива на разочарованите ѝ членове, несъгласни с отказа от марксизма и преименуването на партията и в крайна сметка от социалдемократическия ѝ уклон. От друга страна, част от членовете на БСП след социалдемократичната ѝ трансформация напускат политическата формация, разочаровани от отдалечаването ѝ от изконните леви идеи. БСП остава най-голямата лява партия в страната, а всички опити за създаване на лява алтернатива – нов ляв субект, засега са неуспешни. БСП се определя като лявоцентристка социалдемократическа политическа партия. Член на Социалистическия интернационал и на Партията на европейските социалисти.⁹

Следвайки логиката на държавите с пазарна икономика и демократично управление и цикличността на икономическите кризи БСП влиза в спиралата на тези спадове. Световният опит показва, че всяка рецесия обръща хората към потребността от социална защита и това се изразява в резултатите на изборите. След това обаче, пазарната логика, която е основана на ограничаване на ролята на държавата в икономиката, отново „възстановява икономическата справедливост“ и неминуемо натрупаните дефицити по време на ляво управление, произтичащи от необходимостта от спазване на предизборните обещания за определени социални ангажименти в партийната платформа, следва и се компенсират със силни десни правителства и „затягане на бюджетните разходи“. България не е изключение от тази световна икономическа тенденция, която води и до цикличност в политическото управление при редуване на двете страни на политическия спектър – леви и десни.

След падането на Берлинската стена и разпада на СССР и за страните от Източна Европа господстваща идеология става неолиберализма, а в последствие принципите на пазарния фундаментализъм. Дори в началото на 90-те години Франсис Фукуяма обяви „края на историята“, белязан от окончателната победа на либералната демокрация.¹⁰

⁹ Резултати на БСП/Коалиция за България от предходни парламентарни избори и избори за членове на Европейския парламент в периода 2005-2014. Аз гласувам: <https://azglasuvam.net/blgarska-socialisticheska-partija/>.

¹⁰ Проданов, Христо. Политикономията на четвъртата индустриална революция и бъдещето на лявото. В: Заплахите пред демокрацията и Левицата. НИП „Димитър Благоев”,

В тези условия от началото на прехода БСП съставя четири правителства – с министър-председатели Андрей Луканов, Жан Виденов, Сергей Станишев и Пламен Орешарски. Гласоподавателите избират за два мандата и президента Георги Първанов (2002 – 2012 г.). Основните приоритети, които БСП очертават като „нашите национални цели“, са социално-икономически напредък и повишаване на заетостта, намаляване на бедността и неравенствата между хората и държавите, развитие на общините и регионите. Целите обаче практически не се изпълняват или остават под формата на някои законодателни промени в полза на работещите. Една от причините за нереализираните леви цели е сблъсъкът им с логика на избора от България пазарен принцип за функциониране на икономиката, според който социалният просперитет на хората е в пряка зависимост с ръста на икономиката и който предписва намаляване на преразпределителната роля на държавата, което от своя страна води до ограничаване или замразяване на много социални разходи.

Кризата в ляво има и своите числови измерения. На изборите през 1990 г., макар и седем година по-късно обявени от Прокуратурата за фалшифицирани, левията получават 2,8 млн. гласа. След това електоралните резултати на БСП спадат, като в периода от 2009 г. до 2020 г. варират между около 500 до около 950 хил. души. След кризата от 2008 г. на изборите през 2009 г. БСП печели подкрепата на около 750 хил. гласоподаватели (40 депутатски места), през 2013 г. – 942,541 души гласуват за левията, 2014 г. – 505,530. През 2017 г. БСП доближава резултата си до първата партия (ГЕРБ), като привлича 955,490 гласоподаватели.¹¹ След 2021 г. страната навлиза в цикъл от постоянни предсрочни избори, при които БСП драстично свива електоралното и политическото си влияние, като на изборите през октомври 2024 г. подкрепата за БСП – Обединена левица спада до 184 361 гласа.¹²

Допълнително кризата в лявото се задълбочава и от лидерския дефицит, който се изразява в отсъствието на знаково лице, което да застане начело на партията. Редица политически анализатори отчитат, че Корнелия Нинова дава „началото на залеза“, заставайки начело на БСП през 2016 г. Оттогава досега

библиотека „Левията“ т. II, 2017 г., 81-104, с. 84: <<https://polhorizons.wordpress.com/библиотека-левицата/>>.

¹¹ Karasimeonov, G. The Party System in Bulgaria (2009 – 2019). Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/15753-20191118.pdf?utm_source=chatgpt.com>.

¹² Резултати от избори за народни представители – октомври 2024 г., ЦИК: <https://results.cik.bg/pe202410_ks/rezultati/index.html>.

резултатите на партията се движеха постоянно надолу. В годините на нейното управление много членове на партията са изключени първо от ръководството, а по-късно и от партията.

В процеса на свиването на електоралната подкрепа за БСП не бива да се подценява и влиянието на технологичните промени и модернизацията на българската икономика. Както отбелязва Христо Проданов, различните етапи в развитието и трансформациите на левицата неизбежно са свързани с етапите на технологичния напредък, който от своя страна влияе върху функционирането на капиталистическата система. Централно място в това функциониране заема отношението между държава и икономика, държава, пазар и собственост – отношения, които определят формирането на различни политикономически модели във всеки исторически период.¹³

Постепенно се формира нова класа на високотехнологични „работници“, които са близки до понятието от зората на индустриализацията единствено по това, че са хора на наемния труд. Това са млади и образовани хора и с оглед технологичното бъдещето на света се очертават като новата електорална ниша към която левите политици у нас би следвало да преосмислят и насочат посланията си. Тези хора обикновено са служители в големи мултинационални компании, те са с по-високи спрямо средните за страна доходи. В много от случаите обаче тази група не може да разчита на защита на трудовите права – в подобни компании синдикати няма, а Кодексът на труда се прилага, но с възможности за лавиране между интересите на работодателя и на служителя, като често се оказва в полза на работодателя.

Т.нар. средна класа в България също по показатели като дохода може да се идентифицира като ляв електорат, но се оказва, че БСП не успява да артикулира подходящи послания към тях.

Христо Проданов посочва, че вече сме в началото на пети етап в евентуално развитие на лявото, свързан с четвъртата индустриална революция, която ускорено се разгръща в развитите държави, носейки със себе си нови противоречия на капитализма, на които досегашното ляво би трябвало адекватно да реагира.¹⁴

Предстоящата пета индустриална революция ще донесе нов тип предизвикателства и вероятно ще отвори пространство за модели, които

¹³ Проданов, Христо. Цит. съч., с. 85.

¹⁴ Пак там.

изследователите описват като „технокомунизъм“, „киберкомунизъм“, „дигитален комунизъм“ или „инфокомунизъм“. Тези концепции се разглеждат като потенциални форми за реализиране на класически идеи за комунизма в условията на Индустрия 5.0. Дали ще възникне онзи „дигитален социализъм“, за който говори Кели, предстои да разберем. Въпреки това е малко вероятно дигиталната свобода и равенство в достъпа сами по себе си да предложат ляво решение на задълбочаващите се социални неравенства, които пазарната икономика продължава системно да възпроизвежда.

Ролята и мястото на леви интелектуалци

Левият интелектуалец сякаш от 50 години е вписан в червената книга на изчезналите хуманисти на 20 век. Гласът на левите поети, писатели и философи се чува само като далечно ехо в Европа от края на Втората световна война, а дигиталният 21 век все още не е готов да чуе новите радетели за социална справедливост. А те – радетелите, родени в мирна и благоденстваща Европа, сякаш повече са заети с опасенията от „световния гнет на изкуствения интелект“, отколкото със задълбочаващите се неравенства, мигрантската криза и дори войната в Украйна.

Функциите на левите интелектуалци са превзети от политическите лидери при това със съмнителен ефект. България не прави изключение. Ние също живеем в ехото на водачите на левия елит от зората на демократичните промени, заглушено от съвременна говорилня (обикновено преди зачестилите избори), в която се надприказват с нищо незапомнящи се клиширани послания партийни функционери от БСП, чиито име едва ли някой ще си спомня дори след скромните 50 години.

За това разказът за левите интелектуалци трябва да бъде през паметта за наследството с надеждата да е пример за новите лидери на 21 век.

Пикът на успеха на левите сили на Франция през 20 век е края на Втората световна война, с който идва и големият авторите на тогавашната левица – Френската комунистическа партия (ФКП), създадена през 1920 г. Тя извоюва авторитета си с приноса в съпротивителното движение срещу фашизма и окупацията на Франция. Именно от този период са запомнящите се знакови интелектуални фигури на Франция. Сред тях е членът на ФКП Пабло Пикасо. Знаков интелектуалец е и писателят Анри Барбюс, наричан още Прометейът на революцията, автор на антивоенния роман „Огън“. Барбюс възприема

Октомврийската революция от 1917 г. в Русия като основен етап в съвременната история, със световно историческо значение, което дава надежда на европейските народи за освобождение от потисничеството на капиталистическата система. През 1919 г. той пише и втория антивоенен роман – „Яснота“. Под влияние на събитията в Русия се присъединява към ФКП.

Друга знакова личност в левия спектър на френските интелектуалците е Жан-Пол Сартр, философ, представител на атеистичния екзистенциализъм, писател, драматург и есеист. Носител на Нобелова награда за литература 1964, от която се отказва. Сартр е бил участник в революцията във Франция през 1968 г. и дори може да бъде определен като неин символ, защото бунтуващите се студенти, превзели Сорбоната, пускат вътре само Сартр. Участва в протестите срещу алжирската война, потушаването на унгарското въстание от 1956 г., Виетнамската война, срещу нахлуването на американски войски в Куба, срещу влизането на съветски войски в Прага, срещу потискането на несъгласието в СССР. Макар във времето политическите му позиции да се колебаят в някои различни посоки, те винаги остават леви и винаги Сартр защитава правата на човек в неравностойно положение и пример за това е романът му „Погнусата“.

Разказът за левия български интелектуалец от най-новата ни история започва с Валери Петров. Той завинаги остава в групата на хвърчащите хора, а със стиховете, приказките и преводите му ще расте не едно поколение българи. Валери Петров споделя за политическите си убеждения: „За левите идеи няма какво много да кажа – те са в мен от родителите ми и приятелския им кръг, от четивата, от БОНСС-а, от жестоката глупост на фашизма, който – казват – не бил съществувал у нас“. Левият български интелектуалец прозрял колко важни са хуманизмът и прошката пред всяка ненавист, била тя и към враговете.¹⁵

Прочитът на лявата интелектуална история стига до харизматичната личност на Стефан Продев. „Той бе класически тип на интелектуалец. Интересуваше се не само от литература, но имаше задълбочени познания в областта на пластическите изкуства, операта, оперетата, музикалния живот на България. Познаваше лично най-големите български творци през последния половин

¹⁵ Ламбовски, Бойко. Валери Петров: Сто стъпки наоколо. В: Личности, бр. 3-4/2020, сп. Ново време.: <<https://novovreme.com/3-4-2020/личности-3-4-2020/валери-петров-сто-стъпки-наоколо/>>.

век и бе посветил на мнозина от тях блестящи и проникновени есета и портрети. Но той бе интелектуалец във висша степен и с непримиримата си обществена позиция. Никога не си позволи да пожертва своята съвест заради партийни пристрастия, винаги поставяше отечествените интереси и идеали над индивидуалните предпочитания или тяснопартийната кауза“, казва Иван Гранитски за Стефан Продев.¹⁶

Проф. Искра Баева – историк, преподавател по съвременна история в СУ „Св. Климент Охридски“ е другото знаково лице на левия интелектуалец на България. „Левицата е загубила посоката си. Но това не е отсега, а още от Октомврийската революция в Русия, когато във Втория Интернационал остава прокапиталистическото ляво, а комунистическото ляво отива в Третия Интернационал, съществувал от 1919 до 1943 г. След Втората световна война това разделение се задълбочава. Вторият Интернационал е прокапиталистически. А останките от Третия се опитват да защитят идеята за алтернативно развитие, за нов модел в Третия свят – но само докато го имаше Съветският съюз. Щом изчезна той, изчезна и моделът. Хубав, лош, диктаторски – но беше модел за ускорено развитие на по-неразвити държави. Докато сега делението вече е либерално-консервативно. Затова лявото и дясното също се делят на либерално и консервативно“, казва в едно от последните си интервюта проф. Баева.¹⁷ Дотук списъкът не приключва, но и форматът на изложението не позволява да се поместят по достойнство всички имена на значими леви интелектуалци в България (чл.кор. проф. Васил Проданов, проф. Максим Мизов и т.н.), чиято роля за изграждане на прогресивна и солидарна визия за развитие на България е незаменима.

Заклучение

Анализът на предизвикателствата пред лявото политическо представителство (Франция и България) затвърждава застъпената в доклада теза, че левицата е изправена през загуба на своята идентичност. Набирацията сила популизъм и национализъм са на път да изместят нейното електорално влияние. Геополитическите сътресения и тенденцията към разрушаване на градени с

¹⁶ Гранитски, Иван. Жрецьт на думите: Стефан Продев. Епицентър: <<https://www.epicenter.bg/article/Zhretsat-na-dumite-Stefan-Prodev/138852/6/0>>.

¹⁷ Проф. Искра Баева: Загиваме, ако се примиряваме, вместо да променяме света. БСП, ДПС, ПП – алтернатива или война? Барикада, 08.08.2024: <<https://baricada.org/2024/08/08/iskra-baeva-bsp-dps-pp-altenativa-voina/>>.

десетилетия търговско-правни договорни отношения ще засилват неравенствата и ще задълбочат икономиките кризи, а това е предпоставка за активното навлизане на тези течния в политиката. Това от своя страна ще принуди левицата да приема безпринципни договорки с цел задържане на властта, което пък ще е предпоставка постепенно тя да загуби ролята си на представител на левите граждани, заради електорална умора от неспазени обещания.

За да бъде избегнат този песимистичен сценарий, левицата се нуждае от нова философска и политико-икономическа основа, стъпила върху класическите леви ценности, но формулирана с ясно определена крайна цел, принципи и методи за постигането ѝ. Тя трябва да бъде достатъчно убедителна, за да привлече хората с ляво мислене. Новата лява парадигма неизбежно трябва да бъде пречупена през призмата на съвременните индустриално-икономически процеси и насочена към предизвикателствата, които ще донесат предстоящите високотехнологични трансформации.

Хоризонтът на подобна платформа трябва да обхваща поне 50 – 70 години напред. Новата визионерска представа за лявото следва да даде отговор на ключовия въпрос: възможно ли е левият модел да функционира в условията на неокapитализъм, или е необходима цялостна промяна в социално-икономическите отношения – и каква трябва да бъде тя. Едва тогава може да бъдат определени конкретните цели: трансформация на съществуващия строй, в кои държави са налице предпоставки тя да започне първо, и кои обществени групи биха могли да се превърнат във водещи носители на промяната.

Именно тези групи ще бъдат във фокуса на новите обединени европейски леви партии, които обаче се нуждаят и от нов тип лидерство – а историческият опит показва, че подобни лидери се появяват рядко, веднъж на 70 – 100 години.

Използвана литература

Гранитски, Иван. Жрецьт на думите: Стефан Продев. Епицентър:

<https://www.epicenter.bg/article/Zhretsat-na-dumite-Stefan-Prodev/138852/6/0>.

Димитров, Ал., Канев, Д., Попиванов, Б., Дурев, Г. Бъдещето на социалната демокрация: европейски и национални перспективи. Фондация Фридрих Еберт, София: 2019

- Изследване на младежта – България 2024. Оптимизъм за личността, песимизъм за обществото: Българската младеж във времена на несигурност. Фондация „Фридрих Еберт, 2024.
- Ламбовски, Бойко. Валери Петров: Сто стъпки наоколо. В: Личности, бр. 3-4/2020, сп. Ново време.: <<https://novovreme.com/3-4-2020/личности-3-4-2020/валери-петров-сто-стъпки-наоколо/>>.
- Народно събрание на Република България. Парламентарни групи: <<https://www.parliament.bg/bg/parliamentarygroups>>.
- Проданов, Х. и др. Противоречия и перспективи на дигиталната икономика и дигиталното общество. В: Виртуални светове, социални мрежи, хуманизъм. С., 2018, с. 90-184.
- Проданов, Христо. Политикономията на четвъртата индустриална революция и бъдещето на лявото. В: Заплахите пред демокрацията и левицата. НИП „Димитър Благоев”, библиотека „Левицата“ т. II, 2017 г., 81-104: <<https://polhorizons.wordpress.com/библиотека-левицата/>>.
- Проф. Искра Баева: Загиваме, ако се примиряваме, вместо да променяме света. БСП, ДПС, ПП – алтернатива или война? Барикада, 08.08.2024: <<https://baricada.org/2024/08/08/iskra-baeva-bsp-dps-pp-altenativa-voina/>>.
- Резултати на БСП/Коалиция за България от предходни парламентарни избори и избори за членове на Европейския парламент в периода 2005-2014. Аз гласувам: <<https://azglasuvam.net/blgarska-socialisticheska-partija/>>.
- Хорайзънс, Пол. Лявото и демокрацията. Сборник, 2017: <https://polhorizons.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/01/sbornik_the_left_and_the_democracy_final.pdf>.
- Централна изборителна комисия: <<https://results.cik.bg/>>.
- A Year of Insurgency: How Yellow Vests Left Indelible Mark on French Politics. France24, 16.11.2019: <<https://www.france24.com/en/20191116-a-year-of-insurgency-how-yellow-vests-left-indelible-mark-on-french-politics>>;
- Analyse du premier tour des élections législatives 2024 : participation et structuration des électors. Ifop pour TF1 et LCI, 2024: <<https://www.ifop.com/wp-content/uploads/2024/07/120976-Resultats.pdf>>.
- Karasimeonov, G. The Party System in Bulgaria (2009 – 2019). Friedrich-Ebert-Stiftung, 2019: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/15753-20191118.pdf?utm_source=chatgpt.com>.

Kipfer, Stefan. The Yellow Vests in France: A Few Snapshots. IJURR:
<<https://www.ijurr.org/the-urban-now/the-yellow-vests-in-france-a-few-snapshots/>>

Europe's Left Crisis: Research, Parties, and Progressive Politics. The Guardian, 10.01.2024: <<https://theguardian.com/commentisfree/2024/jan/10/europe-left-crisis-research-parties-progressive-politics>>.

Why More French Youth Are Voting for the Far Right. The New York Times. 04.07.2024: <<https://www.nytimes.com/2024/07/04/world/europe/france-far-right-youth-vote.html>>.

ПОЛИТИЧЕСКАТА НЕСТАБИЛНОСТ И ПРОТЕСТНИТЕ ДВИЖЕНИЯ НА БАЛКАНИТЕ

Лора Керчева,

специалност „Международни отношения“

Веселина Денчовска,

специалност „Европейска политика и икономика“

Резюме

Докладът разглежда политическата нестабилност и протестните движения в балканските страни през последните години. Основната цел е проучването на връзката между социалната мобилизация и политическите кризи в България, Сърбия, Северна Македония и Гърция. В доклада се разглеждат политическите процеси и социалните реакции в региона, както и факторите за нестабилност и проява на гражданско недоволство. Изводите показват наличието на структурни дефицити в демократичните институции, които провокират чести протести, а външнополитическият натиск често играе роля в задълбочаването на кризите.

***Ключови думи:** Балкани, политическа нестабилност, протести, демокрация, корупция, социални движения.*

Увод

През последното десетилетие Балканският полуостров се утвърждава като регион, подложен на продължаваща политическа нестабилност, икономическа уязвимост и периодично надигащи се вълни на граждански протести. Характерни са чести смени на правителства, фрагментирана политическа картина, институционална неефективност и засилена роля на външни фактори във вътрешнополитически процеси.

Темата за протестните движения е важна и актуална, тъй като те се превръщат в индикатор, чрез които се определя състоянието на демокрацията, гражданската култура и общественото доверие (недоверие) към институциите. Политическата нестабилност, придружена от различни кризи, поставя под въпрос способността на държавите да провеждат устойчиви реформи и да гарантират върховенство на правото.

В настоящата геополитическа обстановка Балканите се намират на кръстопът между вътрешни демократични предизвикателства и външни стратегически интереси. Усилията за европейска интеграция в региона често се сблъскват с популистки тенденции, политическа поляризация и недоволство от неуспешни реформи. Социалните протести се превръщат в средство за граждански натиск, чрез който се настоява за повече справедливост и за защита на основни права и свободи.

Събития като масовите демонстрации в България (2020), протестите в Сърбия (2024 – 2025), трагичните инциденти в Северна Македония и студентските бунтове в Гърция подчертават колко силно гражданите реагират на институционалната неефективност, корупцията и липсата на справедливост. Те са не просто спонтанни изблици, а и доказателство за по-дълбоки структурни проблеми в управлението.

Обект на изследването са политическите процеси, социалните движения и протестите в четири балкански страни – България, Сърбия, Северна Македония и Гърция. **Предмет** е корелацията между политическата нестабилност и протестната активност, като в изложението ще разгледаме техния характер, причини, развитие и последици.

Основната цел на доклада е след като анализираме връзката между политическата нестабилност и протестните движения, да определим влиянието на тези форми на гражданска активност върху демократичните процеси. С доклада се прави опит да се проследят и представят различните проявления на политическо напрежение в отделните държави, да се открият общите черти и специфичните обществени реакции, както и да се потърсят възможности за устойчиво демократично развитие в контекста на регионалната и глобалната политическа динамика.

В изпълнение на така описаната цел са формулирани следните **задачи**:

- да се идентифицират основните форми на гражданска мобилизация;
- да се разгледат конкретни случаи на протести в четирите балкански държави;
- да се направят изводи относно възможностите за демократична устойчивост в региона.

За постигане на целта са използвани сравнителен и дескриптивен анализ, казусен подход, анализ на медийно съдържание.

България: между системната корупция и гражданската съпротива

Политическата нестабилност в България през периода 2020 – 2025 г. се характеризира с поредица от предсрочни избори, служебни правителства, кризи в коалиционните преговори и дълбоко обществено недоверие към институциите. Началото на този период бе поставено от масовите антикорупционни протести през лятото на 2020 г., насочени срещу правителството на Бойко Борисов и главния прокурор Иван Гешев. Демонстрациите обхващат над 30 града в страната.

След 2023 г. се наблюдава нова протестна динамика, провокирана от случаи на пътнотранспортни произшествия и насилие над жени. Трагичната смърт на 12-годишната Сияна в Плевенско и случаят с Дебора от Стара Загора провокират силна обществена реакция. Протестите придобиват морален и символичен характер, настоявайки за съдебна реформа, наказания и институционална отговорност. Макар и да не водят до дълбоки системни промени, тези движения засилват ролята на гражданското общество и създават условия за бъдещи реформи.

Случаят с Дебора – 18-годишно момиче, което става жертва на жестоко нападение, предизвика спонтанни демонстрации в десетки градове, както и множество публикации и петиции в социалните мрежи. Протестите са израз на недоволство от начина, по който властите се справят със случая „Дебора“. Отвъд конкретния случай на тази млада жена, протестите са насочени не само срещу насилието над жени, а и срещу институционалното отношение към подобни престъпления. Въпреки че проблемът с насилието над жени е много сериозен¹, дълго българското общество не се ангажира с него, но медийното отразяване през юли 2023 г. на случая с „Дебора“ предизвика неочаквано мащабна мобилизация на част от населението. Този обществен натиск накара властите да обърнат внимание на проблема и бързо бяха направени

¹ Според официалната статистика (МВР) всяка година в България около 3000 жени стават жертви на някакъв вид насилие. В целия свят – близо 840 милиона жени са обект на насилие ("Не искаме цветя, а искаме права". Стотици протестираха в София срещу насилието над жени. Свободна Европа, 25.11.2025: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/stotici-protestirahareshtu-nasilieto-nad-jeni-sofia/33605201.html>>.

законодателни промени.² Към 2025 г. протестите все още продължават, тъй като гражданското общество оценява като недостатъчни институционалните усилия и като недостатъчни мерките за защита. По думите на самите протестиращи: „[На протеста сме], за да се противопоставим на домашното насилие у нас, на липсата на адекватна защита за пострадалите и на липсата на координирана политика от страна на държавата“ (Илиана Бойчева).³

Вторият пример, с който илюстрираме протестната мобилизация в България през последните години, е убийството при катастрофа на Сияна. За разлика от темата за насилие над жени, тази за „войната на пътя“ често мобилизира гражданското недоволство като всеки протест чрез различни поводи поставя под въпрос съдебната и изпълнителната власт на държавата. Случаят със Сияна провокира мащабни инициативи, изразяващи гражданското недоволство от начина, по който функционира съдебната система, срещу корупцията, институционалната неефективност и пр.⁴

В обществените дебати се включиха юристи, журналисти, учители и родители, обединени от системната несправедливост в България. Тези случаи се превръщат в символи на кризата на доверие към държавата и нейната способност да защитава гражданите си. Въпреки че липсва ясно политическо присъствие зад протестите, действията на хиляди граждани показаха нарастваща зрялост на българското гражданско общество и готовност да се отстояват фундаментални демократични ценности. Тези прояви на гражданска активност създават условия за бъдещи реформи, дори когато не водят до незабавни институционални и политически промени.

Освен тези конкретни случаи, политическата нестабилност в България се подхранва и от нерешени проблеми като съдебната реформа и борбата с корупцията по високите етажи на властта. Честите избори и трудностите при съставяне на стабилни коалиционни правителства допълнително намаляват общественото доверие и създават усещане за липса на ефективно управление. Външни фактори, като влиянието на геополитически събития и отношенията

² Altasserre, Stéphan. Bulgaria: the ‘Débora’ case and the campaign against violence against women. In: *Regard sur l’Est*, 18.09.2023: <https://regard-est.com/bulgaria-the-debora-case-and-the-campaign-against-violence-against-women?utm_source=chatgpt.com>

³ „Не искаме цветя, а искаме права“... Цит. съч.

⁴ Бащата на Сияна: Проблемът идва от липсата на дисциплина в сама съдебна система, Денят започва, БНТ, 2025: <<https://bnt.bg/news/bashtata-na-siyana-problemat-idva-ot-lipsata-na-disciplina-v-sama-sadebna-sistema-v402480-343874news.html>>

с Европейския съюз, също оказват влияние върху вътрешнополитическата динамика.

Гражданската съпротива в България често приема различни форми – от масови улични протести и онлайн петиции до създаване на граждански инициативни комитети и неправителствени организации, които активно следят работата на институциите и сигнализират за нередности. Социалните мрежи играят все по-важна роля за формиране на общественото мнение и мобилизиране и координиране на протестни действия. Въпреки тези усилия, трансформирането на общественото недоволство в устойчиви политически промени остава сериозно предизвикателство.

Сърбия: сблъсък между авторитаризъм и протестна енергия

Сърбия под ръководството на Александър Вучич се характеризира с централизация на властта, ограничаване на медийната свобода и репресии срещу опозицията. През последното десетилетие в страната нараства концентрацията на власт в ръцете на Вучич и неговата партия. Въпреки официално декларираните усилия за евроинтеграция, авторитарните тенденции в управлението на страната остават видими и повишават социалното напрежение.⁵

Критичен поврат настъпва през ноември 2024 г., когато трагично срутване на покрив в железопътната гара на Нови Сад отнема живота на 16 души. Събитието предизвиква силен обществен отзвук, разкривайки дълбоки структурни дефицити в управлението на инфраструктурата, белязани от корупция, некомпетентност и пренебрегване на стандартите за безопасност.

Общественото възмущение се превръща в национален протест срещу корупцията, некомпетентността и безнаказаността, като хората започват да изискват справедливост и прозрачност в управлението.

Общото недоволство под лозунга „Корупцията убива“ събира над 100 000 души в Белград, а протестите обхващат цялата страната. Студенти, университетски преподаватели, фермери и граждански активисти се обединяват в „широка коалиция“, настояваща за оставки на правителствените фигури и за провеждане на нови избори. Демонстрациите изразяват и социални искания за

⁵ See: Serbia. Nations in Transit 2024. Freedom House, 2025: <<https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2024>>

подобряване на качеството на образованието, здравеопазването и социалните услуги.

Властта реагира с репресии, контрапротести и обвинения във „външна намеса“. Протестите са придружени от обвинения, че западни държави се опитват да подкопаят стабилността на Сърбия, като подкрепят опозиционните сили. Въпреки оставката на премиера Вучевич, президентът Александър Вучич отказва да се оттегли, което само засилва недоволството и поляризацията в страната. Протестите продължават и към началото на 2025 г., поставяйки под въпрос авторитарната устойчивост на системата и изправяйки властта пред дилемата – дали да потуши протестите с още по-голяма репресия, или да предприеме реформи, които да отговорят на обществените искания.⁶

Политическата нестабилност в Сърбия е тясно свързана и с външнополитическите предизвикателства, особено по отношение на Косово и отношенията с Европейския съюз и Русия. Балансирането между тези различни външнополитически фактори създава допълнително напрежение и може да бъде използвано от властта за отклоняване на вниманието от вътрешните проблеми. Ограничаването на свободата на медиите и натискът върху независимите журналисти затрудняват обективното отразяване на протестите и общественото недоволство.

Гражданската мобилизация в Сърбия често се сблъсква със сериозни препятствия, включително медийна цензура, сплашване на активисти и липса на единна и силна опозиционна структура.

Въпреки това, упоритостта на протестиращите и нарастващото осъзнаване на проблемите с корупцията и авторитаризма показват потенциал за бъдещи промени.

⁶ Десетки хиляди заляха Белград с протести срещу корупцията в кабинета на Вучич. Свободна Европа, 15.03.2025: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/33349032.html>>; „Ръцете ви са кървави“. Десетки хиляди протестираха в Сърбия срещу Вучич и правителството. Свободна Европа, 23.12.2024: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/protest-sreshtu-vlastta-belgrad/33249915.html>>; Anti-government protests in Serbia. ATAG. European Parliament, 2025: <https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/ATAG/2025/775906/EPRS_ATA%282025%29775906_EN.pdf>.

Северна Македония: между идентичността и институционалната криза

Северна Македония преживява политическа турбулентност, подхранвана от дълбоки спорове около националната идентичност, европейската интеграция и вътрешнопартийни конфликти. Страната е в процес на балансиране между стремеж към интеграция в Европейския съюз и запазването на културната и национална идентичност. Според голяма част от македонците интеграцията в ЕС изисква да се правят компромиси с историческото наследство и идентичността, особено по въпросите за езика и историята.

През 2022 г. масови протести избухват в отговор на така нареченото „френско предложение“, което предвижда започване на преговори с ЕС при определени условия. Мнозина в страната възприемат инициативата като заплаха за македонския език и историческата идентичност.⁷ Въпреки че парламентът го одобрява, общественото недоволство разкрива дълбоки разделителни линии в македонското общество и усещане за политическа капитулация пред външен натиск.⁸

През март 2025 г. пожар в дискотека „Пулс“ в Кочани, при който загиват 59 младежи, отключва нова вълна на обществено недоволство. Протестите се насочват срещу институционалната небрежност, корупцията в контролните органи и липсата на безопасност в обществени заведения. Тази трагедия също така открива сериозни недостатъци в управлението на държавната безопасност и здравеопазването.⁹

В резултат на общественото недоволство, правителството е принудено да въведе нови регулации за обществените заведения и да засили инспекциите. Независимо от тези усилия, социалната и политическа ситуация остава

⁷ Хиляди на протест в Скопие срещу френското предложение. Deutsche Welle, 03.07.2025: <<https://www.dw.com/bg/нямаме-нужда-от-европа-ако-ще-бъдем-асимилирани-хиляди-на-протест-в-скопие/a-62341716>>

⁸ Македонският парламент прие „френското предложение“. Deutsche Welle, 16.07.2022: <<https://www.dw.com/bg/македонският-парламент-прие-френското-предложение/a-62498659>>, Ако правителството в Скопие приеме „френското предложение“, ще се стигне до политическа криза. Мария Митевска пред Свободна Европа. Свободна Европа, 28.06.2022: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/31919658.html>>.

⁹ Протестите срещу безотговорността на властите в Кочани не стихват. News.bg, 05.04.2025: <<https://news.bg/disasters/protestite-sreshtu-bezotgovornostta-na-vlastite-v-kochani-ne-stihvat.html>>

напрегната, като протестите продължават да изразяват недоволство от институционалната криза и липсата на достатъчно напредък по пътя към членство в ЕС.

Политическата нестабилност в Северна Македония се усложнява и от етническите отношения в страната. Въпросите, свързани с правата на албанското малцинство и прилагането на Охридското споразумение, продължават да бъдат чувствителни и могат да предизвикат напрежение. Външният натиск, особено от страна на съседни държави и Европейския съюз, също играе важна роля във вътрешнополитическите процеси.

Гражданската мобилизация в Северна Македония остава активна, но фрагментирана – често съсредоточена около конкретни казуси като екологични проблеми, социална несправедливост или антикорупционни кампании, но въпросите за националната идентичност и европейската интеграция остават доминиращи в обществения дебат и могат да мобилизират големи групи от хора. Липсата на стабилни институции, корупционните практики и не спазване на принципите на върховенството на правото подкопават общественото доверие и създават условия за продължаваща нестабилност.

Гърция: социална съпротива в условия на политическа стабилност

След периода на дългова криза и икономически рестрикции, Гърция се радва на относителна политическа стабилност под управлението на Нова демокрация. Премиерът Кириакос Мицотакис успя да възстанови в определена степен икономическата стабилност и да осигури растеж, но социалните неравенства и социалната несправедливост остават сериозни проблеми, които често водят до протести.

През февруари 2025 г., на годишнината от влаковата катастрофа в прохода Темпе, при която загиват 57 души, хиляди граждани излизат по улиците на Атина, Солун и други градове, настоявайки за отговорност от властите. Протестите не само поставят въпроса за безопасността на транспортната инфраструктура, но и за управлението на държавните ресурси и планирането на инфраструктурни проекти.¹⁰

¹⁰ Протести в Гърция и Европа след изтекли аудиозаписи от влаковата катастрофа в Лариса. БТВ, 26.01.2025: <<https://btvnovinite.bg/svetut/protesti-v-garcija-i-evropa-sled-iztekli-audiozapisi-ot-vlakovata-katastrofa-v-larisa.html>>

Между 2023 и 2024 г. студентски протести срещу плановете на правителството да разреши частни университети също предизвикват сблъсъци с полицията и обществен дебат. Гражданите, особено младите хора, се противопоставят на този ход, който според тях ще доведе до „търговия“ с образованието, увеличаване на неравенствата в достъпа до качествено образование и до обезценяване на дипломите от държавните висши училища.

В същия период се организират и антивоенни демонстрации срещу външната политика на страната, както и протести на държавни служители срещу бюджетните ограничения и намаляване на публичните разходи. Протестната култура в Гърция определя многообразието на формите, темите и участниците в различните граждански инициативи – от студенти и работници до екологични активисти и антивоенни движения. Тези протести и демонстрации отразяват дълбокото социално разделение в обществото, което не може да бъде преодоляно само чрез икономическо възстановяване.

Политическата стабилност в Гърция не означава липса на обществено недоволство. Напротив, тя често е съпътствана от значителни социални вълнения, породени от усещането за несправедливост, корупция и неефективност на държавните институции в определени сфери. Катастрофата във Темпе разкрива дълбоки проблеми в управлението и контрола на железопътната инфраструктура, което доведе до широк обществен гняв и настояване за търсене на отговорност.

Студентските протести срещу частните университети пък отразяват опасенията на младите хора за бъдещето на образованието и за възможността за равностоен достъп до качествено обучение. Тези протести често включват широк кръг от студенти и преподаватели, които се борят за запазване на обществения характер на висшето образование.

Социалната съпротива в Гърция е подхранвана и от продължаващите последици от икономическата криза, която доведе до обедняване на значителна част от населението и до увеличаване на социалните неравенства. Протестите на държавни служители срещу бюджетните ограничения и намаляването на публичните разходи са израз на недоволство от политиката на икономии и нейното въздействие върху качеството на обществените услуги.

Външнополитическите въпроси, като отношенията със съседни страни и участието на Гърция в международни военни съюзи, също могат да станат повод за обществени протести и демонстрации, особено когато се възприемат

като противоречащи на националните интереси или на принципите на мира и сътрудничеството.

Основни изводи

Протестните движения на Балканите през последното десетилетие са израз на системна криза в управлението и липсата на обществено доверие в институциите. Корупцията, авторитаризмът, икономическите трудности и външнополитическите напрежения създават условия за периодични изблици на гражданско недоволство. Протестите, макар и с ограничен успех в налагането на трайни промени, играят критична роля за съхраняване на демократичния потенциал на региона. Те се превръщат във важна част от исканията за промяна на властта, във фактор за формиране на нови политически субекти и в платформа за изграждане на нови граждански идентичности.¹¹

Общата картина показва, че Балканите остават геополитически чувствителен регион, в който стабилността и демокрацията трябва да бъдат постоянно отстоявани. Протестите, макар и да не водят винаги до незабавни политически промени, играят съществени роли в укрепването на гражданското общество и в поддържането на демократични ценности в региона. Те показват, че гражданите на Балканите не са безучастни към своето бъдеще и са готови да се борят за по-добро управление и по-голяма отговорност от страна на властите.

Въпреки че пътят към стабилна демокрация е дълъг и изпълнен с предизвикателства, протестните движения на Балканите доказват, че гражданското общество има силата да влияе на политическите процеси и да настоява за промяна. Те са свидетелство за живата политическа култура в региона и за ангажимента на гражданите към изграждането на по-добро бъдеще за себе си и за своите общности.

¹¹ Вж.: „Часът на анализаторите”: Докъде ще стигнат протестите на Балканите? (Теодор Славев и Георги Марчев) Дарик, 17.03.2025: <<https://darik.bg/chasat-na-analizatorite-dokade-stignat-protестite-na-balkanite->>; Балканите в борба с корупцията. БТВ, 19.03.2025: <<https://btvnovinite.bg/predavania/tazi-sutrin/balkanite-v-borba-s-korupcijata-zashto-samo-u-nas-e-spokojno.html>>; Балканите са гореща точка, младите са тези, които водят протестите. Керемедчиев: Корупцията убива и Сърбия, и Северна Македония. Денят ON AIR, 25.03.2025: <<https://www.dnes.bg/a/2-svyat/673904-balkanite-sa-goreshta-tochka-mladite-sa-tezi-koito-vodyat-protестite>>...

Заклучение

Анализът на политическата нестабилност и протестните движения на Балканите през последните години очертава сложна и динамична картина. Въпреки че всяка от разгледаните държави – България, Сърбия, Северна Македония и Гърция – има свои специфични характеристики и предизвикателства, може да бъдат открити някои общи тенденции и изводи.

На преден план изпъкват наличието на структурни дефицити в демократичните институции в региона. Тези дефицити са от различен характер, включително високи нива на корупция, неспазване на принципите на върховенството на правото, ограничена свобода на медиите и ниско обществено доверие в политическите елити. Тези слабости създават политическа нестабилност и подхранват гражданското недоволство.

Гражданската мобилизация се оказва важен фактор в политическите процеси на Балканите. Протестите, избухнали по различни поводи – от антикорупционни искания и реакция на трагични инциденти до недоволство от социални и икономически политики или външнополитически решения – са форма на гражданско участие, която все по-често се използва като инструмент за оказване на натиск на властта. Те извеждат на предно място в обществения и политическия дневен ред важни проблеми и допринасят за формирането на по-активно гражданско общество.

Външнополитическият контекст също играе съществена роля за политическата нестабилност в региона. Усилията за европейска интеграция, влиянието на различни геополитически сили и отношенията със съседни държави може да създадат допълнително напрежение и да усложнят вътрешнополитическите процеси. В някои случаи външната намеса или възприемането на такава може да бъде използвано като инструмент за манипулиране на общественото мнение или за дискредитиране на протестни движения.

Сравнителният анализ на конкретните случаи показва, че причините и формите на протест могат да варират значително в различните страни. В България акцентът често е върху борбата с корупцията и необходимостта от съдебна реформа. В Сърбия протестите са насочени срещу концентрацията на власт и липсата на медийна свобода. В Северна Македония въпросите за националната идентичност и европейската интеграция са ключови. В Гърция, въпреки относителната политическа стабилност, социалното недоволство,

породено от икономически проблеми и конкретни трагедии, продължава да бъде силно.

Въпреки различните контексти, съществуват и общи черти в протестните движения на Балканите. Често те са спонтанни или възникват в отговор на конкретни събития, използват активно социалните мрежи за мобилизация и координация, и изразяват недоверие към традиционните политически институции. Тези движения често се сблъскват с предизвикателства като липса на ясна политическа програма или лидерство, както и с реакцията на властите, която може да варира от опити за диалог до репресии.

По отношение на възможностите за демократична устойчивост в региона, докладът показва, че те зависят от редица фактори. Укрепването на демократичните институции, гарантирането на върховенството на правото, борбата с корупцията, осигуряването на свобода на медиите и насърчаването на активно гражданско участие са ключови елементи за постигане на по-стабилно и демократично развитие. Протестните движения, макар и сами по себе си да не гарантират демократична устойчивост, могат да играят важна роля в този процес, като упражняват натиск за реформи и държат властта отговорна.

Политическата нестабилност и протестните движения остават характерна черта на Балканския полуостров. Разбирането на техните причини, форми и последици е от съществено значение за анализиране на съвременните политически процеси в региона и за търсене на пътища към по-устойчиво и демократично бъдеще.

Използвана литература

Ако правителството в Скопие приеме „френското предложение“, ще се стигне до политическа криза. Мария Митевска пред Свободна Европа.

Свободна Европа, 28.06.2022:

<https://www.svobodnaevropa.bg/a/31919658.html>.

Балканите в борба с корупцията. БТВ, 19.03.2025:

<https://btvnovinite.bg/predavanja/tazi-sutrin/balkanite-v-borba-s-korupcijata-zashto-samo-u-nas-e-spokojno.html>.

Балканите са гореща точка, младите са тези, които водят протестите. Керемедчиев: Корупцията убива и Сърбия, и Северна Македония. Денят ОН

AIR, 25.03.2025: <<https://www.dnes.bg/a/2-svyat/673904-balkanite-sa-goreshta-tochka-mladite-sa-tezi-koito-vodyat-protestite>>.

Бащата на Сияна: Проблемът идва от липсата на дисциплина в сама съдебна система, Денят започва, БНТ, 2025: <<https://bnt.bg/news/bashtata-na-siyana-problemat-idva-ot-lipsata-na-disciplina-v-sama-sadebna-sistema-v402480-343874news.html>>

Десетки хиляди заляха Белград с протести срещу корупцията в кабинета на Вучич. Свободна Европа, 15.03.2025: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/33349032.html>>.

Македонският парламент прие „френското предложение“. Deutsche Welle, 16.07.2022: <<https://www.dw.com/bg/македонският-парламент-прие-френското-предложение/a-62498659>>.

„Не искаме цвята, а искаме права“. Стотици протестираха в София срещу насилието над жени. Свободна Европа, 25.11.2025: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/stotici-protestiraha-sreshtu-nasilieto-nad-jeni-sofia/33605201.html>>.

Протести в Гърция и Европа след изтекли аудиозаписи от влаковата катастрофа в Лариса. БТВ, 26.01.2025: <<https://btvnovinite.bg/svetut/protesti-v-garcija-i-evropa-sled-iztekli-audiozapisi-ot-vlakovata-katastrofa-v-larisa.html>>

Протестите срещу безотговорността на властите в Кочани не стихват. News.bg, 05.04.2025: <<https://news.bg/disasters/protestite-sreshtu-bezotgovornostta-na-vlastite-v-kochani-ne-stihvat.html>>.

„Ръцете ви са кървави“. Десетки хиляди протестираха в Сърбия срещу Вучич и правителството. Свободна Европа, 23.12.2024: <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/protest-sreshtu-vlastta-belgrad/33249915.html>>.

Хиляди на протест в Скопие срещу френското предложение. Deutsche Welle, 03.07.2025: <<https://www.dw.com/bg/нямаме-нужда-от-европа-ако-ще-бъдем-асимилирани-хиляди-на-протест-в-скопие/a-62341716>>

„Часът на анализаторите“: Докъде ще стигнат протестите на Балканите? (Теодор Славев и Георги Марчев) Дарик, 17.03.2025: <<https://darik.bg/chasat-na-analizatorite-dokade-ste-stignat-protestite-na-balkanite->>

Altasserre, Stéphan. Bulgaria: the ‘Débora’ case and the campaign against violence against women. In: Regard sur l’Est, 18.09.2023: <<https://regard->

[est.com/bulgaria-the-debora-case-and-the-campaign-against-violence-against-women?utm_source=chatgpt.com](https://www.bbc.com/bulgaria-the-debora-case-and-the-campaign-against-violence-against-women?utm_source=chatgpt.com)>

Anti-government protests in Serbia. ATAG. European Parliament, 2025:

<https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/ATAG/2025/775906/EPRS_ATA%282025%29775906_EN.pdf>.

Serbia. Nations in Transit 2024. Freedom House, 2025: <<https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2024>>

ГЕОПОЛИТИКА, СИГУРНОСТ И МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ

БРИКС КАТО ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ И ИКОНОМИЧЕСКИ КОНКУРЕНТ НА Г-7

Ерджан Терзи,

специалност „Европейска политика и икономика“

Резюме

Докладът разглежда БРИКС като възникващ геополитически и икономически конкурент на групата на седемте най-развити индустриални държави – Г-7. Анализът е основно фокусиран върху сравнение между двете групи по отношение на структурата, целите, стратегическата визия и международното влияние.

Ключови думи: БРИКС, Г-7, геополитика, международни отношения, стратегическо съперничество.

Увод

В началото на ХХІ век международната система претърпява дълбоки трансформации, породени от възхода на нови икономически и политически сили. В този контекст групата БРИКС (Бразилия, Русия, Индия, Китай, Южна Африка и включително новите страни членки от Близкия изток) все по-често се разглежда като геополитически и икономически конкурент на Г-7 (*Групата на седемте, учредена като неформален форум, обединяващ водещите световни индустриални държави*). С нарастващо икономическо влияние и политическа амбиция, страните от БРИКС поставят под въпрос доминиращия световен ред и настояват за по-справедливо глобално управление, което отразява новите реалности на при многополюсен свят.

Актуалността на темата произтича от това, че динамиката между БРИКС и Г-7 има пряко отражение върху глобалната стабилност, международната търговия, финансовите потоци и формулирането на политики в сфери като сигурност, климат и развитие. Конкуренцията между тези два блока е не само икономическа, но и идеологическа, тъй като включва сблъсък между различни визии за глобално управление.

Обект на изследването са двете международни групи – БРИКС и Г-7 – разглеждани като политико-икономически съюзи с глобално значение.

Предмет на изследването са механизмите, стратегиите и влиянието, чрез които БРИКС се стреми да се утвърди като конкурентна алтернатива на Г-7.

Основна цел на изследването е да се анализира ролята на БРИКС като геополитически и икономически конкурент на Г-7 чрез сравнение между двете групи по отношение на техните цели, структура, сфери на влияние и международни позиции.

В доклада търсим отговор на **въпроса** до каква степен и чрез какви средства БРИКС успява да се позиционира като реална алтернатива на Г-7 в контекста на глобалната политическа и икономическа система.

Хипотеза:

БРИКС постепенно се утвърждава като значим геополитически и икономически конкурент на Г-7, благодарение на съвкупността от икономически потенциал, демографски ресурс, регионално влияние и стремеж към създаване на нови институции, алтернативни на западно доминираните.

Използвани методи и подходи:

- Сравнителен анализ – за установяване на различията и приликите между БРИКС и Г-7 по ключови показатели;
- Исторически подход – за проследяване формирането и развитието на двете групи;
- Анализ на документи – за извличане на данни и позиции от официални източници;
- Системен подход – за оценка на ролята на БРИКС и Г-7 в глобалната система и взаимодействието им с други международни актьори.

Исторически преглед – възникване и развитие на БРИКС и Г-7

Акронимът BRIC е въведен през 2001 г. от икономиста Джим О'Нийл от Goldman Sachs, който идентифицира Бразилия, Русия, Индия и Китай като водещи нововъзникващи икономики с потенциал да трансформират световната икономика. Първата официална среща на външните министри на четирите страни се провежда през 2006 г., а през 2009 г. се състои и първата среща на високо равнище на държавните ръководители. През 2010 г. към групата се присъединява Южна Африка, с което се оформя съвременната конфигурация БРИКС.

Оттогава насам групата провежда редовни годишни срещи, издава съвместни декларации и реализира инициативи като създаването на Нова банка за развитие и Резервния валутен фонд, които целят да намалят зависимостта на страните-членки от институции като Световната банка и Международния валутен фонд (МВФ)¹.

Г-7 е създадена през 1975 г. по инициатива на Франция като форум за неформални срещи между лидерите на най-развитите индустриализирани държави. Първоначално тя включва Франция, Германия, Италия, Япония, Великобритания и САЩ, като по-късно към тях се присъединява Канада. Основната цел на групата е координация на икономическата и финансовата политика, както и съвместен отговор на глобални кризи. През годините Г-7 разширява своя обхват и обхваща теми като международната сигурност, климатичните промени, развитието на Африка и технологичните иновации. Въпреки неформалния си характер, Г-7 упражнява значително влияние върху международната система чрез икономическата си мощ и политическата координация².

Икономически потенциал и възможности

Държавите от БРИКС са едни от най-бързо развиващите се в световен мащаб икономически. Заедно тези страни представляват около 32% от световния БВП по номинал, и над 40% от световното население. Китай е втората по големина икономика в света и е основният двигател на групата. Индия също показва впечатляващ растеж, особено в сферата на технологии и услуги. Русия и Бразилия са значими доставчици на енергийни и селскостопански ресурси. Новоприсъединилите се държави от Близкия Изток също играят огромна роля в икономическото развитие на групата. **Саудитска Арабия** и **ОАЕ** са едни от най-големите производители на петрол и са ключов играч в глобалната енергийна система. Приносът, който държавите имат към БРИКС

¹ BRICS: Here's what to know about the international bloc, 20.10.2024:

<<https://www.weforum.org/stories/2024/11/brics-summit-geopolitics-bloc-international/>>

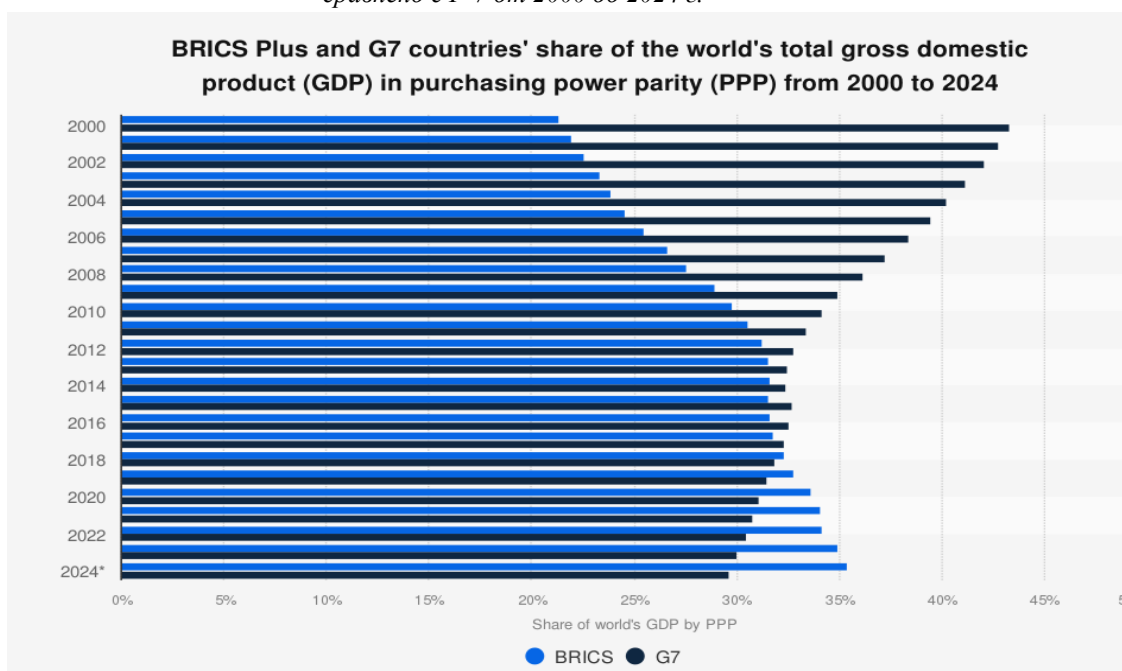
² Г-7, Европейска комисия (02.03.2024)

<https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/international-organisations/g7_bg>

е видим в *графика 1*, където е илюстрирана разликата при нарастването на БВП между двете групи³.

Г-7 обединява най-развитите икономики в света – САЩ, Япония, Германия, Великобритания, Франция, Италия и Канада. Те предимно разчитат на високо ниво на индустриализация, стабилна финансова система, технологично лидерство и водеща роля в глобалната търговия. Техният икономически растеж е стабилен, но с по-бавни темпове от този на БРИКС. Г-7 разполага и с водещи позиции в глобалните финансови институции, контролирайки значителна част от гласовете в МВФ и Световната банка.⁴

Графика 1: Нарастващото БВП по паритет на БРИКС сравнено с Г-7 от 2000 до 2024 г.

Източник: BRICS+ countries – Statistics & Facts. Statista.com

³ BRICS+ countries – Statistics & Facts , 27.02.2025: <<https://www.statista.com/topics/1393/bric-countries/#topicOverview>>

⁴ Танзи, Алекс. МВФ вече очаква изместване на растежа към БРИКС и далеч от Г-7, Bloombergtv.bg, 25.10.2024: <<https://www.bloombergtv.bg/a/8-novini-ot-sveta/136527-mvf-veche-ochakva-izmestvane-na-rastezha-kam-briks-i-dalech-ot-g-7>>

След разширяването на BRICS+, групата обединява около 43 – 44 % от световното производство на суров нефт⁵. Паралелно с растящото значение на разширения формат на БРИКС, държавите от Г-7 засилват усилията си за диверсификация на доставките на критични минерали и за намаляване на зависимостта от ограничен брой доставчици. През декември 2023 г. министрите на търговията на Г-7 приеха общо изявление, подчертаващо необходимостта от „надеждни и устойчиви вериги за доставки на критични минерали“, както и ангажимент към международни партньорства, инвестиции в добив и преработка и развитие на прозрачни пазари⁶.

Подобни приоритети се потвърждават и в широкия контекст на политиките на Г-7 в началото на 2024 г., насочени към диверсификация и намаляване на стратегическите зависимости, включително в енергийния сектор и суровините.⁷

Като приоритет на БРИКС е де-доларизиране и създаване на отделна валута и финансова система от тази на долара, докато в началото на мандата си Тръмп предупреди казвайки „Ще поискаме от тези, на пръв поглед враждебно настроени страни, да обещаят, че няма да създават валута на БРИКС и че няма да работят за замяната на великия американски долар с друга валута, защото иначе ще получат стопроцентови мита“⁸. Разговорите за

⁵ BRICS. BRICS data. BRICS Official Website (20.01.2024). <<https://brics.br/en/about-the-brics/brics-data>>; S&P Global Commodity Insights. BRICS expansion could see more downstream oil investment: Analyst (01.02.2024) ><https://www.spglobal.com/commodity-insights/en/news-research/latest-news/crude-oil/020124-brics-expansion-could-see-more-downstream-oil-investment-analyst>>

⁶ G7 Trade Ministers. G7 Trade Ministers' Statement. Government of Canada (5.12.2023). <https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-reactions_internationales/g7/2023-12-05-trade-commerce.aspx>; Fitzgerald, Maggie. G7 agrees on need to diversify critical minerals supply chains. Reuters 28.06.2023) <<https://www.reuters.com/world/g7-agrees-need-diversify-critical-minerals-supply-chains-2023-06-28/>>

⁷ Cho, Kirstin. G7 to intensify efforts to reduce reliance on strategic competitors for energy and raw materials. Reuters (12.03.2024) <<https://www.reuters.com/world/g7-to-intensify-efforts-reduce-reliance-on-strategic-competitors-2024-03-12/>>.

⁸ Тръмп отново заплаши БРИКС със стопроцентови мита, ако заменят долара, БТВ новините (31.01.2025) <<https://btvnovinite.bg/svetut/tramp-otnovo-zaplashi-briks.html>>

отделна валута станаха по-актуални след въвеждането на санкциите срещу Русия заради войната в Украйна.⁹

Геополитическо влияние и външнополитическа стратегия на БРИКС и Г-7

Г-7: Западният стълб на глобалния ред

Групата на седемте (Г-7) исторически е един от основните двигатели на либералния световен ред, основан на международни институции, свободна търговия, демократични ценности и върховенство на правото. Участващите страни имат дългогодишен опит в координирани външнополитически действия – както в рамките на ООН и НАТО, така и чрез икономически и дипломатически инструменти като санкции, помощ за развитие и стратегическо партньорство.

Примери за геополитическо влияние на Г-7:

- Подкрепа за Украйна след 2022 г. чрез икономическа помощ, санкции срещу Русия и военно сътрудничество;
- Политическа и икономическа подкрепа за либералната демокрация и правата на човека.

БРИКС: Алтернатива на еднополюсния свят

БРИКС изгражда своята външнополитическа идентичност като контрапункт на западно доминирания глобален ред. Групата се застъпва за по-справедливо международно представителство, особено за страните от т.нар. Глобален юг.

Основни теми в геополитическата стратегия на БРИКС

Групата BRICS често изразява подкрепа за реформиране на процесите на глобално управление с цел по-равноправно представителство в международни институции. BRICS също провъзгласява като приоритет принципите на суверенитет и ненамеса в делата на държавите, и критика на прекомерната практика на санкции и външни интервенции – като алтернатива на доминиращите западни подходи. В този контекст BRICS вижда бъдеще за

⁹ Вж. също: Какви са перспективите пред БРИКС след присъединяването на пет нови членки? (01.01.2024) <<https://www.investor.bg/a/527-svyat/386882-kakvi-sa-perspektivite-pred-briks-sled-prisaedinyavaneto-na-pet-novi-chlenki>>

многополюсен световен ред (с множество центрове) при което няма да доминира нито една държава или блок.¹⁰

Значимо е постижението на БРИКС по обединението на големи развити икономики от Изтока и Глобалния ЮГ и изграждането на платформа за партньорство с цел устойчиво икономическо развитие, равнопоставено сътрудничество и решаване на общи глобални въпроси. БРИКС се оформя като все по-влиятелна структура, защитаваща принципите на равнопоставеност и суверенитет, като привлича онези държави, които се противопоставят на натиска и хегемонията на Запада. В стратегическото сътрудничество се вижда моделът, който е изграден от Русия и Китай като алтернативен на настоящия световен ред, градящ се на суверенитета и свободния избор на народите и включващ категоричната намеса на западните сили във вътрешните работи на други държави.

Стратегически различия и противопоставяния

Двете групи се различават по позициите си по отношение на някои от съвременните международни конфликти, както и в концепциите си за световния ред и международните отношения.

Например държавите от БРИКС не осъждат категорично Русия и не споделят подхода с налагане на санкции, като Китай и Индия заемат по-неутрална позиция, което подчертава разделението в международната общност.

Двата модела се очертават ясно и чрез открояване на различията в двете визии за световния ред и международните отношения. Докато Г-7 е основно фокусирана върху либералните демократични ценности, правата на човека, прозрачността и върховенството на правото, от БРИКС настояват за мултиполярност, политически плурализъм, ненамеса във вътрешните политики на държавите и уважение към държавния суверенитет. Някои автори определят БРИКС като алтернатива на доминираната от Запада либерална международна система.¹¹

¹⁰ Fitzgerald, op. cit.; International Institute for Sustainable Development. BRICS seek to strengthen multilateralism in multipolar world order (2023) <<https://sdg.iisd.org/news/brics-seek-to-strengthen-multilateralism-in-multipolar-world-order/>>; TU BRICS. Policy principles and objectives of BRICS cooperation 2023) <<https://tufbrics.org/tilda/en/page66472567.html>>

¹¹ Kim, S. M. The rise of BRICS and the crisis of US-led Western order. Korea Journal of International Studies, 21(3), 2023, 409–430.
https://kjis.org/journal/download_pdf.php?doi=10.14731/kjis.2023.12.21.3.409

Вътрешни предизвикателства и проблеми на БРИКС и Г-7

Основните предизвикателства пред БРИКС са различията между държавите, които обединява – различни политически режими, интереси, различия в икономическото и технологичното развитие:

- В групата съжителстват авторитарни, хибридни и демократични режими¹², което затруднява в някаква степен пълното хармонизиране между държавите, особено по отношение на изграждането на устойчив съвместен подход. Освен това между страните в БРИКС има съществени противоречия. И въпреки че демокрации като Бразилия, Индия и РЮА могат да подхождат прагматично и без идеологически конфликти с автокрации като Китай и Русия, както и че сблъсъците между Индия и Китай не разрушиха обединението, с новоприсъединените страни тези противоречия се увеличават.¹³
- Китай е доминиращата сила в групата, докато други членове като Южна Африка или Етиопия имат ограничен икономически капацитет. Това би могло да създаде риск от вътрешна асиметрия и зависимост от един център.

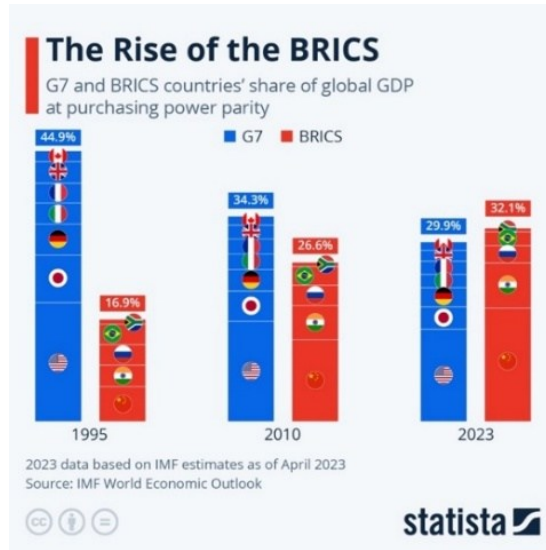
От другата страна и Г-7, които макар и притежаващи редица икономически предимства, се сблъскват с вътрешни и външни предизвикателства като застаряващо население и икономически застой, вътрешнополитически кризи и все по-чувствителна поляризация:

- Голяма част от страните членки са с отрицателен демографски ръст и забавящо се икономическо развитие (графики 2 и 3).
- Загуба на влияние в Глобалния юг. Страни от Г-7 все по-често търсят партньорство с БРИКС, особено когато става въпрос за взаимодействие по конкретни проблеми (не трайна обвързаност) и инвестиционни намерения.

¹² Democracy index, 2024. Economist Intelligence Unit

¹³ Вж. например: Какви са перспективите пред БРИКС след присъединяването на пет нови членки? 01.01.2024 <<https://www.investor.bg/a/527-svyat/386882-kakvi-sa-perspektivite-pred-briks-sled-prisaedinyavaneto-na-pet-novi-chlenki>>

Графика 2: Ръст на БРИКС

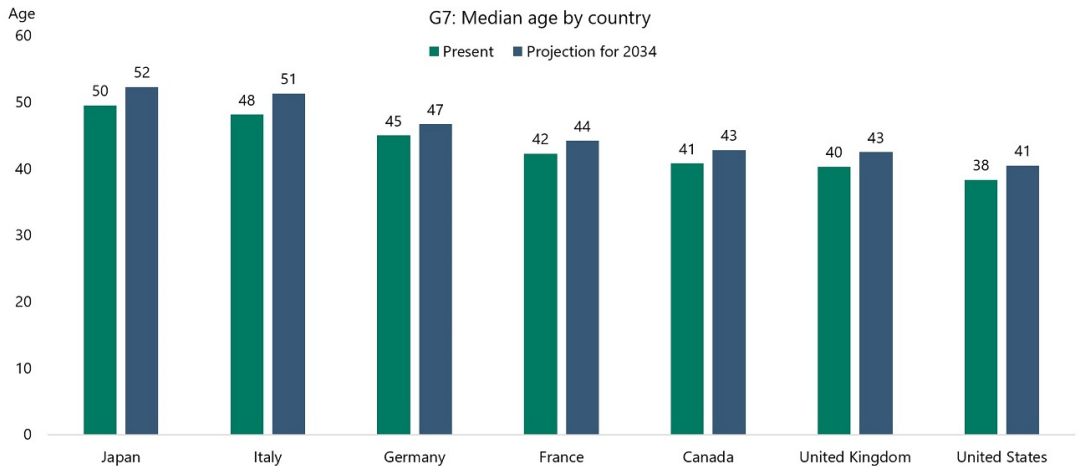

Източник: Statista.com, 22.08.2023

Графика 3. Средната възраст в държавите от Г-7

Median age of the population: Big differences across the G7 countries

APOLLO

Източник: Sløk, Torsten. Median Age of the Population in the G7. Apollo Academy (12.07.2024) <<https://www.apolloacademy.com/median-age-of-the-population-in-the-g7/>>

Заклучение

В настоящия доклад беше направен сравнителен анализ на БРИКС и Г-7 като две ключови геополитически и икономически групи, които оформят контурите на новия световен ред. Проследихме еволюцията, структурата, стратегиите и влиянието на двете формации, като се открие ясно тяхната конкуренция, но също така и вътрешните предизвикателства, които ги ограничават.

БРИКС се утвърждава като глобална платформа за развиващите се страни, която предлага алтернатива на западния модел, поставяйки акцент върху многополюсност, икономическа справедливост и суверенитет. Последното разширение на БРИКС увеличи потенциала на групата както икономически, така и геополитически. Заедно с това нарастват и рисковете от потенциални конфликти и напрежение както между страните в БРИКС, така и по отношение на противоречията с Г-7.

От своя страна Г-7 остава символ на икономическа мощ и политическа стабилност, но се изправя пред сериозни предизвикателства като демографски и вътрешнополитически кризи, поляризация и все по-ниско доверие от страна на развиващия се свят.

В обобщение може да се формулират два извода:

- Глобалната система се движи към многополюсен свят, в който повече страни ще участват в определянето на правилата.
- Бъдещето на международните отношения ще зависи не толкова от откритото противопоставяне, а от способността за координация, адаптация и съвместно управление на евентуални глобални кризи.

БРИКС и Г-7 не са просто конкуренти, а израз на по-дълбокия преход от западно доминиран свят към евентуално по-плюралистична и комплексна международна система.

Използвана литература

„BRICS“ е въпрос на геополитика, а не на икономика. (2019). *Барикада*, 31.10.2019.

<https://baricada.org/2019/10/31/brics/>

Г-7. (2024). *Европейска комисия*, 02.03.2024.

https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/international-organisations/g7_bg

- Какви са перспективите пред БРИКС след присъединяването на пет нови членки? (2024). *Investor.bg*, 01.01.2024.
<https://www.investor.bg/a/527-svyat/386882-kakvi-sa-perspektivite-pred-briks-sled-prisaedinyavaneto-na-pet-novi-chlenki>
- Пранге, А. (2023). *БРИКС срещу Г-7: кой ще надделее?* DW.com, 15.04.2023.
<https://www.dw.com/bg/briks-sresu-g7-koj-se-naddelee/a-65332460>
- Танзи, А. (2024). *МВФ вече очаква изместване на растежа към БРИКС и далеч от Г-7*. Bloombergtv.bg, 25.10.2024.
<https://www.bloombergtv.bg/a/8-novini-ot-sveta/136527-mvf-veche-ochakva-izmestvane-na-rastezha-kam-briks-i-dalech-ot-g-7>
- Тошкова, С. (2025). *Към нов световен ред – геополитически и икономически предизвикателства*. Доклад, 23.04.2025.
<https://zemya.bg/kam-nov-svetoven-red-geopoliticheski-i-ikonomicheski-predizvikatelstva/>
- Тръмп отново заплаши БРИКС със стопроцентови мита, ако заменят долара. (2025). *БТВ Новините*, 31.01.2025.
<https://btvnovinite.bg/svetut/tramp-otnovo-zaplashi-briks.html>
- Beraldo, S. (2023). *The BRICS and the Challenge of Challenging the Global Order*. Institute for Research in Economic and Fiscal Issues, 20.12.2023.
<https://en.irefeurope.org/publications/online-articles/article/the-brics-and-the-challenge-of-challenging-the-global-order/>
- BRICS. (2024). *BRICS Data*. BRICS Official Website, 20.01.2024.
<https://brics.br/en/about-the-brics/brics-data>
- BRICS: Here's what to know about the international bloc. (2024). *World Economic Forum*, 20.10.2024.
<https://www.weforum.org/stories/2024/11/brics-summit-geopolitics-bloc-international/>
- BRICS+ countries – Statistics & Facts. (2025). *Statista*, 27.02.2025.
<https://www.statista.com/topics/1393/bric-countries/#topicOverview>
- Cho, K. (2024). *G7 to intensify efforts to reduce reliance on strategic competitors for energy and raw materials*. Reuters, 12.03.2024.
<https://www.reuters.com/world/g7-to-intensify-efforts-reduce-reliance-on-strategic-competitors-2024-03-12/>
- Democracy Index 2024. (2024). *Economist Intelligence Unit*.

- Fitzerald, M. (2023). *G7 agrees on need to diversify critical minerals supply chains*. Reuters, 28.06.2023.
<https://www.reuters.com/world/g7-agrees-need-diversify-critical-minerals-supply-chains-2023-06-28/>
- Gabuev, A., & Stuenkel, O. (2024). *The U.S. Shouldn't Dismiss BRICS Challenge*. Carnegie Russia Eurasia Center, 29.10.2024.
<https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/10/brics-summit-us-challenge?lang=en>
- G7 Trade Ministers. (2023). *G7 Trade Ministers' Statement*. Government of Canada, 05.12.2023.
https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/g7/2023-12-05-trade-commerce.aspx
- Hopper, T. (2025). *Can Trump Halt the BRICS De-Dollarization Effort?* Geopoliticalmonitor.com, 16.02.2025.
<https://www.geopoliticalmonitor.com/can-trump-halt-the-brics-de-dollarization-effort/>
- International Institute for Sustainable Development. (2023). *BRICS seek to strengthen multilateralism in multipolar world order*.
<https://sdg.iisd.org/news/brics-seek-to-strengthen-multilateralism-in-multipolar-world-order/>
- Kim, S. M. (2023). *The rise of BRICS and the crisis of US-led Western order*. *Korea Journal of International Studies*, 21(3), 409–430.
https://kjis.org/journal/download_pdf.php?doi=10.14731/kjis.2023.12.21.3.409
- Mooradian, M. G. (2024). *The BRICS Challenge to the G7 Established International Order*. Foreign Policy Research Institute, 20.09.2024.
<https://www.fpri.org/article/2024/09/the-brics-challenge-to-the-g7-established-international-order/>
- S&P Global Commodity Insights. (2024). *BRICS expansion could see more downstream oil investment: Analyst*. 01.02.2024.
<https://www.spglobal.com/commodity-insights/en/news-research/latest-news/crude-oil/020124-brics-expansion-could-see-more-downstream-oil-investment-analyst>
- TU BRICS. (2023). *Policy principles and objectives of BRICS cooperation*.
<https://tufbrics.org/tilda/en/page66472567.html>

ЕФЕКТИВНОСТ НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТЕРОРИЗМА (СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА МОДЕЛИТЕ В САЩ И ИНДИЯ)

Георги Петришки и Иван Таков,
специалност „Международни отношения“

Резюме

Докладът представя сравнителен анализ на стратегиите за противодействие на тероризма на Съединените американски щати и Индия – двете най-големи демокрации, със сходни нива на риск от терористични атаки, но с различен институционален и културен контекст. Целта на проучването е да покаже как едни и същи институционални инструменти може да доведат до различни резултати в зависимост от конкретния контекст, както и как специфичните условия в дадена държава обуславят избора на подход за борба с тероризма – дали ще се заложи на военна и полицейска интервенция, или ще бъде фокусиран върху политики за дерадикализация и превенция на този тип заплахи.

Ключови думи: тероризъм, контратероризъм, САЩ, Индия, стратегии за противодействие.

Увод

Светът след 11 септември: новите предизвикателства пред борбата с тероризма

Терористичните атаки на 11 септември 2001 г. повлияват сериозно международната политика и стават повод за широка дискусия по отношение средносрочните и дългосрочните ефекти от случилото се¹. В резултат на атаките много държави по света приоритетно се заемат с приемането на закони за борба с тероризма, които да кореспондират със съвременните заплахи и да включват инструментариум за навременен и адекватен отговор.² След падането на Желязна завеса се променят разделенията от Студената война и светът

¹ Маркова, Ел., Лесенски, Марин. „Войната срещу тероризма“ и европейската интеграция. Група за Европейски Прогнози и Изследвания, 2023, с. 5.

² September 11 attacks. Wikipedia, 21.11.2001: <https://en.wikipedia.org/wiki/September_11_attacks>.

се обединява света около нова цел – превенцията на опасността от терористични действия.

Тероризмът навлиза в новия век като инструмент за осигуряване на гласност от по-малки групировки и организации, независим от големите държави. Извършването на терористичен акт се превръща в предпочитано оръжие от екстремистки движения, поради разнообразието от форми, чрез които търсят постигане на целите си. 11/9 показва, че действията на една малка (към онзи момент) групировка може да разтърси САЩ. Тероризмът е най-евтината форма за дестабилизиране и контролиране на даден регион. С чести заплахи и терор дори само една клетка може да спре развитието на региони и цели държави. След един подобен акт тенденцията в световен мащаб включва спад на търговията, завишен граничен контрол, приоритизирането на политиката за сигурност и пр. Едно от последствията, чрез които се постига най-силно влияние след подобен ход, е загубата на общественото доверие, а именно това се случва след 11/9 – доверието на американците към правителството спада.

Актуалност на проблема

„Патриотичният акт“, приет през 2001 г. в отговор на атаките от 11 септември, поставя началото на нова ера в борбата с тероризма, като възможностите на държавата за наблюдение и контрол значително се разширяват – въпрос, който остава във фокуса на обществения дебат и до днес.³ Патриотичният акт позволява на службите за сигурност на САЩ да заобикалят законите с цел превенция и опазване на гражданите и суверенитета на държавата. Целта на този акт е гражданите да отдадат част от личностите си свободи в полза на общото благо. Съвременната световна обстановка поражда нуждата от създаване на специфично законодателство, с което се подпомага държавният апарат. Тероризмът и неговата превенция е комплексен проблем, който преплита в себе си много теми, включително и по отношение на дилемата „свобода – сигурност“ (*the Security Versus Freedom Dilemma*), и повдига въпроса трябва ли да живеем в страх от невидими заплахи. Освен всичко останало, се противопоставят разбиранията за тероризма – действията, които правителствата определят като тероризъм, извършителите наричат „израз на позиция“ и „знак на протест“.

³ Patriot Act, 26.10.2001, https://www.justice.gov/archive/ll/what_is_the_patriot_act.pdf (25.05.2025)

Докладът обхваща периода от 11.09.2001 г. до началото на 2025 г. **Обект** на изследване в доклада са стратегиите за противодействие на тероризма в САЩ и Индия през XXI век. **Предмет** на изследване е ефективността на мерките и стратегиите, които САЩ и Индия прилагат за възпиране и предотвратяване на актове на агресия от мрежи, представляващи заплаха.

Основната цел на доклада е да се изведат допирните точки и различията в подходите за противодействие на терористичните заплахи, използвани от Индия и САЩ.

Целта се достига чрез отговор на следните **изследователски задачи**:

- Извеждане на работни дефиниции (разбиране) за понятията „тероризъм“ и „контратероризъм“ в рамките на четвъртата вълна, която се разгръща през XXI век.
- Открояване на контекстуалните особености, които обуславят прилагането на различни мерки и стратегии за противодействие на тероризма.
- Сравнение на различните стратегии, възприети от двете държави.
- Оценяване на предприетите мерки за противодействие, чрез използване на индикатори за ефективност.
- Представяне на стратегиите в контекста на актуален проблем – бежанската криза.

Разбирания за „тероризъм“ и „контратероризъм“

Разбиранията за тероризма се променят в зависимост от историческия период, контекстуалните особеност и натрупаните знания за мотивите и целите, които го продуцират. Едно от големите предизвикателства пред изследването на тероризма е дефинирането на понятието, тъй като липсва единно общоприето определение на понятието в световен мащаб. Въпреки това, днес може да кажем, че се е формирало сравнително устойчиво разбиране за съдържанието на терористичната дейност.⁴

За целите на настоящото изложение ще използваме дефиницията на ООН. Тя гласи, че тероризъм е „умишлена употреба на насилие срещу невооръжени цивилни лица с цел постигане на политическа, идеологическа или

⁴ Вж. например: Боричева, Пепя. Международен тероризъм и въоръжени конфликти. сп. „Българска Наука“ <<https://nauka.bg/mezhdunaroden-terorizm-i-vorzheni-konflikti/>>

религиозна цел“.⁵ Освен да посочим какво ще разбираме под „тероризъм“ е необходимо и да очертаем работна дефиниция за „контратероризма“. Понятието контратероризъм обхваща „всички мерки, предприемани от държавата за предотвратяване, неутрализиране и реагиране на терористични заплахи“ – както чрез силови методи, така и прилагане на политики за превенция на радикализацията.⁶

Видове тероризъм

За по-детайлно разбиране на тероризма е полезно и да посочим основните видове:

Политически тероризъм – действие или акт, който стимулира терор с цел политическа промяна или реализиране на политически проект. Този вид тероризъм е характерен за региони и държави с нефункционални политически системи и икономически застой. Главните цели на този вид терор са държавните институции и възлови места, където има струпване на хора.

Кибер тероризъм – един от най-опасните актове за упражнение на терор в наши дни. При него се използва интернет за извършване на злонамерени актове, които заплашват с насилие хората, с цел да се постигнат определени резултати от политически или идеологически характер. Целта се осъществява чрез прекъсване на комуникационни системи, разрушаване на мрежи в киберпространството, унищожаване на база данни и др.

Религиозен тероризъм – основава се изцяло на религиозни убеждения и расова дискриминация. Главните цели на този вид терор са религиозни храмове и места, населени от хора с различни религиозни виждания. Тези терористи не се интересуват от постигане на конкретна промяна, нито искат да привлекат обществото към своята кауза – те се стремят да накажат хората с различни религиозни възгледи, по една-единствена причина – просто защото са различни.

Квази-тероризъм – ситуация, при която извършител на дадено престъпление използва методи и техники присъщи на тероризма, но главната цел на извършителя не е да всява терор нито да дестабилизира дадена структура. Пример за квази-тероризъм може да бъде обир на банка. Терористът използва

⁵ Handbook on Criminal Justice Responses to Terrorism. United nations, 02.10.2007: <https://www.unodc.org/documents/terrorism/Handbook_on_Criminal_Justice_Responses_to_Terrorism_en.pdf>.

⁶ Ibid.

експлозивни, за да отвори трезора на банката, може и да вземе заложници, за да си гарантира възможност да избяга от полицията и т.н.⁷

Контратероризъм и типологизация на стратегиите за противодействие

След като разгледахме основни дефиниции за тероризма, сега следва да отбележим и какво ще разбирате под „концепция за превенция на заплахата“ – контратероризъм. Понятието *контратероризъм* обхваща „всички мерки, предприемани от държавата за предотвратяване, неутрализиране и реагиране на терористични заплахи“ – както чрез силови методи, така и чрез изготвяне и прилагане на политики за превенция на радикализацията.

След формулирането на базисните понятия, е нужно и да типологизираме основните стратегии за противодействие. В областта на сигурността се разграничават няколко основни подхода, като *Hard power*, *Soft power* и *Whole-of-Government*.

Soft power (мека сила) представлява концепция за указване на влияние и контрол от една страна върху друга, чрез употреба на културни модели, ценности и дипломация за постигане на целите. При тази концепция се използват подходи като противодействие на радикализацията, чрез културни и образователни програми.⁸

Hard power (твърда сила) представлява концепция където се прилагат принудителни мерки чрез военни, полицейски, юридически и икономически инструменти за постигане на стратегически цели. Тук спадат специалните операции, които извършват военните и полицията, както и определени юридически способности.

Whole-of-government (цялостен подход на правителството) представлява методология, при която всички държавни институции – от различни министерства и агенции, до разузнавателни и правоприлагащи органи – действат в синхрон с цел постигане на общ консенсус за разрешаването на даден сложен проблем.⁹

⁷ Martin, Gus. Developing next generation countermeasures for homeland security threat prevention, 15.01.2017: <https://www.researchgate.net/publication/316220694_Types_of_Terrorism>.

⁸ What is soft power? Council on foreign relations, 16.05.2023: <<https://education.cfr.org/learn/reading/what-soft-power>>.

⁹ Whole-of-government approach. Wikipedia, 20.06.2017: <https://en.wikipedia.org/wiki/Whole-of-government_approach>.

Контекстуални особености

Ситуацията, в която се формират и прилагат стратегиите за борба с тероризма, е определяща за техния характер, приоритети и инструменти. В тази част на изложението ще разгледаме ключовите структури, както и социалните, политически и географски характеристики на САЩ и Индия, които влияят върху избора на контратерористичен модел.

Типове терористични заплахи

Различни фактори оказват влияние в двете суперсили. В САЩ като главен източник на заплаха се разглежда домашният насилствен тероризъм, докато в случая на Индия заплахата произлиза от религиозния екстремизъм, развиващ се в Пакистан и преминаващ през общата граница на двете държави, внасяйки смут и хаос. Друга разлика, която се откроява е концентрацията на атаки в дадени региони на Индия, като Джаму и Кашмир, Чхатисгарх и др.

Политическа и институционална рамка

Задаването на политическа и институционална рамка спомага за изясняването на проблема, при което се правят сравнения на база: политически системи, законодателни уредби и налични инструменти за гарантиране правата на гражданите. САЩ е федерална президентска република¹⁰, с ясно разграничение между федералното и щатското ниво на управление, докато Индия е парламентарна федерална република¹¹, където властта по отношение на сигурността е централизирана. Също в САЩ има богат инструментариум за защита правата на гражданите и в редки случаи те биват пренебрегнати в полза на разрешаването на определени кризисни ситуации. Индия обаче често бива критикувана заради злоупотреби срещу граждани, превантивни задържания на определени като съмнителни лица, както и заради ограничения и натиск върху медиите.

Социална структура

Към темата за тероризма и разбирането за контекстуалната му обусловеност от значение са и някои характеристики на съответното общество, а

¹⁰ Politics of the United States. Wikipedia, 12.10.2001:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_the_United_States>.

¹¹ Dikshit, K., Subrahmanyam, S., Srivastava, A., Spear, T.P., Alam, M., Thapar, R., Allchin, F.R., Schwartzberg, J.E., Champakalakshmi, R., Calkins, P.B., Raikar, S.P., Wolpert, S.A. India. Government and politics. Encyclopedia Britannica, 2025:

<<https://www.britannica.com/place/India/Government-and-politics>>.

именно – какви въпроси го поляризират, създават силни противоречия и може да се определят като потенциална опасност. Например в САЩ обществените разломи са причинени поради поляризиране на гражданите по политически и идеологически теми, както и около въпросите, свързани с миграцията. От друга страна, в Индия разливите в обществото често са свързани с етническо и религиозно противопоставяне. Религията играе важна роля в политическия дискурс в страната, където може да доведе до нарастване на напрежението, докато в САЩ много рядко се наблюдават религиозни сблъсъци.

Геостратегическо положение

Споменавайки геополитика, не може да не отбележим фундаменталната разграничителна линия между тези два конгломерата. Географското положение на САЩ е почти безупречно – два огромни океана и силна защита на границите, което води до минимална инфилтрация. Индия от друга страна се намира в доста сложна гранична обстановка, като тя воюва с част от съседите си – Пакистан и Китай – това спомага за преминаване на терористи през границите, представяйки се за бежанци. Упражняването на граничен контрол от страна на САЩ е с по-голяма успеваемост, защото разполага със значителен финансов и технологичен ресурс.

Възприети модели за противодействие на тероризма

Апаратът за действие при терористична атака в САЩ следва точно определен ред.¹² При поява на кризисна ситуация първо се очаква реакция от полицията на местно ниво. Ако местната полиция не може да овладее ситуацията, се включват служители от федералните служби: ФБР, министерство на вътрешната сигурност и националната гвардия. Най-често ФБР оглавяват разследването. Следващата стъпка е да се открият причините и от коя терористична клетка е дошла атаката. С тази задача се захващат разузнавателните агенции на САЩ: ЦРУ и АНС. Последната стъпка е информирането на обществото и предоставянето на инструкции за безопасност при нужда. Системата за противодействие на САЩ е организирана в мрежа, която обхваща цялата държава, като във всяка столица на даден щат има седалище на ФБР при

¹² Fact sheet: Nationals strategy for countering terrorism strategic implementation update. The white house, 27.06.2023: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/06/27/fact-sheet-national-strategy-for-countering-domestic-terrorism-strategic-implementation-update/?utm_source=chatgpt.com>.

което се избягва забавянето на ответната реакция при кризисни ситуации. След въвеждането на Патриотичният акт ресурсите на полицията нарастват драстично и тя може да се справи дори с предизвикателствата като домашен тероризъм.

В Индия при бедствие или терористична заплаха начинът на процедиране на властите е идентичен с този на САЩ. Главната разлика е, че индийските области имат голяма автономия и не информират активно федералното правителство за пробиви в сигурността. Според Конституцията на Индия всяка отделна област е отговорна за собствената си територия – при появата на природни бедствия и терористични атаки службите за сигурност на дадената област носят цялата отговорност за справянето със ситуацията. След атаките в Мумбай през 2008 г. се появява нуждата за създаването на модерна полицейска академия, модернизация на всички районни полицейски управления и изграждане по-ефективна структура на бреговата охрана, която до онзи момент не е имала нужните средства и оборудване, за да спре терористите, проникнали в Мумбай по вода. Последствията от този атентат са огромни и бележи началото на сътрудничество с други държави на местно и международно ниво в сферата на контра тероризма. САЩ и Великобритания провеждат обучения в Индия с цел нивото на осигуряване на вътрешна и външна сигурност да се повиши. От друга страна, с Пакистан е сключена спогодба за споделяне на информация отнасяща се до тероризма. В Индия, за разлика от САЩ, федералните служби са силно централизирани и са съсредоточени в столицата. Така в случай на терористична заплаха в отдалечени области времето за реакция от страна на властите значително се увеличава. Докато в САЩ службите реагират значително по-бързо благодарение на големия брой на федерални офиси из цялата страна.

Индикатори за ефективност

Даването на оценка за ефективността на стратегиите за превенция и противодействие, изисква използване на количествени и качествени индикатори. Те трябва да отразяват, освен броя на атаките и жертвите, материалните щети

и нивото на радикализация. В настоящето изложение за да изведем основните индикатори, ще използваме източници като Глобалния индекс за тероризъм.¹³

Глобалният индекс за тероризъм оценява доколко мерките за контратероризъм са ефективни, като също е и източник на информация за това доколко определена държава може да се определи като безопасна. Оценките в Индекса се изчисляват като: за всеки терористичен акт се отбелязва 1 точка, за всяка една жертва – 3 точки, които се умножават по броя на инцидентите; отчита се и броят на ранените при атентата, като за всеки се отбелязва 0,5 т., а имуществените щети се отбелязват с от 0 до 3 т. в зависимост от нивото на разрухата. Сборът на всички посочени елементи дава оценката за всяка държава в Индекса. Индексът на САЩ към 2025 г. е спаднал спрямо предходни години като сега е 4,14, като най-висок е бил през 2002 г. – 7,32. В Индия през 2025 г. индексът е 6,32, като най-високият е бил 8,12. Държавата към този момент с най-висок индекс е Афганистан – 9,1. Според Индекса и Индия, и САЩ се определят като рискови държави, въпреки че не оглавяват класацията. Индия е рискова държава поради географското си положение, докато в САЩ агресивната външна политика определя високия индекс.

Разглеждане на темата за тероризма чрез призмата на актуален проблем – бежанската криза

Бежанската криза и като цяло трафикът на хора е комплексен проблем, който заема важно място в дневния ред на американското правителство. САЩ е държава, построена от мигранти, затова самата държава не може да си позволи да води политика на изолация. Бежанската криза служи за прикритие на различни терористични и престъпни групировки. Тероризмът се „изхранва“ от трафика на наркотици и оръжие, което ни показва, че елиминирането на тероризма като заплаха е невъзможно, докато не се реши проблемът с незаконната търговия, която преминава граници по целия свят. Международното пътуване също подпомага терористичните организации да направят собствена терористична клетка в желаната държава. Съединените щати е популярна дестинация поради агресивната си външна политика и лесния достъп през южната граница. Мигрантската криза е причината властите да не могат

¹³ Global terrorism index 2025. Institute for economics and peace, 03.2025: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2025/03/Global-Terrorism-Index-2025.pdf?utm_source=chatgpt.com.

да различат терористите от бежанците, които имат нужда от закрила или от икономическите имигранти, тъй като всички те може да идват от едни и същи държави.

През последните години Индия е изправена пред няколко различни миграционни вълни, като тези от Мианмар, главно към Асам и Делхи, и Бангладеш в Западна Бенгалия.¹⁴ Тези вълни усложняват средата, в която фактори като бедност, безработица и социално напрежение спомагат за експлоатацията от страна на екстремистки групировки. Формирането на бежанските общности, живеещи в несигурни условия и без официален статут, ги прави особено уязвими към привличане в радикални организации, като Lashkar-e-Taiba и Jaish-e-Mohammad. Като ответна реакция се предприемат мерки от индийското правителство, като засилване на пограничния контрол, особено на границата с Бангладеш, както и разработване на специални програми, целящи минимизирането на нелегалната миграция, част от националната политика за сигурност през 2024 г.

Заклучение

В резултат от сравнителния анализ бяха открити приликите и разликите между Индия и САЩ, които обуславят и избора на конкретен стратегически модел за борба с тероризма. За реализирането целта на доклада от особена важност беше да се опишат контекстуалните особености, чрез които се очертава по-задълбочено разбиране за тероризма, както и за различията в политиките на отделните държави. С помощта на един от най-ползваните индекси двете държави бяха сравнени и на база ефективността на възприетите мерки за борба с тероризма.

В заключение се очертава изводът, че бъдещето на ефективната борба с тероризма ще изисква съвкупност от строги мерки за сигурност, с дълбоко вградени политики за превенция, дерадикализация и социална устойчивост. За Индия това означава нужда от разширяване на програмите за противодействие, а за САЩ – надграждане на политиките за инвестиции във високотехнологични решения, при осигуряване на надеждни гаранции за защита на гражданските права, в условията на динамична и променяща се среда.

¹⁴ Sullivan, P. & Daniel. A lifetime in detention: Rohingya refugees in India, 16.12.2024: <https://www.refugeesinternational.org/reports-briefs/a-lifetime-in-detention-rohingya-refugees-in-india/?utm_source=chatgpt.com>.

Тероризмът представлява една от основните заплахи за нормалното функциониране на държавите, затова те трябва да изградят устойчиво сътрудничество помежду си, за да може да отговорят адекватно, своевременно и ефективно на различните заплахи.

Използвана литература

Боричева, Пепа. Международен тероризъм и въоръжени конфликти. Сп. „Българска Наука“ <<https://nauka.bg/mezhdunaroden-terorizm-i-vorzheni-konflikti/>>.

Маркова, Ел., Марин Лесенски. „Войната срещу тероризма“ и европейската интеграция. Група за Европейски Прогнози и Изследвания, 2023.

Counter Terrorism and Counter Radicalization Division. Ministry of Home Affairs: <<https://www.mha.gov.in/en/divisionofmha/counter-terrorism-and-counter-radicalization-division>>.

Countering terrorism. NATO, 2025: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm>.

Dikshit, K., Subrahmanyam, S., Srivastava, A., Spear, T.P., Alam, M., Thapar, R., Allchin, F.R., Schwartzberg, J.E., Champakalakshmi, R., Calkins, P.B., Raikar, S.P., Wolpert, S.A. India. Government and politics. Encyclopedia Britannica, 2025: <<https://www.britannica.com/place/India/Government-and-politics>>.

Fact sheet: Nationals strategy for countering terrorism strategic implementation update. The white house, 27.06.2023:

<https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/06/27/fact-sheet-national-strategy-for-countering-domestic-terrorism-strategic-implementation-update/?utm_source=chatgpt.com>.

Global terrorism index 2025. Institute for economics and peace, 03.2025:

<https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2025/03/Global-Terrorism-Index-2025.pdf?utm_source=chatgpt.com>.

Handbook on Criminal Justice Responses to Terrorism. United nations, 02.10.2007:

<https://www.unodc.org/documents/terrorism/Handbook_on_Criminal_Justice_Responses_to_Terrorism_en.pdf>.

India must end racial discrimination against Rohingya, cease forced deportation and arbitrary detention, urges UN Committee. UN, 02.07.2024:

<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/india-must-end-racial-discrimination-against-rohingya-cease-forced>>.

Jadhav, Abhishek. Indian biometric counterterrorism database passes 1B entries. Biometricupdate.com, 20.05.2024: <<https://www.biometricupdate.com/202403/indian-biometric-counterterrorism-database-passes-1b-entries>>.

Martin, Gus. Developing next generation countermeasures for homeland security threat prevention, 15.01.2017:

<https://www.researchgate.net/publication/316220694_Types_of_Terrorism>.

National Strategy for Combating Terrorist and Other Illicit Financing. U.S. Department of the Treasury, 2022: <<https://home.treasury.gov/system/files/136/2022-National-Strategy-for-Combating-Terrorist-and-Other-Illicit-Financing.pdf>>.

Patriot Act, 26.10.2001:

<https://www.justice.gov/archive/ll/what_is_the_patriot_act.pdf>.

Politics of the United States. Wikipedia, 12.10.2001:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_the_United_States>.

Programs and Initiatives. U.S. Department of State, Bureau of Counterterrorism:

<<https://www.state.gov/bureau-of-counterterrorism-programs-and-initiatives/>>.

September 11 attacks. Wikipedia, 21.11.2001:

<https://en.wikipedia.org/wiki/September_11_attacks>.

Sullivan, P. & Daniel. A lifetime in detention: Rohingya refugees in India,

16.12.2024: <https://www.refugeesinternational.org/reports-briefs/a-lifetime-in-detention-rohingya-refugees-in-india/?utm_source=chatgpt.com>.

Terrorist Designations and State Sponsors of Terrorism. U.S. Department of State, Bureau of Counterterrorism: <<https://www.state.gov/terrorist-designations-and-state-sponsors-of-terrorism/>>.

The Unlawful Activities (Prevention) Amendment Bill, 2019:

<<https://prsindia.org/billtrack/the-unlawful-activities-prevention-amendment-bill-2019>>.

Union Home Minister and Minister of Cooperation Shri Amit Shah addresses the inaugural session of the two-day “Anti-Terrorism Conference-2024” in New Delhi today. Ministry of Home Affairs: <<https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=2071564>>.

United Nations Global Counter-Terrorism Strategy. United Nations, Office of Counter-Terrorism: <<https://www.un.org/counterterrorism/>>

What is soft power? Council on foreign relations, 16.05.2023:

<<https://education.cfr.org/learn/reading/what-soft-power>>.

Whole-of-government approach. Wikipedia, 20.06.2017:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Whole-of-government_approach>.

ИНОВАЦИИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЕФЕКТИВНОСТ

ФИНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА МЕСТНОТО УПРАВЛЕНИЕ

Деница Райчева,
специалност „Политология“

Резюме

Настоящият доклад разглежда финансовата децентрализация като възможен механизъм за повишаване ефективността на местното управление. Финансовата децентрализация се дефинира като процес на прехвърляне на ресурси и съответните правомощия от централно към местно ниво на управление. Докладът представя анализ на теоретичните основи на този процес, както и емпиричните доказателства за неговото влияние върху качеството на публичните услуги и степента на местна автономия. Разгледани са различни модели на финансова децентрализация и техните специфични характеристики. Целта на доклада е да предостави обективен анализ на възможностите и предизвикателствата, свързани с прилагането на финансова децентрализация в контекста на съвременното местно самоуправление в България.

***Ключови думи:** финансова децентрализация, местно самоуправление, ефективност, публични услуги.*

Увод

В съвременния свят въпросът за ефективното управление на местно ниво придобива все по-голяма значимост. В този контекст фискалната децентрализация се очертава като ключов инструмент, способен да преобрази начина, по който местните власти управляват своите ресурси и предоставят услуги на гражданите. Настоящият доклад има за цел да изследва задълбочено връзката между фискалната децентрализация и повишаването на ефективността на местното управление в България. Анализът ще обхване основните характеристики на модела на децентрализация у нас, ще се обърне внимание на предизвикателствата и ограниченията, които възпрепятстват нейното пълноценно прилагане, както и на възможните решения и механизми за подобрене. Акцент ще бъде поставен и върху международния опит, който може да

послужи като ориентир за въвеждане на добри практики. Чрез съчетание на теоретични концепции и практически примери, докладът ще търси отговор на въпроса как адекватното прилагане на фискална децентрализация може да допринесе за по-прозрачно, ефективно и отговорно местно управление, което да отговаря в по-голяма степен на нуждите и очакванията на гражданите.

Проблемът за финансовата децентрализация се откроява като тема с нарастваща релевантност и значимост в съвременния академичен и политически дискурс. Глобалната тенденция към децентрализация на властови правомощия и ресурси, обусловена от стремежа за повишаване ефективността на публичното управление и адекватното адресиране на различните нужди на локалните общности, предопределя актуалността на настоящото изследване.

Обект на изследване в доклада е фискалната децентрализация като част от системата на публичното управление. Предмет е корелацията между равнището на фискална децентрализация и ефективността на местното управление.

Основна цел на доклада е да се систематизира и анализира информация от различни изследвания по темата, чрез което да се определи доколко фискалната децентрализация може да се ползва като инструмент за повишаване ефективността на местното самоуправление.

Тази цел е постигната чрез изпълнение на следните изследователски задачи:

- да се представят основните характеристики, които определят модела на финансовата децентрализация;
- да се проучат основните предизвикателства и ограничения, които възпрепятстват ефективното прилагане на фискалната децентрализация в България.
- да се проучи и да се представи международният опит в областта на фискалната децентрализация, като се открият добри практики, приложими в българския контекст.
- да се направи преглед и анализ на препоръки и конкретни мерки, насочени към подобряване на ефективността, прозрачността и устойчивостта на фискалната децентрализация в България.

За изпълнение целите на доклада са ползвани сравнителен и дескриптивен анализ.

Фискалната децентрализация – основни модели

Фискалната децентрализация в България е незавършен процес, който въпреки наличието на стратегическа рамка, остава в застой по отношение на значими промени в структурата на приходите на местните бюджети. Това може да се види най-ясно в процентно съотношение: приблизително 71% от общинските бюджети се финансират чрез трансфери от централното правителство, докато приходите от собствени източници – както данъчни, така и неданъчни – представляват съответно 15% и 14%.¹ Този модел силно ограничава финансовата автономия на местните власти, а също така и способността им да прилагат независими фискални политики, съобразени с местните нужди и приоритети.

Конституционни промени от 2007 г. позволиха на общините, в съответни граници, да определят местните данъци и такси. Въведени бяха и някои нови местни данъци: прехвърляне на патентния данък към общините (2008 г.), въвеждане на туристически данък (2011 г.) и въвеждане на данъка върху таксиметровия превоз (2017 г.). Въпреки това, мнозинството общини избягват драстични увеличения и остават далеч от максималните нива, въведени през 2007 г., поради социално-икономическата уязвимост на населението.² Това подкопава ефективността на системата за приходи и изостря регионалните различия между урбанизираните и периферните райони. Прекомерното разчитане от страна на общините до достъпа на трансфери от централната власт крие и значителни рискове по отношение на финансовата стабилност – местните управляващи не припознават цената на местните разходи, съответно и политическата отговорност, която идва с тях. Произтичащи заплахи могат да доведат до отслабване на стимулите за събираемост на местните данъци, склонност към дефицитно харчене и съответно – трупане на задължения и силна връзка на зависимост между местните управляващи и политиките от централната власт. Всички изброени биха подкопали институционалното и политическото доверие от страна на гражданите с адресат – властта.

¹ Петери, Габор. Цялостен анализ на правната, административна и оперативна рамка на общините, 2023, с. 6.

² Ганев, Петър. Пътят към фискалната децентрализация: Споделяне на данък общ доход с общините, 2018, с. 5

Предизвикателства и ограничения пред фискалната децентрализация

Конституцията от 1991 г. слага началото на общинската автономия и полага основите за развитие на финансова децентрализация. Практическото прилагане, от своя страна, среща значителни трудности, което провокира Министерския съвет през 2006 г. да приеме Стратегия за децентрализация за периода 2006 – 2015 г.

След задълбочено изследване са открити основните проблеми, които среща финансовата децентрализация, провокирайки създаването на „дърво на проблемите“.³ То установява причините, проблемите и следствията, нагледно показани, в хронологичен ред:

I. Небалансирано разпределение на финансови ресурси

1. Недостиг на финансови ресурси на местно равнище

1.1. Малък дял на собствените приходи на общините

1.2. Нисък дял на данъчните приходи, постъпващи в общинските бюджети

1.3. Липса на правила за определяне на общия размер на капиталовата субсидия

1.4. Ограничени разходни правомощия по отношение на делегираните услуги;

1.5. Липса на възможности за определяне на потребителски такси за факултативно предоставяни от общините услуги.

След идентифицирането на основните предизвикателства е създадено и „дърво на целите“⁴. Изложени са основната, съответно и стратегическата цел, които от своя страна са насочени към атакуване или промяна на проблем-причините. Представени са по този начин:

II. Подобряване на качеството и ефективността на общинските услуги;

2. Разширяване на собствената приходна база на общините;

2.1. Подобряване на финансовата дисциплина на общините;

2.2. Подобряване ефективността и ефикасността на общинските разходи.

Въпреки идентифицирането на основните проблеми и направените предложения за тяхното преодоляване, липсват конкретни и практически приложими препоръки, чрез които да бъде осъществена финансовата

³ Стратегия за децентрализация 2016-2025. МРРБ, 2016, с. 94.

⁴ Пак там, с. 96.

децентрализация на следващо ниво. Предложените мерки са насоки и общи препоръки, придружени без законодателни инициативи и институционални ангажименти, което обрича процеса по финансовата децентрализация на бавно и непоследователно развитие. От друга страна, местните органи са принудени да упражняват властта си в условия на несигурност, да бъдат зависими от централния бюджет и да бъдат ограничени от генериране на собствени ресурси.

Анализ на международния опит

След вече изложената информация може да констатираме, че постигането на финансова децентрализация е сложен процес, който обаче при изпълнение носи след себе си сериозни последствия. Полша е една от страните, които са преминали през този процес, именно заради това, ще представим нейния модел. Той е особено подходящ за българския контекст – не само поради структурното си сходство като унитарна държава с три нива на административно делене (16 области, 379 окръзи, 2 478 общини), но и поради високата степен на фискална децентрализация, призната в рамките на Европейския съюз.

Полските общини имат значителен набор от отговорности за предоставяне на ключови услуги: от водоснабдяване, улично осветление и транспорт до образование, културни и социални дейности.⁵ Общините успяват да предоставят на гражданите си тези услуги чрез собствени източници на приходи, които включват местни данъци, финансиране от държавния бюджет, доходи от общинска собственост и предоставени услуги, заемно финансиране, както и целеви субсидии от държавния бюджет. В резултат на това местните бюджети в Полша съставляват приблизително 33% от общите публични разходи, а местните капиталови разходи надхвърлят 60%⁶ – силен показател за общинско участие в инфраструктурни и инвестиционни дейности.

Впечатляваща е и практиката на Полша по отношение на разпределението на държавни субсидии, която използва ясно определени критерии: данъчни приходи на глава от населението, ниво на икономическо развитие, ниво на

⁵ Александрова-Златанска, Светлана; Михайлова, Гургана; Калчева, Десислава; Петров, Стефан. Системи за финансова стабилност за фискална дисциплина на общините в България, Издателски комплекс – УНСС, 2021, с. 117.

⁶ Пак там, с. 118.

безработица и други регионални показатели. Подобна система би могла успешно да се интегрира в България, където между отделните райони се наблюдават огромни разлики в социално-икономическите показатели.

Препоръки насочени към подобрене

Въпреки наличието на научни трудове и висок интерес от страна на гражданите през последните десетилетия, фискалната децентрализация в България остава недостатъчно развита. В едно от скорошните си проучвания, Институтът за пазарна икономика (ИПИ) предлага 1/5 от приходното облагане към общините да бъдат преотстъпени на принципа „парите следват личната карата“. По изчисления на ИПИ за 2022 г. този ресурс би се равнявал малко над 90 млн. лв., като те биха се разпределили по отделните общини в страната на база броя на работещите и нивата на възнаграждения. Предвидени са също така и мерки за подкрепа на по-малки и по-бедни общини чрез изравнителни субсидии.⁷

Този модел на финансова децентрализация ще стимулира развитието на икономически условия, които от своя страна да станат привлекателни за повишаване на заетостта. Друг важен принос е възможността за дългосрочно бюджетно планиране и устойчиви местни инвестиции, поради причината, че няма да зависят в голяма степен от държавния бюджет, който може да не покрие конкретните нужди на общината. Най-важният довод в подкрепа на финансовата децентрализация е това, че местното управление ще бъде по-ефективно и отговорно пред гражданите.

Заключение

Анализът на състоянието на фискалната децентрализация в България разкрива един незавършен и все още силно централизиран модел на управление на публичните финанси на местно ниво. Въпреки наличието на стратегическа рамка, финансовата автономия на общините остава ограничена, което се демонстрира ясно от доминиращия дял на трансферите от централния бюджет за сметка на собствените приходи. Този модел възпрепятства способността на

⁷ Колко пари ще получи всяка община, ако взема 2% от доходния данък? Институт за пазарна икономика, 26.11.2023: <<https://www.economic.bg/bg/a/view/kolko-pari-shte-poluchi-vsijaka-obshchina-ako-vzima-2-ot-podohodnija-danyk>>.

местните власти да провеждат независими фискални политики, съобразени със специфичните нужди и приоритети на местните общности.

Прекомерната зависимост от централни трансфери поражда редица негативни последствия, включително отслабване на финансовата стабилност, намалена отчетност на местните власти пред гражданите и потенциал за неефективно разходване на средства. Идентифицираните предизвикателства, систематизирани чрез „дървото на проблемите“, подчертават небалансираното разпределение на финансови ресурси, ограниченията в правомощията на общините и липсата на стимули за увеличаване на собствените приходи. Тези фактори допринасят за задълбочаване на регионалните различия и подкопават доверието в местното самоуправление.

Въпреки наличието на стратегически цели за подобряване на качеството и ефективността на общинските услуги и разширяване на собствената приходна база, липсата на конкретни законодателни инициативи и институционални ангажименти възпрепятства по-съществен напредък в процеса на фискална децентрализация. Предложените мерки често остават на ниво общи препоръки, без са водят до реални промени в структурата на местните финанси.

Опитът на Полша, като пример за успешна фискална децентрализация в рамките на Европейския съюз, предоставя ценни насоки за възможни решения. Полша демонстрира как по-голямата финансова самостоятелност на общините, съчетана с ясно дефинирани критерии за разпределение на публични средства, може да доведе до по-ефективно предоставяне на обществени услуги и стимулиране на местното развитие.

Препоръките, предложени от Института за пазарна икономика (ИПИ), представляват конкретна стъпка в посока на увеличаване на финансовата самостоятелност на общините. Преотстъпването на дял от приходите от подоходния данък на принципа „парите следват личната карта“ има потенциал да стимулира местната икономическа активност и да осигури по-устойчива финансова база за общините.

Може да обобщим, че за успешното осъществяване на фискалната децентрализация в България е необходимо да се предприемат решителни законодателни и институционални мерки, насочени към увеличаване на финансовата автономия на общините, разширяване на техните правомощия и повишаване на отчетността им пред местните общности. Това ще допринесе за по-

ефективно управление, по-добро качество на публичните услуги и намаляване на регионалните дисбаланси, като в крайна сметка ще укрепи доверието на гражданите в местната власт и ще насърчи по-активното им участие в местното самоуправление.

Използвана литература

Александрова-Златанска, Светлана; Михайлова, Гургана; Калчева, Десислава; Петров, Стефан. Системи за финансова стабилност за фискална дисциплина на общините в България, Издателски комплекс – УНСС, 2021, с. 117.

Ганев, Петър; Алексиев, Явор. Пътят към фискалната децентрализация: Споделяне на данък общ доход с общините. Институт за пазарна икономика, 2018.

Колко пари ще получи всяка община, ако взема 2% от подоходния данък?

Институт за пазарна икономика, 26.11.2023:

<https://www.economic.bg/bg/a/view/kolko-pari-shte-poluchi-vsjava-obshtina-ako-vzima-2-ot-podohodnija-danyk>.

Петери, Габор. Цялостен анализ на правната, административна и оперативна рамка на общините. CoE – Експертен център за добро управление, юни 2023 г.

Стратегия за децентрализация 2016-2025. МРРБ, 2016.

ЕФЕКТИВНОСТ НА АНТИКОРУПЦИОННИТЕ ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ, РУМЪНИЯ И ДАНИЯ

Виктория Георгиева, Пламена Василева и Полина Стефанова,
Специалност „Политология“

Резюме

Ключов елемент за добро управление, стабилност и развитие е борбата с корупцията. Успешната антикорупционна политика изгражда култура на прозрачност, отчетност и справедливост. За доброто управление антикорупционните мерки са изключително важни, те помагат да се постигне икономическо развитие и повишават доверието на гражданите към институциите. Ефективността на антикорупционните мерки зависи от независимостта на съдебната система, политическата воля, адекватната регулация и активността на гражданското общество. В доклада се обръща специално внимание на технологиите и дигитализацията като инструмент за превенция и контрол и на международните ангажименти и добри практики, които са насърчавани от организации като ООН, Европейския съюз и Групата на държавите срещу корупцията (GRECO). За да бъдат антикорупционните усилия устойчиви и резултатни, е необходим интегриран подход, който съчетава превенция, образование, санкциониране и международно сътрудничество.

***Ключови думи:** антикорупционни мерки; независима съдебна система; икономическо развитие; институционален контрол.*

Увод

Темата за борбата с корупцията е изключително **актуална** и значима за всяка страна, тъй като от ефективността ѝ зависи благоденствието на обществото. Тя е във фокуса на редица изследвания и политики, насочени към постигане на високите демократични стандарти за добро управление. Проблемът участва и в световните индекси за ефективност на правителството и е сред водещите теми в политическия и обществен дневен ред.

Основната цел на доклада е чрез сравнителен анализ на мерките в България, Румъния и Дания да се направят изводи за ефективността на антикорупционните политики. Изборът на държави не е случаен – основен интерес

представлява политиката за борба срещу корупцията в България. Чрез настоящия анализ целим да установим как и дали се намират ефективни решения на проблема в сравнение с Румъния, в която през последните години се осъществи мащабна антикорупционна реформа, и с Дания, която оглавява Индекса за възприятие на корупцията (2024)¹ – заради което може да бъде определена като модел за ефективност на антикорупционните мерки. Реализирането на тези мерки и влиянието им върху политиката и обществото е основна изследователска задача. В изложението се представят предложения за ефективна антикорупционна система и как тя да бъде по-полезна и по-широкообхватна. Представени са органите за контрол при противодействието на корупцията в България в сравнение с тези в другите две държави.

Преди да разгледаме антикорупционните политики ще обърнем внимание на явлението „корупция“. Корупцията е сериозна заплаха за принципите и ценностите на съвременното демократично общество. Тя е сред основните причини за понижаването на доверието на гражданите към институциите, накърнява принципите на върховенството на правото, нарушава правата на човека и е пречка за общественото и икономическото развитие. Корупционните прояви оказват изключително негативно влияние върху възможностите за ефективно управление във всички аспекти – вкл. здравеопазване, образование и пр. Множеството зловредни ефекти, които са породени от корупцията, налагат необходимостта от адекватно противодействие от страна на институциите и гражданското общество.

Основното предизвикателство пред изработването на ефективни антикорупционни политики и практики в България е, че те трябва да се справят с много на брой и натрупвани с години проблеми – системни прояви на злоупотреба с власт и конфликт на интереси, институционални практики, водещи до липса на прозрачност и отчетност, подкупи на всяко ниво и незаконно обогатяване и пр.; и в много сектори – проблемът с корупцията се проявява в здравеопазването, съдебната система и т.н. За да може една антикорупционна политика да е успешна трябва да се изградят: независима съдебна система, отчетни и отговорни институции, както и да се осигури прозрачност и достъп до публична информация, да се положат усилия в сферата на образованието и да се изгради култура на нетърпимост в гражданското общество. Всичко

¹ Corruption Perceptions Index 2024. Transparency International.
<<https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/dnk>> (12.05.2025)

посочено не може да се случи преди да се осигури равенство пред закона и без активно гражданско участие и контрол.

Разбирания за „корупцията“

Корупцията е предмет на анализ както в икономическите науки, така и в правото, политологията и т.н. Понятието „корупция“ обикновено се определя в широк смисъл – като се включват редица конкретни деяния с преки и косвени последици. Корупцията се определя като престъпление само в случаите, когато се отнася до точно определено действие или бездействие, което изрично е посочено в закона като престъпление. Най-често под това се разбира „подкуп“, но към корупционните престъпления може да се отнесат и престъпленията по длъжност, присвояванията, контрабандата и пр. Най-често корупцията се определя като „злоупотреба с обществената власт с цел лично облагодетелстване. Тя се проявява в резултат на неправилно разбиране и прилагане на въздействащите стимули в сферата на производството и услугите, и процъфтява в страни, в които е възможно изкривяване на нормативната уредба и в които липсват надеждни контролни механизми. Тоест, става дума за процес, пораждащ се в сферата на икономическите отношения.“²

В рамките на политическите и икономическите науки корупцията е обект на изследване на редица автори. Чрез институционалния подход и сравнителните изследвания се извежда, че качеството/ефективността на институциите – устойчива демокрация, върховенство на правото, ефективна администрация, прозрачност и отчетност – е системно свързано с по-ниски нива на корупция. Тези изследвания не разглеждат корупцията като чисто „морален провал“, а като следствие от структурни условия: слаб контрол, неефективни санкции, липса на независим съд, непрозрачни процедури, концентрация на власт и т.н. В този смисъл те допълват чисто икономическите фактори, чрез които се разглежда корупцията, както и основанията, изведени от теорията на рационалния избор. В много от случаите корупционното поведение може обосновавано да се разглежда като рационален избор на актьори, които реагират на стимули и ограничения – те сравняват потенциалните облаги от корупционното действие с риска от разкриване и наказание.

² Корупция. В: Университетски речник – основни понятия. НБУ: <<https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtiq/korupciq>>.

На база на сериозни теоретични аргументи Даниел Трайсман формулира дузина хипотези, които в голямата си част се отнасят именно до корелацията между институционалната среда и корупционните практики. Някои от тях успява да потвърди и емпирично. Той констатира, че: корупцията е по-ниска в демократичните държави, както и в държавите със свободна преса и по-активни граждански организации. Като имаме предвид, че говорим за устойчив във времето демократичен ред, а не за държави, които имат кратка демократична история.; корупцията е по-ниска в икономически по-развитите страни, където населението е по-образовано и грамотно, и където нормативното разграничение между „публично“ и „частно“ е по-ясно. В определени случаи потвърждава и че корупцията е по-висока в страни с по-голяма политическа нестабилност, но това твърдение е съпроводено от много условности. Не успява напълно да докаже, че корупцията е по-ниска в държави с относително по-високи заплати в публичния сектор и не събира достатъчно данни, за да разгледа ползотворно хипотезата, че корупцията е по-разпространена там, където наказанията за злоупотреба с публична длъжност са по-тежки.³

Корупцията възниква там, където публичният и частният сектор си взаимодействат – на границата между двата. Тя варира от директно присвояване на държавни ресурси до по-сложни форми, при които частни лица подкупват държавни служители, които имат власт върху разпределението на публични блага или определянето на разходите. Нивото на корупция зависи от различни фактори, като: обема на потенциалните ползи, рисковете от разкриване и наказание, моралните задръжки и преговорната сила на участниците.

Въпреки че корупцията може да има сериозни изкривяващи ефекти върху икономиката, нейното напълно премахване е невъзможно, тъй като контролът върху корупцията също изисква значителни разходи. Ето защо всяка антикорупционна реформа трябва да отчита комплекс от фактори, за да бъде противодействието ефективно и ефикасно.⁴

³ Treisman, Daniel. The causes of corruption: a cross-national study. In: Journal of Public Economics 76, pp. 399–457, 2000: <<https://www.amherst.edu/media/view/131389/original/Treisman2000.pdf>> .

⁴ Rose-Ackerman, Susan. The Political Economy of Corruption— Causes and Consequences. The World Bank, Note No. 74, 1996: <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/231001468762302694/pdf/multi-page.pdf>> .

Ефективност на антикорупционните мерки

Като единствения юридически обвързващ универсален инструмент за борба с корупцията се определя Конвенцията на Организацията на обединените нации срещу корупцията (UNCAC). Тя е изготвена през 2002 – 2003 г. и е приета от Общото събрание на ООН на 31 октомври 2003 г.

Конвенцията е официален израз на споделения ангажимент на държавите да противодействат на корупцията. Тя представя множество инструменти, обединени в цялостен подход за справянето с корупцията, като подчертава значението на превантивните мерки, криминализирането и правоприлагането, международното сътрудничество и възстановяването на незаконно придобито имущество. Конвенцията се приема и като важен инструмент за напредъка на Програмата за устойчиво развитие до 2030 г. и Целите за устойчиво развитие, като адресира широкообхватните последици на корупцията върху основните ценности и принципи на ООН. Широкообхватния ѝ подход и задължителният характер на много от нейните разпоредби я правят уникален инструмент за разработване на работещи решения срещу корупцията на национално, регионално и глобално равнище.⁵

В настоящето изложение ще открием няколко ключови фактори, от които зависи ефективността на антикорупционните мерки. На първо място поставяме политическата воля и ангажираността на лидерите. Реалната ангажираност е ключова за иницирането, прилагането и поддържането на ефективни антикорупционни политики. Липсата на политическа воля е основна пречка пред успеха на антикорупционните усилия. Разработването на адекватна нормативна уредба и нейното стриктно прилагане е от съществено значение. Законодателният процес е много важен, но също толкова важно е ефективното прилагане на законите, включително разследване, преследване и налагане на санкции за корупционни практики. От ключово значение е и независимата и работеща съдебна система. Върховенството на правото гарантира, че всички са равни пред закона и че правилата се прилагат последователно и безпристрастно.

Създаването на специализирани органи с достатъчно ресурси, правомощия и осигуряването на тяхната независимост също е важен елемент в

⁵ Learn about UNCAC. Corruption and Economic Crime Branch. United Nations: <<https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/learn-about-uncac.html>>.

борбата с корупцията. Повишаването на прозрачността в управлението, обществените поръчки и административните процедури намалява възможността за корупция в държавата. Механизмите за отчетност са съществен елемент от борбата с корупцията. Активното участие на гражданското общество играе важна роля както в мониторинга на държавните институции, така и в оказването на натиск за реформи. То действа като външен наблюдател, който може да държи правителството и публичната администрация отговорни.

Редовното наблюдение и оценка на въздействието на антикорупционните мерки са необходими за идентифициране на успехите и неуспехите, както и за адаптиране на съществуващите стратегии. Свободните и независими медии са ключов инструмент за разкриване на корупция. Те изпълняват ролята на „обществен страж“, като изобличават корупционните практики и увеличават цената на корупционното поведение чрез публичност и обществено порицание. Държави със свободни и плуралистични медии обикновено постигат по-голяма прозрачност и имат по-ниски нива на корупция, тъй като скандалите по-лесно достигат до общественото внимание.⁶

Антикорупционните политики и гражданското образование трябва да включват превантивни мерки като утвърждаване на етични кодекси, обучения по почтеност за държавните служители и повишаване на обществената осведоменост за вредите от корупцията.

Международното сътрудничество е ключово в борбата с трансграничната корупция, тъй като позволява обмен на информация и добри практики. Прилагането на международни стандарти и препоръки (например на Европейската комисия и ГРЕКО) може значително да насочи и подобри националните антикорупционни усилия. Изграждането на култура на нетърпимост към корупцията е дългосрочен, но съществен фактор за ефективността на тези политики.

В българския контекст ефективността на антикорупционната система зависи от взаимодействието между всички тези елементи. Слабости в една област могат да подкопаят напредъка в друга – например съществуването на антикорупционни закони и институции не гарантира ефективност, ако липсва върховенство на правото или действащи механизми за правоприлагане.

⁶ See: Treisman, Daniel. Op. cit.

Синергията между фактори като силни институции, ефективно правосъдие, активно гражданско общество и свободни медии е решаваща. Само комплексна политика, която обхваща всички тези ключови аспекти, може да доведе до реално устойчиви резултати в борбата с корупцията.

Проблеми и предизвикателства пред антикорупционната система в България

Степента, в която посочените по-горе фактори са налице и функционират в България, очертава смесена картина, съпътствана от значителни предизвикателства. Макар в страната да съществуват много на брой формално създадени антикорупционни институции – като най-популярни са Комисията за отнемане на незаконно придобитото имущество (КОНПИ) и Комисия за противодействие на корупцията (КПК)⁷ – тяхната независимост и ефективност често са обект на критики. Проблеми като политическа намеса, недостатъчни ресурси, неясно разпределение на функциите и слаба координация между институциите подкопават способността им да работят безпристрастно. Общественото доверие в тях остава ниско, а резултатите от дейността им не са видими.

По отношение на върховенството на правото България разполага с нормативна рамка, която криминализира корупционни прояви, но прилагането ѝ е сериозно затруднено. Съдебната система страда от бавни производства, съмнения за политическо влияние и нисък процент на осъдителни присъди по дела за корупция (най-вече що се касае до „високите етажи на властта“). Широко разпространеното усещане за безнаказаност отслабва възпиращия ефект на закона.

Гражданските организации в България имат ограничено влияние поради недостатъчно финансиране и ограничен достъп до институциите. Формално съществуват свободни и независими медии, но на практика концентрацията на медийна собственост, икономическият и политическият натиск водят до съмнения за самоцензура и пристрастно отразяване на съдържание, свързано с корупцията.

⁷ Към момента процедурата за избор на членове на КПК все още не е приключила. Във връзка с избора отново се повдигна дебата за необходимостта от такава структура и функциите ѝ са уредени по най-добрия начин в закона.

Ефективността в борбата с корупцията и на разследващите, и на правораздавателните органи също се определя като ниска. Разследванията често са забавени, обвиненията рядко водят до присъди, а наложените наказания се възприемат като неадекватни. В публичното пространство се появяват все повече случаи, които пробуждат сериозни съмнения относно политическо влияние върху работата на прокуратурата.

Превенцията на корупцията също е предимно формална. Прозрачността в множество сфери е ограничена, а контролът върху спазването на етичните кодекси е слаб. Международното сътрудничество (включително с Европейската комисия и ГРЕКО) съществува, но прилагането на препоръките често се случва бавно и повърхностно. Мониторинговите доклади редовно отбелязват недостатъчен напредък.

Въпреки че гражданите осъзнават значимостта на проблема с корупцията, толерантността към определени форми на корупционно поведение остава висока. Допълнително затруднение е недостигът на ресурси (кадрови, финансови и технически), както и липсата на ясна методология за оценка на въздействието на антикорупционните мерки. За постигане на реален напредък е необходимо не само наличие на институции и закони, но и усилия за укрепване на тяхната независимост, ефективност и отчетност.

Развитие на антикорупционната политика в България: исторически преглед

В България след 1989 г. фокусът пада върху изграждането на демократични институции и организиране на условия за развитие на пазарна икономика. Приемат се първите закони срещу корупцията, но те често са недостатъчни или се прилагат слабо. Създават се специализирани звена към МВР, но те разполагат с ограничени ресурси и правомощия.

Процесът на присъединяване към Европейския съюз се превръща в ключов стимул за активизиране на антикорупционната политика. Поставят се ясни критерии и изисквания, приемат се по-строги закони, хармонизирани с европейските стандарти. Създават се или се укрепват антикорупционни органи, както и идеята за независима институция.

След приемането в ЕС през 2007 г. България остава под наблюдение чрез Механизма за сътрудничество и проверка (МСП), който редовно оценява напредъка в съдебната реформа и борбата с корупцията. Препоръките на ЕК продължават да влияят върху националната политика. Създават се закони за

конфликт на интереси, деклариране на имущество, защита на сигналоподатели и др. През 2018 г. е учредена КПКОНПИ чрез обединяване на няколко съществуващи структури.

След прекратяването на МСП през 2023 г., България продължава да бъде наблюдавана чрез други механизми на ЕС, свързани с върховенството на правото.

Вътрешнополитическите процеси и общественият натиск остават водещи фактори. След промени в законодателството към момента е в ход и конституиране на нова комисия, ангажирана изцяло борбата с корупцията – КПК.

Преглед на постигнатите резултати в борбата с корупцията

По отношение на дейността на КПКОНПИ през 2020 г. са съгласувани 79 законопроекта, като по 22 са установени индикации за корупционен риск. Предявени са искове за отнемане на имущество на стойност около 471 млн. лева. Налице е активно сътрудничество с други държавни органи и международни партньори.

Въпреки отчетените дейности, често се поставя въпросът доколко действията на КПКОНПИ водят до реални резултати – осъдителни присъди, възстановяване на щети за държавата, намаляване на корупционните практики и т.н. Според Антикоруptionния фонд годишните доклади не позволяват ясно да се проследи кои проверки са довели до конкретни и измерими резултати.

АКФ констатира, че през 2024 г. се наблюдава рязък обрат в поведението на българските правоохранителни органи: след дълъг период на пасивност, институциите започват активни наказателни производства, насочени почти изцяло към политически опоненти на Делян Пеевски. Това води до съмнения за политическа селективност на прокуратурата и сериозна зависимост от текущата властова конфигурация.

Независимо от активизацията, ефективността на наказателното преследване остава изключително ниска. От 66 наблюдавани ключови казуси за корупция по високите етажи има само една нова присъда – и тя е оправдателна. Оправдателните съдебни актове нарастват, а прекратените от прокуратурата дела достигат 19 от 39 приключили случая.

Новосъздадените през 2023 г. антикорупционни институции – Комисия за противодействие на корупцията (КПК) и Комисия за отнемане на незаконно придобито имущество (КОНПИ) – също показват слаба ефективност. КПК продължава да функционира без избрано ръководство и взема формални

решения, които рядко установяват конфликт на интереси. КОНПИ отчита огромен дял отхвърлени искове (над 211 млн. лв.), като в някои случаи, включително срещу Цветан Василев, съдът осъжда комисията да плати значителни държавни такси.

Общата картина показва, че корупцията по високите етажи остава скрита зад фасата от формални институции. Според Антикоруptionния фонд институциите продължават да служат на политически зависимости, а реална промяна би настъпила само при значително укрепване на върховенството на правото и действителна независимост на публичната власт.⁸

Сравнителен анализ на антикорупционните политики в България, Румъния и Дания

Изборът на тези три държави позволява сравнение между две страни с относително сходни политически характеристики и регионална близост, както и една държава, която представлява контраст в международната политическа среда и подходите към антикорупционната политика.

България. Страната продължава да се сблъсква с политическа нестабилност – само през последните три години бяха проведени шест парламентарни избора. Системната корупция и силното руско влияние, особено в енергийния сектор, остават сериозни предизвикателства. Значителна роля има и политическото влияние на олигарси като Делян Пеевски, санкциониран от САЩ и Обединеното кралство за корупция („Магнитски“). През 2023 г. беше приет нов антикорупционен закон, който раздели бившата КПКОНПИ на две структури: Комисия за противодействие на корупцията (КПК) и Комисия за отнемане на незаконно придобито имущество (КОНПИ), с цел създаване на специализирани институции с ясно разпределени мандати.

Румъния. Често сочена като една от държавите в ЕС с най-значим напредък в борбата с корупцията, Румъния се присъедини през 2023 г. към Конвенцията на ОИСР за борба с подкупването на чуждестранни публични служители. В края на същата година прие Национална стратегия за борба с измамите (2023 – 2027), насочена към превенция и защита на финансовите интереси на ЕС. Според ОИСР (Организация за икономическо сътрудничество и развитие), страната трябва да укрепя законодателството си срещу подкупите в

⁸ Годишен мониторингов доклад на АКФ за 2024 „Антикорупционни институции 2024: Ново начало“: <<https://acf.bg/bg/9638-2/>>

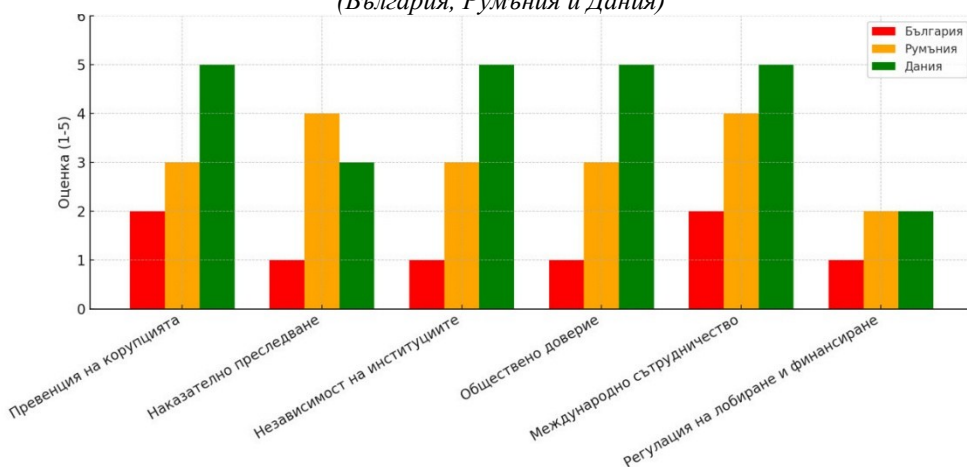
чужбина, да увеличи санкциите и да подобри механизмите за откриване и докладване на подобни престъпления. Необходимо е и по-ефективно прилагане на стратегиите за интегритет в рискови сектори като здравеопазване, образование и държавните предприятия. Водещ орган в борбата с корупцията остава Националната дирекция за борба с корупцията (DNA), която през 2010 – 2018 г. изгради репутация на независима и резултатна институция.

Дания. Дания традиционно е сред най-малко корумпираните държави в света, характеризираща се с високи нива на обществено доверие и прозрачност. Министерството на външните работи прилага строга политика на нулева толерантност към корупция, особено в контекста на международното развитие. Въпреки това, според доклад на ОИСР от 2024 г., страната не разполага с цялостна антикорупционна система. Регулациите относно лобиране, политическо финансиране и управление на конфликти на интереси остават ограничени. Липсват законови изисквания за регистриране и прозрачност на лобистката дейност, както и ефективни вътрешни контролни механизми в публичния сектор.

Таблица 1: Сравнение на антикорупционните политики по категории – България, Румъния и Дания:

Категория	България	Румъния	Дания
Превенция на корупцията	Частична, слаба дигитализация и прозрачност; нови усилия от 2023г.	Добра, особено след стратегиите 2023-2027 , но ненапълно приложена	Много силна; прозрачност на публичните услуги е стандарт
Наказателно преследване	Слабо-малко ефективни присъди срещу висши служители	Силно-DNA постига множество осъдителни присъди	Рядко необходимо; наказателно преследване е минимално, поради ниско ниво на корупция
Независимост на институциите	Сериозно политическо влияние върху органите	Подобрена, но все още чувствителна към политически натиск	Висока независимост; институциите работят стабилно без натиск
Обществено доверие	Ниско доверие към съдебната власт и институциите	Подобрено, но остава колебливо	Много високо доверие към институциите и съдебната власт
Международно сътрудничество	Ограничено участие; споразумения с ЕППО	Активно участие в ОИСР, ЕС и международни структури	Изключително активно, лидер в международните антикорупционни инициативи
Регулация на лобирани	Почти липсваща	Частична; има препоръки за подобрене	Липсва специална регулация
Финансиране на политическите партии	Слаба прозрачност	Подобрено след скандали, но остава рисково	Ограничена прозрачност; нисък риск в практиката

Диаграма: Сравнение на антикорупционните политики по категории (България, Румъния и Дания)

Заклучение

Антикорупционната политика е ключов стълб на доброто управление, върховенството на правото и общественото доверие. Ефективната борба с корупцията изисква не само създаване на институции и приемане на закони, но и тяхното последователно и независимо прилагане, подкрепено от активно гражданско общество и свободни медии.

Сравнението между България, Румъния и Дания показва, че устойчиви резултати се постигат чрез интегриран подход, който комбинира превенция, прозрачност, санкциониране и международно сътрудничество. За България основното предизвикателство остава преходът от формални реформи към реални действия, подкрепени от ясна политическа воля и силно обществено участие.

По отношение на очакваните промени с новата антикорупционна комисия, тъй като тя ще разполага с разследващи функции, се предвижда по-тясно сътрудничество с прокуратурата и МВР, особено при събирането на доказателства и провеждането на разследвания.

Използвана литература

Антикорупционен фонд (АКФ): <acf.bg>.

Годишен мониторингов доклад на АКФ за 2024 „Антикорупционни институции 2024: Ново начало“: <<https://acf.bg/bg/9638-2/>>.

Европейска комисия: <ec.europa.eu>.

Корупция. В: Университетски речник – основни понятия. НБУ: <<https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtiaq/korupciaq>>.

ОИСР (OECD): <www.oecd.org>.

Петкова, Ивелина. Основи на антикорупционната политика и контрол, 2019: <https://cacbg.bg/web/files/documents/8/files/doklad_AOIAP2019.pdf>.

Център за изследване на демокрацията (ЦИД): <www.csd.bg>.

Corruption Perceptions Index 2024. Transparency International: <<https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/dnk>>.

Euractiv и Balkan Insight: Анализи на антикорупционните процеси в Централна и Източна Европа.

Financial Times (FT.com), 2025: Политическа ситуация в България и антикорупционни предизвикателства.

GRECO (Група на държавите срещу корупцията към Съвета на Европа): <www.coe.int/greco>.

https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2017_06/NARYC_HNIK_MACPI_WEB_pdf.pdf>.

Learn about UNCAC. Corruption and Economic Crime Branch. United Nations: <<https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/learn-about-uncac.html>>.

Rose-Ackerman, Susan. The Political Economy of Corruption— Causes and Consequences. The World Bank, Note No. 74, 1996: <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/231001468762302694/pdf/multi-page.pdf>>.

Treisman, Daniel. The causes of corruption: a cross-national study. In: Journal of Public Economics 76, pp. 399–457, 2000: <<https://www.amherst.edu/media/view/131389/original/Treisman2000.pdf>> .

ДАНИЯ И ИНОВАЦИИТЕ В ЧИСТАТА ЕНЕРГИЯ: ДВИЖЕЩА СИЛА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ЗЕЛЕНА СДЕЛКА

Божидара Запартова и Цветомира Атанасова,
специалност „Международни отношения“

***Резюме:** Докладът изследва ролята на Дания в реализирането на Европейската зелена сделка чрез иновации в чистата енергия. Представени са важни технологии и политики, допринасящи за устойчивия енергиен преход. Оценява се ефективността на датския модел и възможностите да окаже влияние върху политиките на ЕС. Изводите потвърждават, че дори малки държави могат да бъдат двигатели на мащабни климатични инициативи, когато следват иновативен и стратегически подход.*

***Ключови думи:** Дания, чиста енергия, Зелена сделка, иновации, ЕС, въглеродна неутралност, нови технологии.*

Увод

Глобалните климатични промени изискват бърз преход към устойчиви енергийни системи. Европейската зелена сделка е амбициозна инициатива на ЕС, насочена към постигане на климатична неутралност до 2050 г. Иновациите в чистата енергия играят ключова роля в този процес, като предлагат нови технологични и стратегически решения за намаляване на въглеродните емисии и увеличаване на дела на ВЕИ.

В доклада се разглежда примерът на Дания – малка държава, която е лидер в областта на чистата енергия и играе важна роля в Европейската зелена сделка. **Обект** на анализа е енергийната политика на Дания в контекста на Европейската зелена сделка, с фокус върху иновациите в чистата енергия. **Предмет** на анализа са конкретните технологии, стратегии и политики, които Дания използва за развитие на чистата енергия и технологичното въздействие върху изпълнението на Европейската зелена сделка.

Основната цел на доклада е да се установи доколко използваните от Дания иновации в чистата енергия, които са двигател на енергийния ѝ преход, допринасят за постигането на целите на Европейската зелена сделка.

Изложението е структурирано около две **хипотези:**

- Голяма част от иновациите в чистата енергия, които са развити в Дания, допринасят за изпълнението на целите на Европейската зелена сделка;
- Малките държави могат да играят ключова роля в енергийния преход, когато развиват капацитет в иновативните подходи и последователна енергийна политика.

За постигането на посочената цел са формулирани следните **изследователски задачи**:

- да се опише развитието на политиките и иновациите в чистата енергия в Дания;
- да се оцени приносът на датските иновации към енергийния преход на страната;
- да се анализира ролята на Дания за постигането на целите на Европейската зелена сделка;
- да се проучи влиянието на Дания върху енергийната политика на ЕС;
- да се разгледат предимствата и ограниченията на малките държави като двигатели на зеления преход в ЕС.

Изложението включва метод на ситуационния анализ (case study), дескриптивен анализ, вторичен анализ на статистически данни и др.

Инвестиции и иновации в чистата енергия в Дания

Дания е световен лидер във вятърната енергия, както на сушата, така и в морето, като още през 2019 г. поставя нов рекорд в производството на вятърна електроенергия¹. Страната е разработила и внедрила иновативни технологии за производство, съхранение и интегриране на вятърната енергия в енергийната система В настоящия доклад ще представим част от основните приоритети на енергийната политика на Дания и тяхната реализация.

Вятърна енергия

Датските компании са лидери в производството на вятърни турбини и предлагат иновативни решения за офшорни вятърни паркове. В енергийната си политика², по отношение на вятърната електроенергия, Дания предприема

¹ Дания постави нов рекорд в производството на вятърна електроенергия, Economic.bg, 02.01.2020 <<https://www.economic.bg/bg/a/view/daniya-postavi-nov-rekord-v-proizvodstvoto-na-vyatarna-elektroenergiya-112651>>

² Denmark's Energy Islands. The Danish Energy Agency: <<https://ens.dk/en/energy-sources/off-shore-wind-power/denmarks-energy-islands>>.

сериозни инициативи, за да постига все по-амбициозните си цели дори и в области като отопление и транспорт, които са по-трудни за декарбонизиране³.

В Дания вече са произвеждат молекули водород, които ще запазват най-голямата фабрика в света за производство на е-метанол, използвани в корабоплаването. През 2022 г. страната генерира над 50% от електроенергията си от вятър, което я поставя начело в ЕС по този показател (IEA, 2023). Основната иновация се състои в разработването на технологии за стабилна интеграция на вятърната енергия в националната мрежа и в производството на турбини от компании като Vestas. Пример е и проектът “Energy Island” в Северно море – първият изкуствен остров свѐта за събиране и разпределение на енергия от офшорни вятърни паркове – ще осигурява електричество за 3 милиона домакинства. За постигане на своите цели правителството на Дания, заедно с другите страни около Северно море, се включва в плана за още по-голямо разширяване на дейностите по възобновяема енергия. През 2024 г. Белгия, Дания, Германия и Нидерландия, заедно с Франция, Норвегия, Люксембург и Обединеното кралство, увеличават целите си за офшорна вятърна енергия (от 30 GW на 120 GW до 2030 г., и 300 GW до 2050 г.). Това са над 50% от необходимото производство на възобновяема енергия за постигане на неутрален в климатично отношение ЕС.⁴

Енергийна ефективност

Дания поставя силен акцент върху енергийната ефективност във всички сектори на икономиката – от сгради и транспорт до промишленост и селско стопанство.⁵ Страната прилага строги стандарти за енергийна ефективност на сградите. Развитието на smart grids позволява на Дания не само да интегрира голям дял ВЕИ, но и да реагира в реално време на колебания в производството и потреблението. В рамките на проекта “EcoGrid EU” е тествана система за автоматично балансиране на енергия в реални условия на остров Борнхолм, а по-късно и на други места. По този начин се намаляват разходите за стабилизиране на мрежата и повишаване на сигурността на доставки.

³ Официален вестник на ЕС: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=OJ%3AC%3A2012%3A181%3AFULL>>.

⁴ План за устойчив начин на живот. Доклад за дейността Групата на Европейската инвестиционна банка през 2023 г. Европейска инвестиционна банка, 2024: <https://www.eib.org/attachments/lucalli/20230300_eib_group_activity_report_2023_bg.pdf>.

⁵ Кирилова, Константина. Анализ на енергийната политика на Дания: Стратегии за устойчиво развитие и въглеродна неутралност, 2024: <<https://www.academia.edu/122120464/>>.

Интелигентни енергийни мрежи

В рамките на проекта “EcoGrid EU” е тествана система за автоматично балансиране на енергия в реални условия на остров Борнхолм. Иновационният ефект е намаляването на разходите за стабилизиране на мрежата и повишаване на сигурността на доставките. Дания развива интелигентни енергийни мрежи, които позволяват ефективното интегриране на ВЕИ, управление на търсенето и предлагането на енергия и оптимизиране на енергийните потоци.⁶ Тези мрежи използват съвременни информационни и комуникационни технологии за подобряване на сигурността и ефективността на енергийната система.

Други чисти енергийни решения

Освен вятърната енергия, енергийната ефективност и интелигентните мрежи, Дания инвестира и в други чисти енергийни решения, като биоенергия, геотермална енергия и водородни технологии⁷. Страната има за цел да диверсифицира своя енергиен микс и да намали зависимостта си от единствен източник на енергия.

В обобщение ще посочим, че въпреки редица предизвикателства пред заявената от Дания цел за климатично неутрална икономика до 2050 г., международните организации отчитат високите постижения на страната в областта на зелената енергетика, като отбелязват водещата ѝ роля в някои направления. В доклад за 2019 г. на ОИСР се посочва, че в Дания енергийната и въглеродната интензивност са сред най-ниските в зоната на ОИСР. Страната е и международен стандартопоставящ орган в оценката на рисковете от химикали.

Само за илюстрация ще отбележим и, че Дания е с най-висок дял сред страните от Международната енергийна агенция (IEA) на електроенергия от вятър (54%), като заедно с биоенергията и фотоволтаичните системи (PV) представляват 81% от енергийния микс. Централното топлоснабдяване в страната почти е преустановило използването на въглища, с което зависимостта от изкопаеми горива в общото енергийно снабдяване на Дания е намаляло от

⁶ Дечев, Антон. Добрите примери: Дания – шампионът по иновативни решения за енергийната ефективност. RegionSliven.org, 2024: <<https://regionsliven.org/2023/06/30/добрите-примери-дания-шампионът-по-ин/>>.

⁷ Progress towards national greenhouse gas emissions targets in Europe. European Environment Agency. Copenhagen, 2023, p. 10.; Jensen, Lars. Denmark’s Climate Act: A Model for Europe. – Climate Policy Journal, 2021, № 4, pp. 15–30.

75% през 2011 г. до 53% през 2022 г., значително под средното ниво за IEA от 79%.⁸

Влиянието на Дания върху енергийната политика на ЕС

Дания активно допринася към целите и политиките на Европейската зелена сделка, като споделя своя опит и добри практики с други страни от ЕС.⁹ Датските иновации и политики служат като модел за други държави, които се стремят да ускорят своя енергиен преход. Дания играе важна роля в процесите на вземане на решения в ЕС, свързани с енергетиката и климата, и се застъпва за по-амбициозни цели и мерки.

Принос към целите на Европейската зелена сделка

Дания е сред водещите страни в ЕС по дял на ВЕИ в енергийния микс и е на път да постигне целите си за намаляване на емисиите на парникови газове. Страната активно подкрепя целите на Европейската зелена сделка и работи за тяхното прилагане на национално и европейско ниво.

Роля във вземането на решения в ЕС

Дания играе активна роля във вземането на решения в ЕС, свързани с енергетиката и климата⁶. Страната се застъпва за по-амбициозни цели за намаляване на емисиите на парникови газове, по-голям дял на ВЕИ и по-бърз енергиен преход. Дания е силно представена в европейски програми като: Horizon Europe – с проекти за зелен водород, енергийни мрежи и цифровизация; Mission Innovation и Clean Energy Transition Partnership – платформи за споделяне на най-добри практики и пилотни проекти. По този начин страната има реален принос при определяне на научноизследователските приоритети на ЕС в областта на чистата енергия.

Ролята на Дания в ЕЗС

Примерът на Дания показва, че малките държави могат да бъдат двигатели на големи инициативи като Зелената сделка. Въпреки ограничените си ресурси, Дания успява да разработи и внедри иновативни решения, които имат значителен ефект върху енергийния преход както на национално, така и на европейско ниво. Ефективността на вложените ресурси в енергийния

⁸ Denmark 2023 – Executive Summary. International Energy Agency (IEA): <<https://www.iea.org/reports/denmark-2023/executive-summary>>.

⁹ Progress towards national... Op.cit.

преход на Дания е висока, тъй като инвестициите в чиста енергия водят до намаляване на зависимостта от изкопаеми горива, създаване на нови работни места и подобряване на качеството на въздуха.

Предимства и предизвикателства пред малките държави

Дори в някои случаи малките държави притежават конкурентни предимства – често са по-гъвкави и адаптивни към промените, което им позволява да станат лидери в различни области. Те могат да бъдат по-ефективни при вземането на решения, тъй като имат по-малко бюрократични пречки и по-силна обществена подкрепа, както е и при изпробването на новите иновативни решения. Въпреки това, пред малките държави има и редица предизвикателства по отношение на участието им в големи инициативи като Зелената сделка. В Дания се отчитат някои ограничения – като недостатъчно финансови ресурси – въпреки високото ниво на инвестиции като процент от БВП, страната разчита на международни партньорства за финансиране на мегапроекти (Energy Island), зависимост от внос на енергия и технологии и има сравнително малка политическа тежест на международната сцена.

Заключение

В заключение може да направим извода, че Дания играе важна роля в постигането на целите на Европейската зелена сделка, като допринася за енергийния преход на ЕС чрез иновациите си в чиста енергия. Малките държави могат да бъдат двигатели на мащабни инициативи, ако имат ясна цел и ефективна политика. Дания прилага по-амбициозни политики за климатична неутралност от средното ниво за ЕС, а иновационният ѝ подход може да послужи като модел за повечето други държави, включително и по-големите. Макар и малка, Дания е водещата страна в много от класациите, свързани с панели и възобновяема енергия. Тя също е и сред най-интензивно обработващите земеделски земи страни, като те заемат значителна част от териториите ѝ. Според данни на Евростат, през 2023 г. 79,4% от електроенергията, консумирана в Дания, е произведена от възобновяеми източници, което я нарежда сред водещите страни в ЕС по този показател, а иновационният ѝ подход може да послужи като модел за повечето други държави, включително и по-големите.

Използвана литература

- Дания постави нов рекорд в производството на вятърна електроенергия, Economic.bg, 02.01.2020 <<https://www.economic.bg/bg/a/view/daniya-postavi-nov-rekord-v-proizvodstvoto-na-vyatarna-elektroenergiya-112651>>
- Дечев, Антон. Добрите примери: Дания – шампионът по иновативни решения за енергийната ефективност. RegionSliven.org, 2024: <<https://regionsliven.org/2023/06/30/добрите-примери-дания-шампионът-по-ин/>>.
- Кирилова, Константина. Анализ на енергийната политика на Дания: Стратегии за устойчиво развитие и въглеродна неутралност, 2024: <<https://www.academia.edu/122120464/>>.
- Официален вестник на ЕС: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=OJ%3AC%3A2012%3A181%3AFULL>>.
- План за устойчив начин на живот. Доклад за дейността Групата на Европейската инвестиционна банка през 2023 г. Европейска инвестиционна банка, 2024: <https://www.eib.org/attachments/lu-calli/20230300_eib_group_activity_report_2023_bg.pdf>.
- Batini, N. & Segoviano, M(2021). Denmark's Ambitious Green Vision. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Braley, Alex & Uzel, Suzan Naz. A New Era for the European Green Deal: What Challenges are Expected in Its Financing?, 2024: <<https://revolve.media/features/a-new-era-for-the-european-green-deal-summary-and-financing>>.
- Denmark 2023 – Executive Summary. International Energy Agency (IEA): <<https://www.iea.org/reports/denmark-2023/executive-summary>>.
- Denmark is showing the world what is possible': how the North Sea became. The Guardian, 2025: <<https://www.theguardian.com/delivering-the-energy-transition/2025/feb/04/denmark-showing-world-possible-north-sea-green-power-plant-europe>>.
- Denmark's Energy Islands. Danish Energy Agency: <<https://ens.dk/en/energy-sources/offshore-wind-power/denmarks-energy-islands>>
- Environmental Performance Reviews: Denmark 2019. OECD, 2019 <https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-denmark-2019_1eeec492-en.html>.
- How Europe can better mobilise the investment it needs. European Commission: <<https://commission.europa.eu>>.

- The European Green Deal. European Commission: <<https://commission.europa.eu>>.
- Högenauer, Anna-Lena & Mišík, Matúš (eds.). Small States in EU Policy-Making: Strategies, Challenges, Opportunities. Routledge, 2024: <<https://library.oapen.org/bitstream/id/bb7e209f-8792-47fa-a5bd-fcd489dae75a/9781040038017.pdf>>.
- Jensen, Lars. Denmark's Climate Act: A Model for Europe. – Climate Policy Journal, 2021, № 4.
- Jensen, Liselotte & Jabczyńska, Paulina. Denmark's climate action strategy. European Parliamentary Research Service, 2025: <[https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/BRIE/2024/767173/EPRS_BRI\(2024\)767173_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/BRIE/2024/767173/EPRS_BRI(2024)767173_EN.pdf)>
- Progress towards national greenhouse gas emissions targets in Europe. European Environment Agency. Copenhagen, 2023.

СОЦИАЛНИ МРЕЖИ, ИЗБОРИ И ПРАВА

ВЛИЯНИЕТО НА СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ ВЪРХУ ЕЛЕКТОРАЛНИТЕ РЕЗУЛТАТИ В ХРИСТИАНДЕМОКРАТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ (CDU/CSU)

Никола Йорданов и Симона Апостолова,
специалност „Международни отношения“

Резюме

Настоящият доклад разглежда влиянието на социалните мрежи върху електоралните резултати на Християндемократическия съюз (ХДС) в Германия. В условията на ускорена дигитализация онлайн комуникацията се превърна в ключов фактор за политическата мобилизация и формирането на общественото мнение. Анализът се опира върху четири теоретични подхода — теорията за медийната зависимост, теорията за дневния ред, теорията за мрежовото общество и концепцията за персонализирана политика. Чрез тях се търсят отговори на въпросите: по какъв начин дигиталните платформи повлияват електоралното поведение, как е изградена дигиталната стратегия на ХДС и достатъчно ефективна ли е тя в сравнение с тези на конкурентни партии като Зелените и Алтернатива за Германия (AfD).

***Ключови думи:** социални мрежи, политическа комуникация, ХДС, дигитални кампании, мрежово общество, персонализирана политика.*

Увод

Влиянието на социалните мрежи е една от най-актуалните теми на нашето време. Както навсякъде, така и в политиката те се превръщат в незаобиколим фактор и необходим инструмент. Интернет дава лесен и бърз достъп до информация за всички. Чрез новите медии съвременните партии и политици успяват да популяризират себе си, позициите и предлаганите политики сред широката общественост.

Разбираемо, най-засилено присъствие на политическите партии в социалните мрежи се наблюдава точно по време на предизборните кампании, тъй като им осигуряват широка трибуна, от която да се обърнат към възможно най-много гласоподаватели. В частност Християндемократическия съюз използва възможно всяка една онлайн платформа, за да разшири влиянието си и да достигне до най-голям брой избиратели. Изборите в Германия през 2021 г. бяха

показателни за това, че социалните мрежи се превръщат в задължителен канал за мобилизация. На тези избори ХДС записа най-слабия си резултат, като събра само 25% от гласовете¹, за сметка на по-активните в интернет партии като AFD (Алтернатива за Германия) и Die Grüne (Зелената партия).

Обект на анализ са предизборните кампании в Германия с фокус върху присъствието им в социалните мрежи, а **предмет** е влиянието на новите медии за постигането на по-високи електорални резултати и подобряване на политическата комуникация (на примера на ХДС).

Основната **цел** е да се изясни по какъв начин новите медии повлияват електоралното поведение, с фокус върху дигиталната политическа комуникация на ХДС, като се търси отговор и на въпроса доколко успешно партията актуализира мобилизационните си стратегии в контекста на технологичната трансформация.

За постигането на тази цел са формулирани следните изследователски **задачи**:

- да се опише ролята на социалните мрежи в политическата комуникация;
- да се анализира дигиталната стратегия на ХДС в периода преди изборите;
- да се направи сравнителен анализ с конкурентни партии;
- да се оценят социалните, възрастовите и демографските групи, повлияни най-силно от онлайн комуникацията.

Теоретична рамка

Социалните мрежи се превърнаха в една от най-влиятелните комуникационни среди на съвременното общество. В политически контекст те вече не са просто допълнение към традиционните медии, а ключов инструмент за изграждане на публичен образ, мобилизиране на електората и определяне на обществените приоритети. В Германия този процес се засили особено през последното десетилетие, когато дигиталната среда започна да влияе осезаемо върху политическото участие и електоралното поведение.

За да постигнем по-добро разбиране за посочените по-горе процеси и за да очертаем модел, в който да впишем анализа ще ползваме няколко водещи теории.

¹ Bundeswahlleiterin.de – Endgültiges Ergebnis Bundestagswahl 2021, (15.10.2021): <https://www.bundeswahlleiterin.de>

Теория на медийната зависимост

Теорията на медийната зависимост (Media Dependency Theory) разглежда степента, в която индивидите разчитат на медиите като основен източник на информация в условия на несигурност или при формиране на мнение относно политически процеси. Според нея медийната среда придобива особено влияние в моменти на избори, когато гражданите търсят ориентация, интерпретация и оценка на политическите събития.²

В контекста на германските избори през 2021 г. младите избиратели демонстрират висока зависимост от дигитални платформи като Instagram, TikTok и YouTube, които се превръщат в основен канал за информираност. В изложението ще се проследи доколко релевантна е комуникационната стратегия на ХДС за младата аудитория.

Теория за определянето на дневния ред (Agenda-Setting Theory)

Според теорията за определянето на дневния ред, формулирана от Максвел МакКоумз и Доналд Шоу, медиите не оказват директно влияние върху общественото мнение, а по-скоро определят върху кои теми обществото трябва да мисли („Медиите не ни казват какво да мислим. Те ни казват за какво да мислим.“ / *McCombs & Shaw, 1972*). В дигиталната среда това влияние е дори по-силно, тъй като алгоритмите приоритизират съдържание, което предизвиква ангажираност.³

Приложена към кампанията на ХДС през 2021 г., теорията показва, че партията не успява да наложи свои ключови теми в онлайн пространството. Например Зелените успяват да доминират дискурса по климатичната политика⁴, докато ХДС закъснява с ясни дигитални послания и изглежда реактивен, а не проактивен участник в предизборния дебат. Изоставането на ХДС по отношение формулирането на конкретни послания дава основание да бъде определена като „партия на вчерашния ден“.

² Britannica.com, “Media Dependency Theory” (10.03.2023) <<https://www.britannica.com/topic/media-dependency-theory>>.

³ Вълков, Илия. Публичният дневен ред и социална промяна чрез новите медии. В: Медии и обществени комуникации, бр. 20, 05.05.2014 <<https://media-journal.info/society/publicniyat-dneven-red-i-soczialna-promyana-chrez-novite-medii/>>; Academic.oup.com, “Political communication in the digital age“, (15.05.2020) <<https://academic.oup.com/poq/article/84/S1/236/5871904>>

⁴ Cleanenergywire.org, “Green Party and FDP most popular among young voters,” (27.09.2021), <https://www.cleanenergywire.org/news/green-party-fdp-most-popular-parties-among-young-voters-german-election>

Системна теория на информационното общество

Според Мануел Кастелс („Възходът на мрежовото общество“) новите комуникационни технологии създават мрежова структура, в която властта вече не се концентрира в институции, а се разпределя между множество актьори – граждански организации, групи, инфлуенсъри, медийни платформи и дигитални общности. Политическата комуникация в тази среда става децентрализирана и интерактивна, а успехът ѝ зависи от способността на политическите субекти да участват активно в тази нова мрежовите среда.⁵

Изборите през 2021 г. ясно показват тази трансформация: Зелените, AfD и либералите успяват да осъществят ефективна комуникация в хоризонтални мрежи, докато ХДС поддържа традиционен централизиран модел на послания, който остава слабо адаптивен към логиката на дигиталната среда.

Персонализирана политика (Personalized Politics)

Персонализираната политика описва процеса, при който фокусът в политическата комуникация се измества от партията към отделната лидерска фигура. Социалните мрежи засилват този процес, тъй като алгоритмите акцентират върху лица и визуални образи, а не институционални структури.⁶

Приложено към Германия през 2021 г., това означава, че лидерите на Зелените и AfD успяват да изградят силни персонализирани образи онлайн, докато ХДС изостава и по отношение на изграждане на влиятелен образ на своя лидер.

И при двата теоретични подхода се констатира отслабване на традиционната роля на партията: в мрежовото общество – защото комуникацията вече не минава само през партийните структури; в персонализираната политика – защото вниманието се измества от идеологическата платформа към индивидуалния образ на политика. Това прави политическата комуникация едновременно по-гъвкава и по-фрагментирана. Премахва се от централизирана, еднопосочна комуникация към децентрализирана, интерактивна и адаптивна среда, доминирана от дигиталните технологии и социалните мрежи.

⁵ Britannica.com, “Rise of the Network Society – Manuel Castells,” (12.02.2024) <<https://www.britannica.com/topic/The-Rise-of-the-Network-Society>>.

⁶ Tandfonline.com, “Personalization in modern political communication,” (10.07.2024) <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01442872.2024.2384145>>

Ролята на социалните мрежи в политическата комуникация

Социалните мрежи промениха фундаментално политическата комуникация, като превърнаха дигиталните платформи в основен инструмент за достигане, ангажиране и мобилизиране на избирателите. В ерата на дигитализацията интернет не просто разпространява информация, а структурира обществените нагласи чрез алгоритми, визуални формати и персонализирани послания. Социалните мрежи изграждат образи, задават теми и формират емоционални реакции, които влияят пряко върху политическите предпочитания.⁷

ХДС, традиционно свързан с по-консервативен и институционален стил, изпитва значителни затруднения в адаптацията към динамиката на дигиталната среда. По време на предизборната кампания през 2021 г. партията продължава да разчита основно на класически форми на комуникация – телевизионни участия, пресконференции, печатни медии и физически събития. Този модел контрастира рязко с практиките на конкурентни партии, които използват интернет като пространство за кратки, визуални, интерактивни и персонализирани послания.⁸

Недостатъчната дигитална ангажираност на партията става особено видима в социалните мрежи като TikTok, Instagram и YouTube, където младите избиратели активно формират мнения и политическа ориентация. На този фон неинтерактивното онлайн присъствие на ХДС изглежда архаично и непривлекателно за младата аудитория.

Същевременно редица скандали и негативни медийни рамки определят хода на кампанията. Случаят с Армин Лашет, заснет да се смее по време на посещение в район, пострадал от наводненията, предизвиква мащабен обществен отзвук. Липсата на адекватна дигитална реакция засилва негативното възприятие към лидера и организацията. Емпирични изследвания върху случая с видеото на YouTube инфлуенсъра Rezo показват, че високопрофилна дигитална атака срещу ХДС, на която партията реагира неубедително, води до осезаем спад в подкрепата за Съюза, особено сред младите избиратели.⁹ Спад

⁷ Станкова, Светлана. Социалните мрежи в политическата комуникация. В: Реторика и комуникация, бр. 39, април 2019 <<https://rhetoric.bg/социалните-мрежи-в-политическата-ком>>

⁸ Politico.eu, “Germany election: CDU’s digital campaign struggle,” (29.09.2021) <<https://www.politico.eu/article/germany-election-cdu-digital-campaign/>>

⁹ Klüver, H. (2024). Social Influencers and Election Outcomes. Comparative Political Studies.

в доверието и интереса на младите към консервативната партия се наблюдава още от 2019 г. Тогава Rezo публикува видео в YouTube, озаглавено „Die Zerstörung der CDU“ (Унищожението на ХДС). То е гледано над 15 милиона пъти и оказва силно влияние сред младежите. Именитият ютубър публикува ново видео през 2021 г., използвайки същия критичен език към партията. Там той откроява „слабите“ места на партията – темата за климата, корупцията и липсата на визия.

След обявяването на официалните резултати от изборите се констатира загубата на ХДС в дигиталната надпревара с другите партии. Християндемократите загубиха близо 8% от електоралния си резултат от предишните избори (през 2017 г.). Само 9% от гласоподавателите между 18 и 24 г. подкрепиха ХДС, срещу 23% за Зелените (според изследване на ARD от 2021 г.). Мнимото интернет участие на партията беше констатирано от различни изследвания и медии. Например в немския сайт “Die Zeit” може да прочетем: „ХДС водеше кампания, все едно все още сме в 2013 г.“.

Федералните избори в Германия през 2021 г. ясно показаха колко решаваща е ролята на социалните мрежи в съвременната политическа комуникация. Кампанията на ХДС демонстрира как ниската адаптивност към правилата, диктувани от новата дигитална среда, може да доведе до отчуждение и отдръпване – особено сред младите избиратели. Кампанията на ХДС беше определена като дистанцирана, формална и остаряла, а реакциите ѝ – ненавременни и неубедителни, което допълнително отдалечава партията от младото поколение.

Анализ на дигиталната стратегия на ХДС в периода преди изборите

Според Мануел Кастелс новите комуникационни технологии радикално трансформират обществото. В мрежовото общество властта и влиянието не се основават на традиционни йерархии, а на възможността за свързване, комуникация и контрол на потоците от информация в мрежите. В този контекст политиката става комуникационна политика, а дигиталната стратегия на една партия се превръща в инструмент за достигане, свързване и мобилизиране на избирателите в реално време.

Дигиталната стратегия на ХДС през 2021 г. се развива в контекст на сериозни вътрешнопартийни трансформации, свързани с оттеглянето на Ангела

Меркел и избора на нов кандидат за канцлер – Армин Лашет. Той се изправя пред предизвикателството да модернизира комуникационната стратегия на партията в едно значително променено политическо и медийно пространство, доминирано от дигитални платформи и персонализирани послания.

След номинацията на Армин Лашет партията стартира кампанията **#Stabilität (Стабилност)**, целяща да представи приемственост с управлението на Меркел. Слогани като „*Stabilität. Für Deutschland.*“ и „*Moderne Deutschland. Für uns alle.*“ се разпространяват в социалните мрежи и официалните дигитални канали на партията².

Фокусът пада върху подчертаването на управленския опит на Лашет като министър-председател на провинция Северен Рейн-Вестфалия и на продължаването на политика на стабилност и предсказуемост (с препратки към 16-годишното управление на Ангела Меркел). Целта на кампанията е да позиционира Армин Лашет като „естествения наследник“ на Меркел и да внуши, че ХДС е гаранция за политическа и икономическа стабилност във времена на несигурност (кризата след пандемията, климатичните предизвикателства, геополитическите рискове и пр.). Въпреки това посланията остават статични, формални и предимно еднопосочни – подход, който не отговаря на алгоритмичната логика на социалните медии, изискваща кратки, емоционални и интерактивни формати.¹⁰ Партията закъснява и с активността си в Instagram и TikTok, а съдържанието често изглеждаше формално и неангажиращо. Те разчитат на традиционен авторитет и институционален език, което резултира в липса на видимост и интерес особено сред младите избиратели и невъзможност да се привлече подкрепата сред дигитално активните групи.

Комуникационната стратегия на ХДС в сравнение с тези на политическите ѝ опоненти

Според теорията за персонализираната политика успехът на политическите кампании в дигиталната среда зависи от силата на лидерския образ и способността му да ангажира визуално и емоционално аудиторията. В този контекст ХДС изостава значително спрямо Зелената партия и AfD, които успяват да изградят по-разпознаваеми и персонализирани политически профили.

¹⁰ CDU/CSU, Election Program (Short Version), (10.01.2025),

<<https://www.cdu.de/app/uploads/2025/01/wahlprogramm-cdu-csu-kurzfassung-englisch.pdf>>

В предизборната реторика на Армин Лашет ясно се подчертава приемствеността с управлението на Ангела Меркел и идеята за „десетилетие на модернизацията“ за Германия. Въпреки това публичният му образ остава не особено влиятелен – редица анализи посочват, че част от избирателите не възприемат Лашет като достатъчно убедителен и харизматичен лидер. От гледна точка на теориите за персонализираната политика това поставя ХДС в неблагоприятна позиция в сравнение с партии, които успяват да свържат посланията си със силно разпознаваеми лидерски фигури. В дигиталната среда кампанията на съюза остана по-скоро традиционна и ориентирана към институционален образ, докато персонализираните формати и активното присъствие в социалните мрежи бяха по-слабо изразени. Като към това се добави и невъзможността на партията да реагира адекватно на критични ситуации (като уловения и популяризиран случай с неприемливото поведение Лашет след наводненията в Райнланд-Пфалц), може да се обобщи, че Съюзът не се справя с развитието на ефективна дигитална кампания („Лашет не просто изгуби битката в социалните мрежи – той дори не я започна.“/ списание Die Zeit, 2021 г.).

Успоредно с това Маркус Зьодер, министър-председател на Бавария и лидер на Християнсоциалния съюз (ХСС), изгради по-отчетлив персонализиран профил, представяйки се като решителен и енергичен политик, способен да поведе страната в период на промяна. Използвайки социалните мрежи, през 2021 г. той успя да създаде образ на уверен и харизматичен лидер, който излъчва сила и решителност, качества, които се оказват ключови за предпочитанията на избирателите. В обществените дебати нееднократно се правят сравнения между двамата лидери, при които Зьодер получава по-висока оценка за лидерски качества, докато легитимността на Лашет като кандидат за канцлер се поставя под въпрос.

В контраст на ХДС партията като Алтернатива за Германия и Зелената партия реализират значителни успехи, използвайки новата дигитална среда за своите кампании. Зелената партия успява да изгради модерна кампания, насочена към младите избиратели. Акцентът върху климатичната политика и бъдещето на енергийния преход, комбиниран с видимата роля на Аналена Бербок като лице на кампанията, увеличава подкрепата за партията сред младите и висшистите. Зелените използват активно социалните медии, видео формати и визуални продукти, за да изградят връзка между избирателите и

своята кандидатка. Те умело използват персонализирани послания, в които Бербок се представя като „ново лице“, „млада майка“, „професионалист със зелена визия“. Кампанията се отличава и с мобилни приложения, интерактивни уеб платформи и силно присъствие в Instagram и TikTok. Визуалната и емоционалната комуникация, комбинирана с ясни послания за промяна, както и личното отношение в общуването с младите, прави стратегията изключително ефективна. Кампанията включва и адекватен отговор на процеса на персонализацията на политиката – лидерът се превръща в носител на посланието и идентичността на партията.

От Алтернатива за Германия също залагат на персонализираното лидерство, но в съчетание с поляризиращи обществото теми и провокативен стил. Те използват социалните мрежи като основна платформа, за да разпространяват индивидуализирани и често крайни послания. В центъра на кампанията е поставена Алис Вайдел с критиката ѝ към статуквото, неолибералните елити и пр. Националпопулисткия профил в комбинация с активното онлайн присъствие (послания изразени вкл. чрез мемета, инфлуенсъри и провокации), позволи на AfD да достигне до широката аудитория и да реализира забележителни електорални успехи.¹¹

Влияние на онлайн комуникацията върху различни групи

В рамките на изборите през 2021 г. различните социални и демографски групи в Германия реагират по различен начин на дигиталната политическа комуникация. Анализът показва, че степента на ангажираност в социалните мрежи е пряко свързана с възрастта, образователния профил, социалното положение и политическата култура на избирателите. Докато младите поколения са силно активни онлайн и възприемат социалните мрежи като основен канал за информация, по-възрастните групи все още разчитат повече на традиционните медии, макар и при тях дигиталната активност да нараства.

¹¹ See: Arbeitgeber.de (2021). Armin Laschet: Aufbruch in das Modernisierungsjahrzehnt <<https://arbeitsgeber.de/en/armin-laschet-aufbruch-in-das-modernisierungsjahrzehnt/>>; Deutsche Welle (2024). AfD: How Germany's far right won over young voters <<https://www.dw.com/en/afd-how-germanys-far-right-won-over-young-voters/a-69324954>>; Clean Energy Wire (2021). Green Party, FDP most popular among young voters in German election. <<https://www.cleanenergywire.org/news/green-party-fdp-most-popular-parties-among-young-voters-german-election>>

Най-голям спад в изборните резултати на ХДС се наблюдава сред младите избиратели (18–29 години). Според анализ на Forschungsgruppe Wahlen ХДС/ХСС получава 11% от гласовете на избирателите под 30 години. Спадът в доверието към партията сред младите се обяснява основно с недостатъчното адресиране на теми, които са важни за тази възрастова група. Партията не поставя достатъчен акцент върху въпроси като климатичните промени, дигитализацията и социалната справедливост – теми, които имат особено значение за младите поколения.¹²

Другата възрастова група (30–50 години), т.нар. „образовани градски избиратели“, проявява висока дигитална компетентност и използва социалните мрежи за следене на политически новини. Те очакват съдържание, комбиниращо експертиза, интерактивност и достъпност. ХДС не успява да изгради убедителен дигитален диалог и с тях и не успява да ги привлече в достатъчна степен като свои избиратели.

Възрастните избиратели (60+ години) представляват традиционната електорална база на партията и обикновено черпят информация от телевизията и печатните медии. Въпреки това нарастващата дигитализация по време на пандемията води до по-висока активност на тази група в социалните мрежи, особено във Facebook. Съюзът получава 34% от гласовете на пенсионерите, което представлява значителна подкрепа. Това свидетелства за устойчивата връзка на ХДС с по-консервативно настроените възрастови групи, които ценят традиционните семейни, социални и икономически ценности.

ХДС/ХСС регистрира най-висока подкрепа сред самонаетите лица – 26% от тях са гласували за съюза, което е най-високият резултат сред всички партии в тази категория. Тази група традиционно демонстрира предпочитание към икономическите политики на ХДС, свързани със стабилност, приемливо данъчно облагане и пазарна ориентация на политиките.

По-слаба подкрепа се наблюдава сред служителите и работниците – съответно 20% в двете групи. В този сегмент конкуренцията от страна на Социал-демократическа партия (ГСДП) е по-силна, като ГСДП получава 24% сред служителите и 26% сред работниците. Това предполага необходимост от

¹² Clean Energy Wire (2021). Green Party, FDP most popular among young voters in German election <<https://www.cleanenergywire.org/news/green-party-fdp-most-popular-parties-among-young-voters-german-election>>

преосмисляне на посланията към тази група избиратели и от по-ясна артикулация на социалните и трудови политики от страна на ХДС/ХСС.

Особено ниски са резултатите сред безработните – едва 14% от тях гласуват за ХДС/ХСС. Това показва значителен дефицит в ефективността на социалната и икономическата реторика на партията спрямо уязвимите социални групи.

Въпреки че конкретни данни за гласуването на избиратели с миграционен произход за ХДС/ХСС през 2021 г. са ограничени, проучване на Конрад-Аденауер-Щифтунг от 2019 г. показва, че подкрепата за ХДС/ХСС сред германците с турски произход нараства от 17% през 2015 г. до 53% през 2019 г., докато подкрепата за ГСДП спада от 50% на 13% през същия период.

Заключение

В заключение може да обобщим, че влиянието на социалните мрежи върху електоралните резултати на ХДС на изборите през 2021 г. показва високото значение, което има дигиталната комуникация в съвременните политически кампании.

Социалните мрежи предоставят възможност за директна връзка с избирателите и са ефективен инструмент за формиране на общественото мнение, но ХДС/ХСС не успява да изгради ефективна и персонализирана комуникационна стратегия, която да отговори на потребностите на различните социални и демографски групи. Партията не се включва добре при определянето на дневния ред в онлайн пространството, заради което не постига мобилизационните си цели сред определени групи избиратели, включително младите хора. В същото време политическите опоненти на ХДС постигат все по-добри резултати от ефективното използване на социалните мрежи и успяват да изградят силни, персонализирани лидерски образи, които привличат вниманието и подкрепата на големи социални групи.

Тези наблюдения подчертават необходимостта от стратегическо преосмисляне и адаптиране на дигиталните комуникационни практики на ХДС/ХСС, ако партията иска да запази своята конкурентоспособност и да реализира по-добри резултати на следващите избори. В епохата на дигитализация и мрежови общества успешната комуникация и персонализираната политика се превръщат в ключови инструменти за формулиране на убедителни

послания, които да са в унисон с исканията и очакванията на съвременните германски гласоподаватели.

Използвана литература

Academic OUP (2020). *Political Communication in the Digital Age*.

<https://academic.oup.com/poq/article/84/S1/236/5871904>

Academia.edu (2021). *Transformations in the Social Impact: Politics, Media, Social Networks*.

https://www.academia.edu/80890982/Transformations_in_the_Social_Impact_Politics_Media_Social_Networks

Arbeitgeber.de (2021). *Armin Laschet – Aufbruch in das Modernisierungsjahr-zehnt*.

<https://arbeitsgeber.de/en/armin-laschet-aufbruch-in-das-modernisierungsjahr-zehnt/>

Britannica (2023). *Christian Democratic Union*.

<https://www.britannica.com/topic/Christian-Democratic-Union-political-party-Germany>

Britannica (2023). *Media Dependency Theory*.

<https://www.britannica.com/topic/media-dependency-theory>

Bundeswahlleiterin (2021). *Endgültiges Ergebnis Bundestagswahl 2021*.

<https://www.bundeswahlleiterin.de>

CDU/CSU (2025). *Wahlprogramm – Kurzfassung*.

<https://www.cdu.de/app/uploads/2025/01/wahlprogramm-cdu-csu-kurzfassung-englisch.pdf>

Clean Energy Wire (2021). *Green Party and FDP Most Popular Among Young Voters*.

<https://www.cleanenergywire.org/news/green-party-fdp-most-popular-parties-among-young-voters-german-election>

Destatis (2021). *Pressemitteilung Nr. 463 – Bundestagswahl 2021*.

https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2021/10/PD21_463_125.html

DW (2021). *German Election: CDU Struggles to Connect with Youth*.

<https://www.dw.com/en/german-election-cdu-struggles-to-connect-with-youth/a-59292611>

- DW (2024). *AfD: How Germany's Far Right Won Over Young Voters*.
<https://www.dw.com/en/afd-how-germanys-far-right-won-over-young-voters/a-69324954>
- Fraunhofer.de (2021). *Interview with Armin Laschet*.
<https://www.fraunhofer.de/en/research/current-research/the-era-of-the-founder/interview-laschet.html>
- Konrad-Adenauer-Stiftung (2021). *Bundestagswahl 2021 – Analyse*.
<https://www.kas.de/de/web/geschichte-der-cdu/bundestagswahl-2021>
- Materiali.org (2021). *Изследване върху поведението на политическите партии*.
<https://materiali.org/download/1223661>
- NewMedia21 (2021). *Възходът на връзките с обществеността в политиката*.
<https://www.newmedia21.eu/izsledvanij/vazhodat-na-vrazkite-s-obshtestvenostta-v-politikata/>
- Politico (2021). *Germany Election: CDU's Digital Campaign Struggle*.
<https://www.politico.eu/article/germany-election-cdu-digital-campaign/>
- ResearchGate (2021). *Социалните медии в символното поле на политическите комуникации*.
https://www.researchgate.net/publication/366249985_Socialnite_medii_v_simvolното_pole_na_politiceskite_komunikacii_Re-torika_onlajn_2021_vol_3_ISSN_2738-7860
- Rhetoric.bg (2021). *Социалните мрежи в политическата комуникация*.
<https://rhetoric.bg/социалните-мрежи-в-политическата-ком>
- Tagesschau (2021). *Bundestagswahl 2021 – Analyse*.
<https://www.tagesschau.de>
- Tandfonline (1997). *Environmental Policy and Party Strategies*.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009708404492>
- Tandfonline (2024). *Personalization in Modern Political Communication*.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01442872.2024.2384145>
- Taz (2021). *Die Bundestagswahl in Zahlen*.
<https://taz.de/Die-Bundestagswahl-in-Zahlen/%216062600/>
- The Guardian (2021). *Germany election: CDU's worst-ever result momentarily silences party*.

<https://www.theguardian.com/world/2021/sep/26/germany-election-worst-ever-result-momentarily-silences-cdu>

Welt.de (2021). *Wahlpräferenzen – Warum viele Deutschtürken genug von der SPD haben.*

<https://www.welt.de/politik/deutschland/plus227330565/Wahlpraeferenzen-Warum-viele-Deuschtuerken-genug-von-der-SPD-haben.html>

Welt.de (2021). *Laschet verspricht starkes Digitalministerium.*

<https://www.welt.de/politik/bundestagswahl/article233819088/WELT-Wirtschaftsgipfel-Laschet-verspricht-starkes-Digitalministerium.html>

ВЛИЯНИЕТО НА МИГРАНТСКАТА КРИЗА ВЪРХУ ИЗБОРНИТЕ РЕЗУЛТАТИ В ГЕРМАНИЯ

Антон Йовев и Християн Христов,
специалност „Международни отношения“

Резюме: Докладът е посветен на актуална тема, засягаща изхода от изборите, които се проведоха в Германия през м. февруари 2025 г. И по-специално – на това как мигрантската криза в Германия повлия общественото мнение и как се отрази на изборните резултати.

Ключови думи: мигрантска криза, обществени нагласи, поляризация, електорално поведение.

Използвани съкращения:

ЕС	Европейски съюз
НПО	Неправителствена организация
ХДС/ CDU	Християндемократически съюз
ХСС/ CSU	Християнсоциален съюз
AfD	Алтернатива за Германия

Увод

От 2015 г. и до днес в Европа, по-точно в страните от ЕС и Шенген, се заселват множество имигранти, търсещи икономическо или политическо убежище. Потоците от бежанци идват основно от държави от Азия, най-вече Близкия Изток, и Африка. Още в началото на мигрантската криза някои държави – членки на ЕС, проявяват резервираност или директен отказ да приемат мигрантите, докато други смятат, че приемането им е човешки дълг и призовават за солидарност от страна на останалите държави – членки на ЕС.

Темата е изключително **актуална и значима**, тъй като държавите от ЕС и до днес са изключително привлекателни и предпочитани за хора, които бягат от военни конфликти, политическо преследване или просто търсят по-добър живот, а проблемът с постоянните мигрантски вълни вече има редица измерения – както икономически и социални, така и политически. Въпросът с имигрантите се нарежда сред водещите теми, които поляризират обществото, и се оказва ключов за партийната конкуренция.

Обект на изследване в доклада е мигрантската криза в държавите от Европейския съюз. Изложението проследява причините за възникване на кризата и търси отговор на въпросите дали и как държавите от ЕС се справят с нея.

Предмет на изследване е влиянието на мигрантската криза върху изборните резултати в Германия от м. февруари 2025 г.

Основната цел на доклада е да се разгледа корелацията между мигрантската криза и електоралните нагласи в Германия, като се основаваме на твърдението, че кризата е повратен момент при формирането на нагласите, които обосновават избора на гласоподавателите.

За постигане целта на доклада сме формулирали следните задачи:

- да бъдат проследени причините за възникването и развитието на мигрантската криза в Европа от 2015 г. до днес;
- да се разгледат политическите мерки за справяне с негативните ефекти от кризата и резултатите от тях;
- да се систематизират и анализират емпирични данни относно обществените нагласи по отношение имигрантите;
- да се разгледат резултатите от последните избори в Германия и да се определи влиянието, което мигрантската криза оказва върху тях.

За осъществяването на описаните задачи ще се използват дескриптивен подход и сравнителен анализ.

Дефиниране на основни понятия

В началото на изложението, посветено на бежанските вълни в Европа е важно да изясним значението на думите „мигрант“, „емигрант“ и „имигрант“. Понятието *мигрант* произхожда от латинския глагол *migrare* – „преселвам се“, и в най-общ смисъл обозначава човек, който се премества от едно населено място в друго или от една държава в друга с намерение трайно да промени местоживеенето си. В зависимост от посоката на придвижването мигрантите могат да бъдат вътрешни – когато промяната настъпва в рамките на една и съща държава, или външни – когато настъпва преминаване на държавна граница с цел установяване в друга страна.

Свързани с това понятие са термините *емигрант* и *имигрант*, които разглеждат статута на лицето от различни гледни точки. *Емигрант* е човек, който

напуска родината си и пребивава дълготрайно в чужда държава, докато *имигрант* обозначава лице, което се е установило трайно в приемаща страна. Така един и същ човек може да бъде едновременно емигрант спрямо държавата, която е напуснал, и имигрант спрямо държавата, в която се заселва.¹ Преселването в чужда страна (*емиграцията*) може да се отнася до доброволно или принудително напускане на родината и да е обосновано от политически, икономически и други причини.²

В контекста на съвременните миграционни процеси обаче със все по-голямо значение да се познават и разграничават и понятията *бежанец*, *бежанска криза* или *миграционна криза*. За по-голяма яснота се предлага отличаването на *бежанците*, които разлика от мигрантите (обикновено придвижващи се по икономически, социални или лични причини) са лица, принудени да напуснат своята държава поради въоръжен конфликт, преследване, сериозна опасност за живота или нарушение на основни права. В европейските държави се предоставя закрила за лицата, изпаднали в подобни ситуации (в Директивата относно определянето на ЕС са формулирани насоки за предоставяне на такава международна закрила). Друго понятие е *търсеци убежище лица* – хора, които заявяват, че отговарят на условията за статут на бежанец, но все още не са официално признати за такива. По действащите правила те са длъжни да подадат молба за закрила в първата държава от ЕС, в която влязат. Статут на бежанец или друга форма на международна закрила им се предоставя едва след като националните власти вземат положително решение по подадената от тях молба.³

Понятието *бежанска криза* се използва за ситуации, в които голям брой хора търсят международна закрила за кратко време, което води до силен натиск върху приемащите държави и техните институции. Тясно свързан термин е мигрантски вълни, който обозначава внезапно и значително увеличение на броя на хората, пресичащи граници с цел убежище или поради нужда от сигурност.

¹ Колковска, С. Мигрант, емигрант или имигрант?. В: в. „Аз Буки“ бр. 22, 9.VI – 13.VI.2016, БАН: <https://ibl.bas.bg/pishi_pravilno/migrant-emigrant-ili-imigrant/>.

² Буров, С., Пехливанова, П. Малък тълковен речник на българския език. 2. изд. Велико Търново, 2009, с. 89, с. 122, с. 154.

³ Положението на мигрантите и бежанците в Европа (2025): <https://youth.europa.eu/get-involved/your-rights-and-inclusion/situation-of-migrants-and-refugees-europe_bg>

Бежанската криза в ЕС обозначава рязкото нарастване на броя мигранти и бежанци, които навлизат на територията на държавите членки от 2015 г. насетне. По данни на Международната организация по миграция и Върховния комисариат на ООН за бежанците над един милион души са пристигнали в Европа само през 2015 г., а през 2016 г. числеността им допълнително нараства. Това представлява най-голямото движение на хора на континента след Втората световна война.

Кризата възниква заради комбинация от фактори – въоръжени конфликти, икономическа нестабилност и липса на перспективи в държавите от т.нар. Глобален Юг, особено в Близкия изток. Поради относителната политическа и икономическа стабилност на страните от Глобалния Север, включително държавите – членки на ЕС, миграционните потоци естествено се насочват към тях в търсене на сигурност и закрила.

Мащабът на тази миграция се превръща в едно от най-сериозните изпитания пред ЕС от създаването му насам. Той поставя под въпрос ефективността на съществуващата система за международна закрила, основана на Женевската конвенция от 1951 г., и подлага на изпитание солидарността между държавите членки.⁴

Една от страните, която в най-голяма степен се изправи пред тези предизвикателства, е Германия – превърнала се в основна страна на прием за бежанци от Близкия изток, Северна Африка и Азия. Логично, в страната редица последствия от бежанската криза се отразяват пряко върху политическите процеси, повлияват партийната конкуренция, стимулират появата на нови политически кливиджи и задълбочават обществената поляризация.

Същност и причини за мигрантската криза в Европа

През 2022 г., 5,1 милиона имигранти пристигат на територията Европейския съюз. Това е двойно увеличение сравнено с 2021 г. За това съобщава Европейската комисия през 2024 г. Германия има най-голям брой имигранти в сравнение с другите европейски страни (332 000 души или 22%).

През 2023 г. около 1 млн. души подават заявление за настаняване в държави от ЕС. За поредна година броят на подалите заявление продължава да расте, като вече е с 20% повече от 2022 г. След значителен спад през 2020 г.,

⁴ Павлов, Атанас. Бежанската криза в ЕС: икономическо бреме или възможност. В: Научни трудове на УНСС (5) 2020, ИК – УНСС, 61-75, с. 62.

броят на търсещите убежище за първи път се увеличава непрекъснато през последните три години и почти стигна стойностите си от 2015 и 2016 г. (по време на войната в Сирия.).

Държавите от ЕС, приели най-голям брой заявления за убежище, през 2023 г., са: Германия (329 000 или 31% от всички заявления), Испания (160 000 или 15%), Франция (145 000 или 14%) и Италия (131 000 или 12%).⁵

Мигрантската криза в Европа е резултат от комбинация от различни фактори и преплитане на определени събития по различни точки на света. Голяма част от хората, търсещи убежище, бягат от военни конфликти и въоръжено насилие. Продължителната война в Сирия, конфликтите в Афганистан, Ирак и пр., а след 2022 г. и войната в Украйна принуждават милиони хора да напуснат домовете си. Политическата нестабилност и разпадът или отслабването на държавните структури в страни от Близкия изток и Северна Африка прави невъзможно гарантирането на сигурност и в някои случаи – защита на живота, което мотивира много хора да потърсят по-добро място за живеене. В държави от Глобалния Юг високите нива на бедност, безработица и ниски доходи стимулират миграцията към по-развитите европейски държави, възприемани като източник на стабилност и икономически възможности. Сред причините за мигрантските потоци се вписват и климатичните промени и екологичните кризи – засушавания, недостиг на вода, унищожени селскостопански площи и природни бедствия засилват принудителното разселване. А основната причина мигрантски потоци от различни страни да се насочват именно към Европа е нейната привлекателност като зона на сигурност и развитие – високият жизнен стандарт, политическата стабилност, гарантираните човешки права и възможности за трудова реализация привличат мигранти и бежанци.⁶

⁵ Eurostat, “Migration and asylum in Europe – 2024 edition”, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/migration-2024> (09.05.2025)

⁶ See: Exploring migration causes: why people migrate. European Parliament (01.07.2020): <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate?utm_source=chatgpt.com>; Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union. EUAA (2024): <https://www.euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2024?utm_source=chatgpt.com>

Взаимодействието между тези фактори води до продължителен миграционен натиск върху ЕС, като превръща Германия в основна дестинация за търсещите закрила и икономическа сигурност.

Политика на Германия относно миграцията преди 2015 г.

Германските позиции спрямо мигрантите в страната в десетилетията, преди мигрантската криза от 2015 г., се характеризират със сравнително позитивна нагласа.

През 1960-те години, Германия приема стотици хиляди турски работници по програмата „Gastarbeiter“ (гост-работници), с нагласата да отговори на бързото индустриално развитие. Този процес е обоснован от необходимостта от работна ръка, за която бизнесът вижда решение в наемането на чужденци.⁷

През 2005 г. Германия официално приема Закона за имиграцията, с който страната се самоопределя като „имигрантска държава“. Законът предоставя рамка за легалното влизане, пребиваване и заетост на чужденци и поставя акцент върху интеграцията като обществена цел.

През 2007 г. германското правителство гласува Националния интеграционен план, насочен към: образование, професионално обучение, заетост и културна интеграция на мигрантите. През 2012 г., е надграден с Национален план за действие по интеграцията, който въвежда инструменти за измерване на успеха в различни сфери като здравеопазване и представителство в администрацията.

Изследване на фондация „Bertelsmann“ от 2012 г. показва, че по-голямата част от германското общество възприема миграцията с положителна нагласа. Шест от десет анкетирани смятат, че имигрантите получават приятелско посрещане, а над 75% – подкрепят политики за улесняване признаването на чуждестранни квалификации и предоставяне на помощ при намиране на работа.

⁷ „Governance of migrant integration in Germany“. Сайт на Европейската комисия: <https://migrant-integration.ec.europa.eu/country-governance/governance-migrant-integration-germany_en?> (09.05.2025)

Мерките на Ангела Меркел относно мигрантския въпрос

В обобщен вид основните мерки и споразумения на правителството на Ангела Меркел може да представим така⁸:

- **Политиката на „отворените врати“:**
 - Страната поема отговорност да приеме над 1 милион бежанци;
- **Законодателни мерки:**
 - Ускоряване на процедурите по убежище
 - Закон за интеграция (2016 г.) – езикови и културни курсове, достъп до трудов пазар
 - Възможност за временна заетост и обучение;
- **Международни споразумения:**
 - Сделката на ЕС с Турция за намаляване на мигрантския натиск;
- **Финансова подкрепа за по-лесна интеграция на мигрантите в обществото;**
- **Затягане на граничния контрол след 2017 г.**

Тези мерки отразяват стремежа на правителството да реагира едновременно хуманитарно и прагматично на внезапния приток на бежанци. Политиката на Меркел се основава на убеждението, че Германия, като икономически силна и стабилна държава, носи морална и международноправна отговорност да предостави защита на търсещи убежище лица. Наред с това предприетите законодателни мерки целят да осигурят по-ефективна интеграция на вече пристигналите.

Политическите мерки отразяват не само хуманитарни съображения, но и ясно изразени икономически мотиви, които някои определят като ключово основание за политиката на Меркел. Германия от години изпитва структурен недостиг на работна сила и хронични кадрови дефицити в ключови сектори като индустрия, здравеопазване, социални услуги и т.н. В този контекст приемът на мигранти е разглеждан като дългосрочна инвестиция в трудовия пазар и начин за стабилизиране на демографския и икономически потенциал на страната.

⁸ de la Baume M., “Angela Merkel defends open border migration policy” (27.08.2017): <https://www.politico.eu/article/angela-merkel-defends-open-border-migration-refugee-policy-germany/?> (09.05.2025)

След решението си да приеме стотици хиляди бежанци в страната бившият вече канцлер на Германия Ангела Меркел получава все повече и повече критики от дясното крило на своята консервативна коалиция. Хорст Зе-ехофер, председател на CSU от 2008 до 2019 г., се изказва по следния начин спрямо последствията от действията на Меркел: „(...) извънредно положение, което няма да можем да контролираме“ – по отношение на политиката на стабилност на държавата, и определя приемането на бежанци в такъв обем като „(...) грешка, която ще ни държи заети дълго време“.⁹

Политика на Германия относно миграцията след 2015 г. до изборите през 2025 г.

В политиките на Германия в десетилетието се разграничават пет главни периода отличаващи се с разнообразни подходи за справяне с мигрантския въпрос, които тук ще представим схематично:

- **Утвърждаване на Интеграционната политика (2016 – 2019 г.):**
 - Закон за интеграцията (2016 г.) – задължителни езикови курсове, интеграционни курсове, улеснен достъп до работния пазар;
 - Увеличаване на финансирането по програми за образование и трудово обучение;
 - Подкрепа за местни НПО и общини, ангажирани се с интеграционни политики;
- **Ограничаване на нерегламентираната миграция:**
 - Засилен граничен контрол и използване на технологии за регистриране на мигранти;
 - Сделка с Турция (2016 г.);
 - Депортиране на лица с отхвърлен статут – има значително увеличение на върнатите мигранти след 2017 г.;
- **Нови законови рамки (2019 – 2020 г.):**
 - Закон за имиграция на квалифицирана работна ръка (2020 г.) – насочен към привличане на специалисти от страни извън ЕС;
 - Създаване на „бързи пътеки“ за легална трудова миграция;

⁹ Karnitschnig, M. „Backlash grows against Merkel over refugees“, 11.09.2015: <<https://www.politico.eu/article/backlash-merkel-refugees-migration-germany-coalition-pressure/>> (08.05.2025)

- Въвеждане на инструменти за разграничаване на имигранти, влезли в страната по икономически причини, и лица, търсещи убежище;
- **Промяна в обществените нагласи и политически реакция:**
 - Засилване на влиянието на десни, популистки партии като AfD, които отправят силни критики срещу миграционната политика;
 - Нарастване на социалното напрежение в някои региони, което води до широк дебат за предизвикателствата, свързани с ефективността на културната интеграция и сигурността;
- **Нов подход към имигрантите и бежанците** – правителство на О. Шолц (2021 – 2025 г.)¹⁰:
 - Програма за легализиране на дългосрочно пребиваващи имигранти без статут;
 - Подкрепа за европейско общо решение – нови правила на ниво ЕС за разпределяне на мигрантите;
 - Поддържане на баланс между хуманен подход и реалистичен контрол на границите.

Основни дефицити в германските политики, свързани с имиграцията в периода 2015 – 2025 г.

Предвид постигнатите резултати мерките и политиките на Германия често се определят като необмислени и не достатъчно адекватни, за да решат възникналите вследствие на бежанската криза проблеми. Основните критики, отправени към управляващите са следните:

- Липса на предварителна стратегия и бързо решение – политиките на Ангела Меркел, с които тя и нейното правителство отварят границите на Германия през 2015 г. са гласувани без достатъчна обществена и парламентарна подкрепа и без цялостна стратегия за дългосрочно справяне с последствията, до които това решение довежда в дългосрочен план.¹¹

¹⁰ Die Bundesregierung, “Government statement issued by the Federal Chancellor”, 29.01.2025: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv/government-statement-january-2025-2332836>> (09.05.2025)

¹¹ Spiegel International, “Merkel Under Fire as Refugee Crisis Worsens”, 02.11.2015: <<https://www.spiegel.de/international/germany/merkel-under-fire-as-refugee-crisis-in-germany-worsens-a-1060720.html>> (09.05.2025)

- Недостатъчна координация между институциите и липса на ефективна комуникация на федерално и местно ниво води до претоварване на общините.
- Бавна и неравномерна интеграция – много имигранти срещат трудности при овладяване на езика, ограничен им е достъпът до образование, нямат нужната квалификация, съответно не намират работа, а и често не проявяват достатъчно желание да приемат културните кодове на страната приемник, т.е. на Германия.
- Социално напрежение и поляризация – в някои региони се засилва общественото напрежение, расте недоверието към правителството и се увеличава подкрепата за партии с антиимигрантска реторика като AfD.
- Недостатъчен контрол на границите и неефективна система за настаняване – липса на бързи и адекватни процедури за разглеждане на молби за настаняване, което води до административно натоварване и злоупотреби.

Влияние на мигрантските политики върху резултатите от последните избори в Германия

Миграционната политика на Германия след 2015 г. силно повлиява политическите нагласи в страната. Първоначалното одобрение към подхода на Меркел постепенно е заменено от нарастващо обществено недоволство, породено от трудностите с интеграцията на имигрантите и усещането за загуба на контрол. Това благоприятства изключително възхода на десните партии, особено AfD, които вкарват в мобилизационния си арсенал антимиграционни послания.

В обобщен вид може да представим резултатите от изборите през м. февруари 2025 г. по следния начин¹²:

Отчита се възхода на крайната десница видим в резултата на Алтернатива за Германия. Крайнодясната партия постига своя най-добър резултат в исторически план, печелейки 20,8% от гласовете и 152 места в парламента, с което те почти удвояват местата си спрямо 2021 г. Въпреки забележителния резултат, останалите партии държат AfD в т.нар санитарен кордон – оставят я в изолация отказвайки да водят коалиционни преговори с партията.

¹² Zeier K., Grün G., “German election results explained in graphics” 27.02.2025г., <https://www.dw.com/en/german-election-results-explained-in-graphics/a-71724186> (09.05.2025)

Федералната служба за защита на Конституцията я класифицира като „екстремистка“, което допълнително затруднява политическо ѝ влияние, въпреки широката подкрепа в обществото.

На изборите през февруари 2025 г., консервативният блок CDU/CSU, воден от Фридрих Мерц, печели с най-висок резултат – 28,5% от гласовете и 208 места в Бундестага. Очаква се Мерц да формира „голяма коалиция“ със Социалдемократическата партия (SPD), което ще осигури стабилно мнозинство от 329 депутати. Мерц също категорично изключва сътрудничество с крайнодясната партия AfD.

SPD, водена от канцлера Олаф Шолц, преживява драматичен спад, печелейки едва 16,4% от гласовете. Това е най-слабият резултат на партията от над век насам. Това е сериозен удар по репутацията на Шолц и партията му. Въпреки резултата, от SPD се очаква да участва в управлението в рамките на „голяма коалиция“ с CDU/CSU.

Според анализа на Фондация „Фридрих Еберт“ за федералните избори през 2025 г. миграционната политика и дискусиата около нея – като част от широката рамка на мигрантската криза – са сред причините за поляризацията на избирателите и сред водещите мотиви, довели до електорални размествания и увеличаването на подкрепата за AfD. Анализаторите констатират, че поляризиращият дебат относно миграционната политика в голяма степен доминира предизборната кампания и допълнително подхранва възхода на AfD. Левицата/ Ди Линке също мобилизира значителна подкрепа благодарение на ясната си позиция по този въпрос.¹³

Заклучение

Мигрантската криза от 2015 г. и политиката на „отворени врати“, възприета от правителството на Ангела Меркел, се превърнаха в едни от значимите фактори, преоформящи германската политическа сцена през последното десетилетие. Макар първоначално решението да е мотивирано едновременно от хуманитарни и икономически съображения, бързината на неговото изпълнение и недостатъчната подготовка на интеграционните механизми доведат до значителни обществени напрежения. Липсата на устойчиви стратегии за социална, културна и икономическа интеграция засилват усещането за

¹³ Schläger, C., Niklas Engels, J., Loew, N. Analysis of the Bundestag elections 2025. Friedrich Ebert Stiftung, 2025, p. 3, 13.

несигурност сред част от обществото и отварят пространство за политическа поляризация.

Последиците от тези политики продължават да влияят върху електоралната динамика в Германия. Възходът на крайната десница, по-активната мобилизация около темите за миграцията и последвалото пренареждане при партийното съревнование – включително на изборите през 2025 г. – свидетелстват за дълбокото и трайно отражение на кризата върху политическите нагласи. В отговор на тези процеси традиционните партии, включително ХДС/ХСС и ГСДП, преразглеждат позициите си и възприемат по-умерени подходи към миграционната политика, опитвайки се да възстановят доверието на избирателите.

Всичко това ни дава основание да заключим, че мигрантската криза, развила се след 2015 г., се утвърждава като ключов елемент в съвременната германска политика – тя не само разкрива пропуските в интеграционните политики, но и очертава нови линии на политическо разделение, определящи вида на партийната система в Германия в следващите години.

Използвана литература

- Буров, С., Пехливанова, П. Малък тълковен речник на българския език. 2. изд. Велико Търново, 2009.
- Колковска, С. „Мигрант, емигрант или имигрант?“. В: в. „Аз Буки“, бр. 22, 9.VI – 13.VI.2016, БАН: <https://ibl.bas.bg/pishi_pravilno/migrant-emigrant-ili-imigrant/>
- Павлов, Атанас. „Бежанската криза в ЕС: икономическо бреме или възможност“. В: Научни трудове на УНСС, бр. 5, 2020, ИК – УНСС, 61–75.
- Положението на мигрантите и бежанците в Европа. Европейски младежки портал. ЕС, 2025: <https://youth.europa.eu/get-involved/your-rights-and-inclusion/situation-of-migrants-and-refugees-europe_bg>
- Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union. EUAA, 2024: <<https://www.euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2024>>
- de la Baume, M. Angela Merkel defends open border migration policy. Politico.eu, 27.08.2017: <<https://www.politico.eu/article/angela-merkel-defends-open-border-migration-refugee-policy-germany/>>

Die Bundesregierung. Government statement issued by the Federal Chancellor, 29.01.2025: <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv/government-statement-january-2025-2332836>>

Eurostat. Migration and asylum in Europe – 2024 edition: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/migration-2024>>

Exploring migration causes: why people migrate. European Parliament, 01.07.2020: <<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>>

Karnitschnig, M. Backlash grows against Merkel over refugees. Politico.eu, 11.09.2015: <<https://www.politico.eu/article/backlash-merkel-refugees-migration-germany-coalition-pressure/>>

Governance of migrant integration in Germany. European Commission. <https://migrant-integration.ec.europa.eu/country-governance/governance-migrant-integration-germany_en>

Schläger, C., Niklas Engels, J., Loew, N. Analysis of the Bundestag elections 2025. Friedrich-Ebert-Stiftung, 2025.

Spiegel International. Merkel Under Fire as Refugee Crisis Worsens, 02.11.2015: <<https://www.spiegel.de/international/germany/merkel-under-fire-as-refugee-crisis-in-germany-worsens-a-1060720.html>>

Zeier, K., Grün, G. German election results explained in graphics, 27.02.2025: <<https://www.dw.com/en/german-election-results-explained-in-graphics/a-71724186>>

ЕФЕКТИ ОТ ЛИПСАТА НА ПРАВА НА ЖЕНИТЕ В САУДИТСКА АРАБИЯ И РОЛЯТА ИМ В ОБЩЕСТВОТО

Мелтем Топал и Елис Калеева,
специалност „Международни отношения“

Резюме: Докладът разглежда въздействието на ограничаването правата на жените в Саудитска Арабия върху социалното, икономическото и политическото развитие на страната. Чрез исторически преглед, анализ на съвременните пречки и оценка на социално-икономическите последици се разкриват причинно-следствените връзки между дискриминацията и забавения прогрес. В доклада се подчертава, че въпреки предприетите реформи, са необходими дълбоки структурни и културни промени за постигане на истинско равенство между половете.

Ключови думи: права на жените, Саудитска Арабия, социална промяна, икономическо развитие, дискриминация.

Използвани съкращения:

ООН	Организация на обединените нации
HRW	Human Rights Watch (правозащитна организация)
МВФ/ IMF	Международен валутен фонд
CEDAW	Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените
УНИЦЕФ/ UNICEF	Детски фонд на Обединените нации
ЕСФР	Европейски съвет за външни отношения
WB	Световна банка
BBC	British Broadcasting Corporation

Увод

Проблемът с правата на жените в Саудитска Арабия заема централно място в съвременните изследвания на политическите режими, социалните трансформации и международните стандарти за правата на човека. Саудитска Арабия е една от най-влиятелните и консервативни държави в Близкия изток, в която религията и държавата са тясно свързани, а социалният ред е дълбоко вкоренен в традиционни, патриархални и религиозни структури. Жените в саудитското общество дълго време са обект на законови и културни

ограничения, които им отказват основни права като свобода на придвижване, избор на професия, достъп до определени нива на образование и участие в обществения и политическия живот. Макар в последното десетилетие да се наблюдават редица реформи, включително разрешаването на жените да шофират, участие в избори и възможности за работа в някои сектори, тези промени не елиминират дълбоко вкоренените предразсъдъци и пречки пред равноправното участие на жените в обществения живот. Тези реформи често са символични и ограничени в своя обхват, а реалната автономия на жените продължава да бъде подкопавана от съществуващи законодателни и културни механизми, като например институцията на мъжкото попечителство. Въпросът за правата на жените в Саудитска Арабия е не само морален и юридически проблем, но и индикатор за устойчивостта, ефективността и социалната справедливост на държавното управление.

Докладът има за цел да изследва ефектите от ограничените права на жените върху обществото в Саудитска Арабия, като обръща внимание както на историческите предпоставки, така и на съвременните предизвикателства и перспективи за промяна. Акцент е поставен върху това как липсата на равен достъп до образование, трудова реализация, правна защита и политическо представителство влияе не само върху индивидуалното благосъстояние на жените, но и върху икономическия потенциал, социалната стабилност и международната репутация на страната.

Обект на изследване са социалните, правните и културните условия, които поддържат системната дискриминация спрямо жените в Саудитска Арабия. Предмет на анализа са конкретните проявления на тази дискриминация – в законодателството, практиките на държавните институции, достъпа до обществени ресурси и в културните нагласи на обществото. Изследването се стреми да даде широка картина на факторите, които оформят настоящия статус на жените, като анализира причините, механизмите и последиците от липсата на основни права за жените в Саудитска Арабия и оцени ефективността на проведените реформи.

Целта се конкретизира чрез следните изследователски задачи: да се проследи историческото развитие на статуса на жените и влиянието на шериата върху тяхната правоспособност; да се анализират съвременните форми на ограничение – в сферата на образованието, заетостта, личната свобода и политическите права; да се оцени влиянието на тази дискриминация върху социалното развитие и икономическия напредък на страната; да се разгледат ролята на международния натиск, правозащитните движения и вътрешните инициативи за промяна на положението на жените.

За постигане на тези цели в доклада се прилагат разнообразни изследователски методи. Използван е историческият метод за проследяване на

развитието на социалните и правни норми, свързани с жените, както и сравнителен метод за анализ на саудитския контекст спрямо други страни от региона и критичен дискурсивен анализ и анализ на документи при разглеждане на законови текстове, официални документи и доклади на международни организации. Подходът в изследването е интердисциплинарен – включва елементи от политологията, правото, социологията и международните отношения, което позволява изграждане на цялостна, обоснована и обективна картина на темата.

Исторически преглед на положението на жените в Саудитска Арабия

Традиционната роля на жените в арабските общества

Ролята на жените в арабските общества през вековете, включително в Саудитска Арабия, е силно ограничена от патриархалните традиции и социалните структури, изградени около семейния модел и племенната организация. Жените са възприемани като основен елемент на дома, където главните им задължения биват насочени към отглеждането на децата, поддържането на домакинството и подчинението на мъжа, който изпълнява ролята на глава на семейството. Според Al-Munif традиционната структура на арабското общество в предислямския и ранния ислямски период „възпитава у жените чувство на зависимост и срамежливост, подчиненост и послушание“, като възнагражда жените, които се придържат към установените социални и религиозни норми¹. В Саудитска Арабия, където социалната и правната система е тясно свързана с религиозните норми на ухабитския ислям, тези традиционни схващания са утвърдени в закона. Жените се възприемат като пазителки на моралната чистота на нацията, но в същото време тяхната автономност е силно ограничена, за да се „предпазят“ от външни влияния.

Влиянието на шериата и религиозните норми върху правата на жените

Ислямското право (шериат) представлява основната правна рамка в Саудитска Арабия и оказва силно влияние върху социалния статус на жените. Въпреки че тълкуването на шериата се променя в различните мюсюлмански страни, в Саудитска Арабия той се прилага в най-консервативната си форма, повлияна от ухабитския религиозен дискурс. В този контекст жените се намират в постоянна зависимост от мъжете чрез институцията на мъжкото попечителство (махрам). Тя изисква роднина от мъжки пол – баща, брат, съпруг

¹ Al-Munif, Hessa. The Role of Women in Saudi Arabia. Riyadh: King Saud University Press, 2010, с. 18

или син – да взема ключови решения от името на жената. Това включва решения като сключване на брак, пътуване, обучение в чужбина, работа и дори медицински процедури. Организации за защита на правата на човека като Human Rights Watch многократно предупреждават, че макар жените в Саудитска Арабия да получават определени права, системата на попечителство продължава да „обезсмисля правните реформи, защото в крайна сметка мъжът е този, който решава дали жената може да се възползва от тях“². В същото време религиозните съдилища често считат показанията на жените за по-малко валидни от тези на мъжете, което допълнително ограничава тяхната правоспособност и достъп до справедлив съдебен процес.

Основни законови ограничения за жените в миналото

До началото на XXI век жените в Саудитска Арабия са обект на редица законови и институционални ограничения, които ги поставят в положение на социална и правна подчиненост. Пример за това е забраната за шофиране от жени, която е въведена през 1957 г. и е отменена едва през 2018 г. Забраната символизира не само ограничение на мобилността, но и пълна липса на автономност за жените в обществения живот. Жените не могат да откриват банкови сметки без разрешението на настойник, а достъпът им до определени професии и висше образование е строго регламентиран.

До 2015 г. жените нямат право да участват в избори или да се кандидатира за обществени длъжности, дори на местно ниво. Това означава, че те биват изключени от официалното вземане на решения и от политическото представителство. Правната система също съдържа дискриминационни разпоредби, например в областта на наследяването – според законите на шерията жената наследява половината от това, което мъжът наследява при същите условия³.

Освен това дори в случаи на насилие или развод жените рядко получават защита от държавата поради липсата на законодателство за домашното насилие до 2013 г. и практическите ограничения за достъп до правосъдие. В Доклад на Freedom House (организация за защита на свободата, правата и демокрацията) за 2023 се посочва, че въпреки законовите промени реалната защита на жените в съда остава ограничена от предразсъдъци и практики, които облагодетелстват мъжете⁴.

² Human Rights Watch. Boxed In: Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System. 16 July 2016, p. 1–30. <<https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>>

³ Alhussein, Eman. Triangle of Change: The Situation of Women in Saudi Arabia. European Council on Foreign Relations, 2014, pp. 4–8.

⁴ Freedom House. Freedom in the World 2023: Saudi Arabia. <<https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2023>>

Ограничения на правата на жените в съвременна Саудитска Арабия

Образование и трудова заетост

Въпреки че през последните години се наблюдава известно подобрене в достъпа на жените до образование и заетост, съвременното саудитско общество продължава да ограничава възможностите на жените да се реализират пълноценно в тези области. В сферата на образованието е налична строга полова сегрегация, като някои учебни занятия дори се провеждат чрез видеовръзка, за да се избегне пряк контакт между преподавателите мъже и студентки. Въпреки че от 70-те години на миналия век насам правителството инвестира значителни средства в изграждането на женски университети, включително в престижния университет Princess Nourah bint Abdulrahman в Рияд – най-големият женски университет в света – учебните програми често остават ограничени до „традиционно женски“ специалности като педагогика, хуманитарни науки и медицинско обслужване⁵.

Системата на мъжко попечителство дълго време възпрепятства жените дори да се запишат в университет или да пътуват в чужбина с цел образование без разрешението на настойник. Според доклад на Human Rights Watch това поставя жените в зависимо положение дори когато институционалните правила позволяват прием – защото решението остава в ръцете на мъжа⁶.

На работното място жените се сблъскват с редица пречки, включително културни норми, законови ограничения и дискриминация при наемане на работа. Според статистиките на Световната банка от 2022 г. процентът на работещите жени в Саудитска Арабия е приблизително 33% - значително увеличение спрямо 19% през 2017 г., но все още нисък спрямо средната стойност за света⁷. Част от това нарастване се дължи на програмата „Vision 2030“, която има за цел да разнообрази икономиката и да увеличи приноса на жените към БВП⁸. Въпреки това, жените все още заемат предимно нископлатени и несигурни позиции, като често нямат достъп до ръководни длъжности или професии в секторите на сигурността, технологиите и промишлеността.

⁵ Hamdan, Amani. Women and Education in Saudi Arabia: Challenges and Achievements. – International Education Journal, Vol. 6, No. 1, 2005, pp. 49-50.

⁶ Human Rights Watch. Boxed In: Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System. 16 July 2016, p. 1–30. <<https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>>

⁷ World Bank. Women, Business and the Law 2021. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. <<https://wbl.worldbank.org/en/reports>>

⁸ Kingdom of Saudi Arabia. Saudi Vision 2030. Riyadh: Council of Economic and Development Affairs, 2016. <<https://www.vision2030.gov.sa/en>>

В проучване на Al-Lamki се подчертава, че жените в Саудитска Арабия не само срещат трудности при навлизането си на пазара на труда, но често са подложени на социална стигма, когато изразяват желание за професионално развитие особено ако то изисква смесена работна среда⁹. Освен това съществуват ограничения, свързани със социалното осигуряване, отпуска по майчинство и липсата на институционална подкрепа за работещите майки. Въпреки тези предизвикателства нараства броят на жените предприемачи, които използват интернет и социалните мрежи, за да създават собствени бизнеси. Това показва както необходимостта от икономическа независимост, така и наличието на предприемачески потенциал, който обаче остава частично използван поради липсата на структурна подкрепа и регулаторна сигурност.

Ограничения в личния и обществения живот

Един от най-значимите елементи, които определят личния и обществения живот на жените в Саудитска Арабия, е системата на мъжко попечителство, известна като махрам. Съгласно тази практика жената не може да взема самостоятелно множество решения за живота си - като пътуване, сключване на брак, записване в университет, започване на работа или търсене на медицинска помощ – без одобрението на настойник от мъжки пол, обикновено баща, брат, съпруг или дори син. Въпреки че през 2019 г. са приети реформи, които официално премахват някои от тези ограничения, включително правото на жените да пътуват без разрешение, многобройни проучвания и доклади показват, че на практика мъжкото попечителство продължава да се прилага неофициално в различни институции, особено в образователната и здравната система¹⁰.

Ограниченията на движението са дълбоко вкоренени и в социалните норми. Макар че през 2018 г. официално е отменена забраната за шофиране от жени, много жени все още срещат практически трудности при получаването на шофьорска книжка или използването на частни автомобили поради натиск от страна на семейството или страх от социална стигма. Освен това в някои региони жените се нуждаят от придружител, когато пътуват, особено ако става въпрос за дълги разстояния или междуградски пътувания.

Облеклото също е съществен елемент от социалните ограничения. Жените са задължени да носят абая – дълга черна роба, която покрива тялото, а в много случаи и хиджаб или никаб. Въпреки че през последните години има случаи, в които членове на управляващата власт заявяват, че този дрескод не е задължителен, социалният натиск и религиозната полиция продължават да

⁹ Al-Lamki, Salma M. *Feminizing Leadership in Arab Societies: The Perspectives of Omani Female Leaders*. – *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 20, No. 3, 2018, p. 308–322.

¹⁰ Human Rights Watch. *Saudi Arabia: Reforms for Women Mask Ongoing Abuse*. 1 July 2021, p. 1–5. <<https://www.hrw.org/news/2021/07/01/saudi-arabia-reforms-women-mask-ongoing-abuse>>

поддържат високи стандарти за външен вид, особено на обществени места. Неспазването на тези норми може да доведе до социална изолация, порицание или дори административни санкции.

Социалните норми определят не само външния вид и придвижването на жените, но и участието им в обществения живот. Въпреки наличието на кинозалони, спортни събития и кафенета за смесена аудитория, участието на жените в тези пространства остава ограничено поради общественото неодобрение, трудностите при достъпа до услуги и стереотипите за жените като „неподходящи“ за обществена дейност.

Много жени също така са обект на дигитално наблюдение. Чрез мобилното приложение „Absher“, създадено от правителството, мъжките настойници могат да следят движението на жените, включително кога и къде пътуват. Това технологично средство за контрол е критикувано от международни организации, включително ООН и „Amnesty International“, които го определят като нарушаващо правото на лична автономия¹¹.

Ограниченията върху личния и обществения живот на жените в Саудитска Арабия създават усещане за зависимост, страх и несигурност. Те възпрепятстват не само личната свобода, но и достъпа до ресурси, участието в културния живот и възможността жените да бъдат активни граждани и да допринасят за развитието на обществото.

Липса на политически и граждански права

Дълго време жените в Саудитска Арабия са били напълно изключени от политическия живот на страната. До 2015 г. те нямат право да гласуват или да се кандидатира за избори. Същата година, в рамките на ограничена реформа, на жените се позволява да участват в общинските избори, което се приема като символичен, но важен жест към международната общност. На практика обаче, независимо че за първи път в историята 20 жени са избрани за членове на общинския съвет, тяхната политическа тежест остана минимална поради ограничените правомощия на тези органи и липсата на равнопоставеност в процесите на вземане на решения¹².

Политическата система на Саудитска Арабия е абсолютна монархия, без избран парламент, което допълнително ограничава възможностите за политическо участие на всички граждани – особено на жените. Те не могат да

¹¹ United Nations Human Rights Council. Saudi Arabia: UN Experts Condemn Restrictions on Women's Rights through Absher App. 2019. <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2019/02/saudi-arabia-un-experts-condemn-restrictions-womens-rights-through-absher>>; Amnesty International. Saudi Arabia: Absher App Must End Male Guardianship Controls. 21 February 2019. <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/02/saudi-arabia-absher-app-must-end-male-guardianship-controls/>>

¹² BBC News. Saudi Arabia elections: Women vote for first time. 12 December 2015. <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35075702>>

заемат високи държавни постове, като например министър на вътрешните работи, външните работи или отбраната. Дори в правителствените консултативни съвети, където е разрешено да бъдат назначавани жени, тяхното участие обикновено е ограничено до въпроси, свързани с „женските проблеми“, образованието или здравеопазването. По този начин участието на жените в политиката често се свежда до символично присъствие, а не до реално влияние върху политиката и управлението.

Относно гражданските права жените в Саудитска Арабия са изправени пред системна дискриминация в правната система. Изключително предизвикателен аспект е разликата в стойността на свидетелските показания. Според някои тълкувания на законите на шериата, прилагани в страната, показанията на една жена се считат за валидни само ако са подкрепени от друга жена или мъж – т.е. показанията на една жена се оценяват наполовина на тези на един мъж. Това правило се прилага за редица съдебни процеси, включително семейни, наследствени и имуществени дела, което ограничава правната способност на жените и ги поставя в неравностойно положение пред съдилищата¹³.

Друго значително ограничение е неравностойното наследствено право. Жените наследяват половината от дяла, който мъжете получават при равни родствени връзки. Това е в съответствие с ислямското право, но се счита от международната общност за несъвместимо с принципите на равенство между половете, заложи в международните договори, включително Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW).

Сравненията със съседните държави в региона разкриват както прилики, така и разлики. В Обединените арабски емирства и Катар например жените заемат по-активна роля в политическия и икономическия живот, въпреки че все още съществуват ограничения. Тунис, Йордания и Мароко са осъществили важни правни реформи, включително в семейното и наследственото право, които осигуряват по-голямо равенство на жените. В сравнение с останалите страни Саудитска Арабия изостава в прехода към по-либерален модел, като предприетите промени често са символични и не водят до съществени институционални промени.

Липсата на политически и граждански права за жените в Саудитска Арабия е структурен проблем, който не може да бъде решен само чрез символични мерки или частични реформи. Истинска промяна ще настъпи само чрез систематичен преглед на законодателството, насърчаване на политическа култура на активното участие и премахване на правните и културните бариери пред автономността на жените.

¹³ Alhussein, Eman. Triangle of Change: The Situation of Women in Saudi Arabia. European Council on Foreign Relations, 2014, pp. 4–8.

Социални и икономически последици от ограничените права на жените

Влияние върху икономическия растеж и потенциала на страната

Ограничаването на правата на жените в Саудитска Арабия има пряко въздействие върху икономическата ефективност и конкурентоспособността на страната. Жените съставляват приблизително половината от населението, но тяхната ниска икономическа активност представлява загубен човешки капитал. По данни на Световната банка до 2020 г. само около 22 % от работната сила в Саудитска Арабия е била женска, при положение че повече от 60 % от университетските дипломи са присъдени на жени¹⁴. Това показва сериозно разминаване между образователния потенциал и реализацията на жените на пазара на труда. Ограничавайки достъпа на жените до работа, страната се лишава от потенциален икономически растеж и от възможността да разшири икономиката си, което е ключов елемент от стратегията „Визия 2030“, целяща да намали зависимостта от петролния сектор¹⁵.

Проучване на Международния валутен фонд показва, че ако жените бъдат включени равноправно в икономиката, БВП на Саудитска Арабия може да се увеличи с до 20 % в дългосрочен план¹⁶.

Последствия за семействата и бъдещите поколения

Ограничаването на правата на жените води и до сериозни последици за социалната структура и устойчивото развитие на семействата. Жените с ограничен достъп до образование и независими доходи са по-уязвими към домашно насилие, принудителни бракове и социална изолация, което предава модели на подчинение и неравенство на следващите поколения. Проучванията показват, че когато жените имат по-висока степен на самостоятелност и образование, това води до по-ниска детска смъртност, по-добро ниво на здравеопазване и по-високи образователни резултати за децата¹⁷. Липсата на женска еманципация в семейството обаче пречи на изграждането на иновативно и успешно поколение, способно да участва пълноценно в социалния и икономическия живот.

¹⁴ World Bank. Women, Business and the Law 2021. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. <<https://wbl.worldbank.org/en/reports>>

¹⁵ Kingdom of Saudi Arabia. Saudi Vision 2030. Riyadh: Council of Economic and Development Affairs, 2016. <<https://www.vision2030.gov.sa/en>>

¹⁶ International Monetary Fund. Economic Diversification in Oil-Exporting Arab Countries. Washington, D.C.: IMF, 2016, p. 35.

¹⁷ UNICEF. The State of the World's Children 2019: Children, Food and Nutrition – Growing well in a changing world. New York: United Nations Children's Fund, 2019, p. 42.

Връзка между дискриминацията срещу жените и социалната нестабилност

Множеството ограничения за жените не само пречат на социалното развитие, но и допринасят за социалното напрежение и нестабилност. Подобна дискриминация води до нарастващо чувство за несправедливост сред жените и младото поколение, особено в контекста на глобализацията и на дигиталните технологии, които позволяват достъп до информация и международни модели на равенство. Според изследване на Фондацията на Каргнеги за международен мир (Carnegie Endowment for International Peace) социалните движения, в които жените заемат активна роля, често възникват в отговор на институционалната дискриминация и липсата на политическо представителство, което създава нестабилност и натиск върху управляващите елити за реформи¹⁸.

Освен това социалното изключване на жените подкопава доверието в институциите и възпрепятства изграждането на социален капитал, необходим за развитието на модерно гражданско общество.

Реформи и промени в статуса на жените

Политически и законови реформи

През последното десетилетие Саудитска Арабия предприема редица реформи, насочени към подобряване на правния и социалния статус на жените. Тези промени са част от по-широката стратегия „Визия 2030“, иницирана от престолонаследника принц Мохамед бин Салман за модернизирание на страната и нейната икономика. Сред най-емблематичните реформи е отмяната на забраната за шофиране от жени, обявена през 2017 г. и влязла в сила през юни 2018 г. Това събитие има огромно символично и практическо значение, тъй като мобилността е предпоставка за икономическа и социална независимост. Една година след влизането на закона в сила над 120 000 жени получават шофьорски книжки¹⁹.

Друга ключова промяна е частичното облекчаване на системата за мъжко попечителство. През 2019 г. е приета законодателна промяна, която позволява на жените над 21 години да пътуват без разрешение на настойник, да издават лични документи и да бъдат законно признати за пълноправни граждани. Това е значителен пробив, тъй като дотогава всички аспекти от живота на жената са били под контрола на „махрам“ – настойник от мъжки пол. Въпреки

¹⁸ Coleman, Isobel. *Paradise Beneath Her Feet: How Women are Transforming the Middle East*. New York: Random House, 2010, p. 121.

¹⁹ Freedom House. *Freedom in the World 2020: Saudi Arabia*. <<https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2020>>

известна съпротива срещу прилагането на новите разпоредби, те проправят пътя за по-нататъшно разширяване на автономията на жените.

Отбелязани са и реформи, насочени към увеличаване на участието на жените в икономиката. Законодателството е променено, за да се забрани дискриминацията по полов признак в сферата на труда, както и да се осигури равен достъп до възможности за намиране на работа. През 2021 г. правителството обявява, че жените вече могат да заемат длъжности в армията, съдебната система и дипломацията – области, които преди това биват изцяло доминирани от мъже. Освен това в някои провинции жени биват назначени на висши административни длъжности, което също е прецедент в историята на страната.

Ролята на международния натиск и активистките движения

Международните организации и институциите за защита на правата на човека играят значителна роля за инициирането и ускоряването на реформите. Организации като ООН, Amnesty International и Human Rights Watch публикуват доклади, в които се разкриват нарушенията на правата на жените в Саудитска Арабия и се препоръчват промени. Докладът на Хюман Райтс Уоч „Boxed In“ (2016 г.), посветен на системата за попечителство над мъже, е един от най-известните и често цитирани документи, които оказват натиск върху правителството²⁰.

Местни активисти, като Луджайна ал-Хатлул, която се превръща в символ на борбата за правото на жените да шофират, също оказват съществено влияние върху процеса на социалната промяна в страната. Тя и други активисти биват задържани, измъчвани и преследвани, но въпреки това продължават да бъдат гласове на промяната. Международният отзвук от подобни случаи довежда до дипломатически и икономически натиск от страна на западните държави, особено в контекста на инвестиционните и търговските споразумения.

Медиите изпълняват важна функция в процеса на обществената промяна: международните медии осветяват нарушенията на правата на жените, докато местните онлайн платформи насърчават дигиталната мобилизация и активизъм. Все повече жени използват социалните медии като средство за мобилизация, солидарност и информиране на международната общественост за случващото се в страната.

Промяна в обществените нагласи

Трансформация в обществените нагласи е все по-очевидна, особено сред по-младото поколение и в големите градове. Редица проучвания показват, че мнозинството от младите мъже и жени подкрепят правото на жените да работят, да се образуват и да участват в обществения живот. Отчасти тази промяна

²⁰ Human Rights Watch. Boxed In: Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System. 16 July 2016, pp. 1–30. <<https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>>

се дължи на глобализацията, нарастващата дигитална култура и достъпа до международни медии и образование в чужбина. Жените, завръщащи се от обучение в Европа и САЩ, се превръщат в инициатори на културни промени, като въвеждат нови идеи за равенство, гражданска активност и социална отговорност.

Консервативните сили в обществото обаче все още имат влияние, особено в селските райони, където религиозните власти продължават да оказват натиск върху социалните норми. Затова устойчивата промяна ще изисква не само реформи, но и дълбока културна трансформация, при която жените да се възприемат не като обект на защита, а като равноправни участници в обществения живот.

Заклучение

Положението на жените в Саудитска Арабия е резултат от дълъг исторически процес, в който традиционните патриархални ценности, религиозните тълкувания и социалните норми са определили подчиненото им място в обществото. Жените се възприемат предимно в семейната сфера, подчинени са на мъжката власт и правата им са ограничени от нормативните рамки на шериата. Основните правни ограничения, като например мъжкото попечителство, ограниченията на свободата на движение и липсата на политически и граждански права, институционализират тази зависимост.

В съвременен план, въпреки някои реформи, жените продължават да се сблъскват с пречки в областта на образованието, професионалната реализация, личния живот и политическото участие. Системата на попечителството, социалните норми на поведение и облекло, както и ограничените възможности за заемане на обществени и политически длъжности, продължават да възпрепятстват пълноценното участие на жените в обществените процеси. Дискриминационните практики в правната система, като например по-ниската стойност на свидетелските показания и неравностойното наследяване, също допринасят за поддържане на неравенството.

Анализът на социалните и икономическите последици от тези ограничения показва, че те не засягат само жените като индивидуални субекти, а имат далеч по-широко въздействие върху развитието на страната като цяло. Ниското участие на жените в икономиката води до загуба на ценен човешки капитал, възпрепятства икономическата диверсификация и забавя растежа на БВП. Ограничаването на автономията на жените в семейството има отрицателно въздействие върху развитието на бъдещите поколения, като възпроизвежда модели на неравенство и социална изолация. Освен това социалното изолиране на жените допринася за нарастване на социалното напрежение,

подкопава доверието в институциите и възпрепятства изграждането на устойчиво и модерно гражданско общество.

Въпреки че през последното десетилетие се предприемат важни реформи - като отмяната на забраната за шофиране, частичното облекчаване на настоячеството и разширяването на трудовите права - техният обхват остава ограничен и често се прилага неравномерно. Натискът от страна на международни организации и местни активисти изигра важна роля за постигане на промяна, но устойчивото подобряване на положението на жените изисква не само законодателни инициативи, но и дълбока промяна в културните нагласи и социалните структури.

Перспективите за бъдещето зависят от способността на саудитското общество да преодолее традиционните бариери и да интегрира принципите на равенството между половете като основен елемент на своето социално и икономическо развитие. Само чрез цялостни и последователни усилия ще бъде възможно жените в Саудитска Арабия да заемат полагащото им се място като равноправни участници в обществения живот.

Използвана литература

Alhoussein, Eman. Triangle of Change: The Situation of Women in Saudi Arabia.

European Council on Foreign Relations, 2014, p. 4–8.

Al-Lamki, Salma M. Feminizing Leadership in Arab Societies: The Perspectives of Omani Female Leaders. – *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 20, No. 3, 2018, p. 308–322.

Al-Munif, Hessa. *The Role of Women in Saudi Arabia*. Riyadh: King Saud University Press, 2010.

Amnesty International. Saudi Arabia: Absher App Must End Male Guardianship Controls. 21 February 2019. <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/02/saudi-arabia-absher-app-must-end-male-guardianship-controls/>>.

BBC News. Saudi Arabia elections: Women vote for first time. 12 December 2015. <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35075702>>.

Coleman, Isobel. *Paradise Beneath Her Feet: How Women are Transforming the Middle East*. New York: Random House, 2010.

Doumato, Eleanor Abdella. Women and the State in Saudi Arabia. – *Middle East Journal*, Vol. 57, No. 4, 2003, p. 569–585.

Freedom House. Freedom in the World 2020: Saudi Arabia. <<https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2020>>.

- Freedom House. Freedom in the World 2023: Saudi Arabia. <<https://freedomhouse.org/country/saudi-arabia/freedom-world/2023>>.
- Hamdan, Amani. Women and Education in Saudi Arabia: Challenges and Achievements. – International Education Journal, Vol. 6, No. 1, 2005, p. 42–64.
- Human Rights Watch. Boxed In: Women and Saudi Arabia’s Male Guardianship System. 16 July 2016, p. 1–30. <<https://www.hrw.org/report/2016/07/16/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system>>.
- Human Rights Watch. Saudi Arabia: Reforms for Women Mask Ongoing Abuse. 1 July 2021, p. 1–5. <<https://www.hrw.org/news/2021/07/01/saudi-arabia-reforms-women-mask-ongoing-abuse>>.
- International Monetary Fund. Economic Diversification in Oil-Exporting Arab Countries. Washington, D.C.: IMF, 2016.
- Joseph, Suad. Gender and Citizenship in the Middle East. Syracuse: Syracuse University Press, 2000, p. 70–85.
- Kingdom of Saudi Arabia. Saudi Vision 2030. Riyadh: Council of Economic and Development Affairs, 2016. <<https://www.vision2030.gov.sa/en>>.
- Moghadam, Valentine M. Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2003.
- United Nations Human Rights Council. Saudi Arabia: UN Experts Condemn Restrictions on Women’s Rights through Absher App. 2019. <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2019/02/saudi-arabia-un-experts-condemn-restrictions-womens-rights-through-absher>>.
- UNICEF. The State of the World’s Children 2019: Children, Food and Nutrition – Growing well in a changing world. New York: United Nations Children’s Fund, 2019.
- World Bank. Women, Business and the Law 2021. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. <<https://wbl.worldbank.org/en/reports>>.

ДОКЛАДИ ОТ УЧЕБНА КОНФЕРЕНЦИЯ

2024 г.

МЕДИИ И ПОЛИТИКА ПРЕЗ XXI ВЕК – БЕЗИЗХОДИЦА НА СТАТИЧНИЯ КОНФЛИКТ В УКРАИНА

Алекс Кашани,
специалност „Политология“

Резюме

Войната в Украйна. Много думи, мнения и събития, но всъщност без една важна основа, т.е. какво се случва на бойното поле? Чрез анализа на публикациите от три главни италиански вестника (La Repubblica, La Stampa и Il Corriere della Sera) се срещнах със страховете, притесненията, фалшивите убеждения, със съмнителни герои и дори клюки на един цял народ относно една война, която е поставила под въпрос тази система на континентална сигурност, която повечето хора са считали за „почти перфектна“. Но има и друго. Всъщност не се знае много за ситуацията на бойното поле и се предпочита да се използват определени моменти в това стълкновение между Русия и Украйна за чисти пропагандни цели. Но това не е обект на моята критика. Тя е насочена към липсата на тази принципна яснота, относно военните действия, която би била решителна при вземането на тежките решения и може би би спасила много животи. Защото „договореният мир е подобър от безкрайна война“ (папа Франциск за CBS, 25/04/2024г.) и „издигане на бялото знаме, при определени обстоятелства, също е проявяване на смелост“ (папа Франциск за RSI, 09/03/2024г.). Защото този конфликт лесно може да се превърне в много опасна безизходница не само за самите участници (за тях всъщност вече е!), но и за тълкуващите стълкновението. Трудно ще бъде да се изтрият всичките изказвания, фалшиви или манипулирани новини и пр., независимо от резултата на военната конфронтация.

„Настъпление“, „контранастъпление“, „месомелачка“, „оръжия“, „освобождение“, „санкции“ – тези са само няколко от най-често срещаните ключови думи, когато става дума за новини, относно войната в Украйна. От началото на пълномащабната конфронтация между редовните войски на Руската Федерация и Украйна на 24/02/2022г., редица анализатори, военни кореспонденти, блогъри и др., заемат главното място в колоните на вестници из целия свят, предоставяйки на читателя висококачествена информация относно

конфликта, възможните последици за света и/или изходи от него. Обаче сякаш липсва нещо много важно в предоставената наратива: какво е положението на бойното поле? Читателят има ли възможността да анализира критично този конфликт без да използва в неговото тълкуване политически убеждения или предрасъдъци? Целта на този доклад е точно да се търси отговор на тези два основни въпроса, анализирайки новините из главните италиански вестници – *Corriere della Sera* (*Кориере дела Сера*), *La Repubblica* (*Ла Република*) и *La Stampa* (*Ла Стампа*) относно този сбъсък, който предизвика, след Югославските войни през 90-те години на XX век, мащабни бойни действия в Европа. Тематиката е от изключително значение, защото критично изградено обществено мнение по въпроса може да играе важна роля при самото водене на тази война. Защото „договореният мир е по-добър от безкрайна война“ (*nana Франциск за Vatican News, 25/04/2024г.*) и „издигане на бялото знаме, при определени обстоятелства, също е проявяване на смелост“ (*nana Франциск за RSI, 09/03/2024г.*). Преди самото изложение бих направил една препратка към самото заглавие на доклада, където се споменава „статичния конфликт“, за да поясня понятието „статичен“. При тези мащабни стълкновения, такъв сблъсък между армии, който се простира на фронтови линии дълги стотици километри и характеризирани от големи битки в определени горещи точки, които водят до огромно количество загинали войници и унищожена техника, сметката е – няколкостотин метра придобивки, често пъти излишни или дори смешни.

При изложението си разграничавам анализа около най-важните моменти на войната, тези които са причинили промяна в наратива на конфликта, но не на бойното поле. Първият момент е, разбира се, началото на войната на 24/02/2022г. Вестникът *La Repubblica* на първа страница поставя заглавието „Путин разбива/разпокъсва Украйна“ („*Putin spezza l'Ucraina*“, в-к *La Repubblica, 22/02/2022г.*) и в главната статия се подчертава подписването на указ, чрез който руския президент изпраща мисия на мироопазване в самопровъзгласилите се Донецка и Луганска народни републики. Но също така се припомни едно важно нещо: Русия е струпвала на границата с Украйна около 200 000 военнослужещи и няколко хиляди единици военна техника. Тази информация е важна от тук нататък, защото и трите вестника в главната си страница на 25/02/2022г. използват едно и също заглавие: „Войната на Путин“ („*La Guerra di Putin*“). Във водещата си статия в-к *La Stampa* даже говори за

„най-тъмният час на Запада“ („*La Sporca Guerra*“, в-к *La Stampa* 25/02/2022г.). Това, което се подразбира е, че Украйна няма никак да се справи срещу руската армия и, че в рамките на часове Киев ще бъде окупирана от руснаците. Обаче тук се появява първото противоречие. Как може да се окупира столицата (да не говорим за цяла държава) с 200 000-на армия и предимно тежка бойна техника (танкове, бтр-и)? „За първите 24 часа Русия е изстреляла 160 ракети (крилати и балистични) и е извършила 75 въздушни нападения, целили стратегически обекти като военни бази, ТЕЦ-ове, складове с боеприпаси и пристанища“ (*RID, април 2022г., стр. 24-25*). Тези въздушни атаки обаче са обхванали територията на цялата страна и са нямали връзка с настъплението на войските, което започва от Беларус и Крим и се насочва към река Днепър. Това не изглежда като „тоталната война“, за която в *La Repubblica* говори. Най-вероятно и руското командване не е мислило подобно нещо. Шествието към Киев и Одеса изглежда повторение на това, което се случи в Чехословакия през 1968 г. Целта на руските генерали най-вероятно е била да провокират бягството на правителство на президента Зеленски в чужбина, замествайки го с едно „по-удобно, послушно“ (бивш мин.-предс. на Италия Силвио Берлускони за *SkyTg24, 13/02/2023г.*) Но във вестниците това не се споменава. И тука имат роля предразсъдъците. Нападението на руската армия веднага се връзва не с 1968 г., а с 1956 г. и събитията в Унгария или направо с ВСВ. Руската армия е спомената като „*Armata Russa*“ (на итал. руската армата), което е словосъчетание близко до „*Armata Rossa*“ (на итал. червената армия) и подсъзнателно това поражда в читателя страх, притеснение не само за Украйна, а за цяла Европа. Игнорира се изначалния състав на руската армия и се поставя под въпрос континенталната система за сигурност. Добра новина за НАТО и ЕС, лоша за Руската Федерация и за Украйна, която току-що се е превърнала в едно огромно и неутрално бойно поле.

Минава първия месец, руснаците задържат позициите около Киев и Одеса, но вече е ясно, че Зеленски ще издържи ударите и има огромна подкрепа от евроатлантическите канцеларии, които вече издават поредица от санкции с цел да ударят пряко руската военна машина. Нужна е нова тактика и тука намира място вторият момент на моя анализ: битката за гр. Мариупол. На 29/03/2022г. руската армия се изтегли от северния / столичния сектор на Украйна и спира настъплението към Одеса. Тактиката е ясна: окупиране (вече е правилна дума) на цялата територия на самопровъзгласилата се Донецка

народна република (ДНР). Идеята на руското командване е да се възползва от масивни териториални придобивки в източна Украйна с оглед отслабване на украинската позиция на мирните преговори в Истанбул. „Приоритета ни е освобождаване на Донбас“ (С. Шойгу – министър на отбрана на РФ, ТАСС, 29/03/2022г.). Вестниците в Италия обаче засилват тона около битката. В-к *Corriere della Sera* говори за „решителна битка“ и предвижда „десетки хиляди жертви“ сред цивилното население и редовните части на украинската армия. В. *La Repubblica* от 16/03/2022г. говори за ужасите, причинени от руската армия, която „не само изнасилва жени и ограбва домовете на украинците, но стига и до бомбардировка на театъра, където са намерили убежище стотици деца“, истинско военно престъпление. Вестник *La Stampa* на 12/04/2022г. дава и точния брой на загиналите в битката за града: 10 000. Качват се видеата на сраженията от фейсбук-страници на 36-та бригада на украинската армия, на батальон АЗОВ и на чеченските спецсили Ахмат. Постоянно се подчертават зверствата на руските войници и се засилва тълкуването на техните действия като терористични, безскрупулни и нехуманни. Проблемът около медийното отразяване на битката за Мариупол не е в самите военни престъпления на руснаците, които са били широко доказани от авторитетни списания като Amnesty International или от компетентните органи на ООН. Проблемът е в това, че италианските медии (нямащи кореспонденти от гр. Мариупол) изпреварват в няколко случая и украинските медийни органи при изчисляването на жертвите или разказването на събития. И това е изиграло важна роля при решението за изпращане на италианска военна техника в Украйна (и редица други хуманитарни помощи) с наредба-закон н. 16 от 28/02/2022г. Италианското общество до този момент се характеризира с огромното доверие към високата моралност на руския воин, готов и за саможертва за „справедлива“ кауза. Това доверие се засилва след март 2020 г., когато Русия изпраща военно-медицинските части на армията в Италия в рамките на мисията „От Русия с чисто сърце“ в помощ на борбата срещу разпространяване на Ковид-19. Оттогава италианците са следили с адмирация усилията (*чиста пропаганда*) на Русия срещу притеснителния вирус и са ненавиждали всяко ограничително решение на правителствата Конте и Драги, „защото в Русия не правили така“. Как тогава те да приемат, че Русия в 2022 г. вече е враг, опасност за системата на сигурността в Европа? Чрез леко преувеличаване на събития, жертви, публикациите около войната, засилват страданието на украинския народ, имащ

право да бъде защитен от силите на демокрацията и на международното право, „нарушено от Путин в тази негова война“ (*стисание Panorama, март 2022г.*).

След превземането на Мариупол, Русия създаде сухоземна връзка между Крим и ДНР, установявайки пълен контрол върху Азовско море. Отделно Мариупол е голям град с 446 103 население (данни на ООН за 2017г.) и украинците към този момент нямат способности, за да си превземат обратно града. Минава се към статичен конфликт, Путин обявява първата частична мобилизация и се засилва строежа на окопи, защитни линии, минни полета и др. Настъпва третият момент в моето изложение: Южното контранастъпление на ВСУ – 29/08/2022г. – 11/11/2022г. Официалното му име може да обърка много читатели. От военна гледна точка този момент се тълкува като „стратегически успех“ на Украйна, която накара руските военни части да се изтеглят от Херсон към източния бряг на р. Днепър. Заедно с тактическия успех на украинците в харковската област през лятото на 2022 г. представлява последна подготовка към войната в окопите, която характеризира 2023 г. Вестници (този път не само в Италия) говорят за „стратегическа повратна точка“ и вече предвиждат скоро „края на войната“. В-к *La Stampa* на 10/11/2022г. говори за „решително контранастъпление“ и следи действията на 59-та бригада на ВСУ. В *La Repubblica* на 04/10/2022г. публикува един анализ, според който „украинците побеждават на всички фронтове“, защото „притежават модерни средства, които най-добре се справят със слабостите на изтощената руска армия“ и най-малкото „воюват по-добре“ (*см., Ecco perchè gli ucraini stanno vincendo su tutto il fronte“*, в-к *La Repubblica*, 04/10/2022г.). Русия към този момент се представя като пред разпадане, изтощена от санкциите и от загиналите войници, и без алтернатива освен предаване. Еуфория, която през 2023 г. и началото на 2024г. е смазана от две събития: битките за Бахмут и Авдеевка и проваленото общо контранастъпление. Обаче, преди да минем през тях, добре е да си дадем една равносметка за 2022 г. След първата динамична фаза (24/02 – 24/04/2022г.), войната е придобила статичен характер и големите измествания по фронтовата линия са били просто подготовка на бъдещата месомелачка. Обаче от медиите ни предават сценарий, в който Украйна е в състояние на превъзходство спрямо РФ и готова да нанесе решителния удар на руската държавност. И това убеждение не само трудно намира военна логика, но е и предпоставката за бъдещите провалени действия на ВСУ. През първите

месеци на 2023г. Русия сякаш намира къде да насочва вниманието на Украйна. В Бахмут (Артъомовск за руснаците) от август 2022 г. руската частна армия Вагнер на олигарха Е. Пригожин се сражава кръвопролитно. Фигурата на руския олигарх Пригожин, близък до властта в Москва набира влияние в социалните мрежи. Често пъти той дава интервюта за руските блогъри, информира обществото в РФ за състоянието и целите на руската армия и даже заявява на 11/03/2023г. чрез телеграм-канал на ЧВК Вагнер, че иска да се кандидатира за предстоящите президентски избори в Украйна. Човекът е склонен да провокира Путин и кръга му. Тогава защо да не го поставят под напрежение? На април 2023 г. доставките на боеприпаси за сектор Бахмут-Авдеевка рязко намаляват. Пригожин е принуден да жертва пари и хиляди наемници в месомелачката Артъомовск и атакува пряко министъра на отбрана на РФ С. Шойгу. От този момент до неговата смърт италианските вестници се пълнят с биографични статии и анализи, посветени на „бунтовника“ Пригожин, „готвача, който е предизвикал Царя“ (в. *Corriere della Sera*, 24/08/2023г.). Неговата частна армия между април и септември 2023 г. се ползва от изключителното внимание на медиите. Разпространява се историята на паравоенната формация, методи за набиране на наемници, изготвят се справки за състоянието на бойната ѝ способност и пр. През май те превземат накрая и гр. Бахмут. И когато на 23 срещу 24 юни 2023г. започва метежа на Пригожин, той се представя във вестниците като „герой“. В-кът *La Repubblica* говори за преврат, в. *Corriere della Sera* за „справедлива революция срещу новия Пьотр Велики“. Но около тази новина, около тези събития, които водят до смъртта на Е. Пригожин и включването на група Вагнер в състава на редовната руска армия, стои подготовка на украинските сили за предстоящото общо контранастъпление. Очаква се той да започне през юни-юли 2023г. и, според трите най-видни италиански вестници, ще има за цел освобождаването на Крим и следователно обкръжение на руските сили в Донбас, преди те да бъдат разгромени. Налице са 200 нови западни танкове, з.р.с. HIMARS, стотици хиляди боеприпаси, 4 обучени от НАТО бригади и много други неща. Отсреща редовната руска войска, безнадеждно оборудвана и изтощена от вътрешни конфликти. Към ноември 2023г. обаче някой прави равносметката и за пръв път журналиста Паоло Брера, в колоните на в. *La Repubblica* на 03/12/2023г. твърди безсъмнено: „украинското контранастъпление се е провалило тотално. Съюзници предлагат новата тактика за 2024г.: отбрана в окопите.“ Оттогава наратива

относно войната прави рязък завои към проблемите на ВСУ, на НАТО и на ЕС. Еуфорията от края на 2022г. е изчезнала за сметка на един по-критичен анализ, който всъщност крие същите крайности. На 29/02/2024 г., при превземането на гр. Авдеевка от руските ВДВ, в колоните на вестник *La Repubblica* излиза едно интервю с М. Зорин, командир на 3-та щурмова бригада на ВСУ, в което даже се подчертава как „руснаците били повече, по-добре оборудвани и под по-добро командване“. В колоните на в. *Corriere della Sera* и в. *La Stampa* излизат анализи, които представят гр. Авдеевка като населено място от стратегическо значение за установяване на контрол върху целия Донбас. Към днешна дата руснаците не са го достигнали все още! А единствено значение за превземането на града за руснаците е било осигуряване контрола върху донецка водопречиствателна станция и като цяло по-добра отбрана на гр. Донецк. Н.м. Авдеевка е бил (защото е уравниен със земя) просто едно предградие, за което от 2015 г. двете страни в конфликта са дали безумно високи жертви. Защото за Авдеевка се воюва още от времето на първите метежи в Донецка област през 2014г. Падането му не може да поражда в медийната среда такова възмущение. Проблемът тогава е в отразяването на предишните фази на войната. Реалността е тази: жестоки битки за някакви руини, символични победи. И е същата действителност, която характеризира началото на войната. До някаква степен може да се твърди, че истинската пълномасщабна война е продължила в първите два месеца, когато украинските сили са били неподготвени и руските намерили „свободно“ от съпротива пространство на действие. В момента, в който са постъпили помощи и модернизация на ВСУ, войната е преминала към статично положение. Превърнала се е в една опасна безизходица.

С това приключи моето изложение, време е за изводи. В увода към този доклад съм споменал два въпроса: какво е положението на бойното поле? Читателят има ли възможността да анализира критично този конфликт без да въвежда в неговото тълкуване политически убеждения или предразсъдъци? На първия въпрос лесно може да се отговори, че ситуацията е тази, която се отбелязва в самото заглавие на доклада: „безизходица на статичния конфликт“. Говорим за една война, която със сигурност има дълбоки политико-дипломатически обяснения, но които не искам да засягам. Война, възприета от медийната среда както инструмент за пропагандиране на ценности, цели и нагласи на новия световен ред, който пред нас се ражда. Оставяйки на страни

чисто италианския поглед, във всяка една страна този конфликт е отразен по различен начин и има различни последици за съответните общества. Не е простия сблъсък между два блока Запад и Изток. Има и по-дълбоки противоречия, понякога и регионални, които влагат в анализа на събитията предразсъдъците към един или друг народ. И тук мога да отговоря и на втория въпрос. Читателят не може да направи един критичен анализ на тази война. Налице са много думи, мнения и събития, а липсват устойчиви данни. И малкото количество данни, с което разполагаме подлежи на съмнения. Когато анализираме една война само с данните на руските жертви или само с тези за руските сили и нямаме достъп до съответните такива относно ВСУ, освен от страна на Москва (не точно най-достоверният източник!), тогава как може да се претендира за един критичен анализ? И то не само от читателя, но и от самите анализатори, журналисти и т.н. С този доклад целя точно да докажа, че тази война е или може да бъде безизходица не само за участниците, но и за самите тълкуващи стълкновението. Трудно ще бъде да се изтрият всичките изказвания, фалшиви или манипулирани новини и пр. независимо от резултата на военната конфронтация. За да се излезе от тази ситуация трябва повече яснота и следователно едно изградено на силна основа обществено мнение, което да помогне правителствата по света да вземат справедливи решения.

Източници

Специализирано списание RID (Rivista Italiana Difesa), април 2022 г., с. 24-25

Специализирано списание PANORAMA, март 2022г.

Досие „Sentieri di guerra“ (*Военни пътеки*) на вестника *La Repubblica*, съдържащо всичките статии относно войната в Украйна: [Venti di guerra, Russia a un passo dall'invasione Ucraina \(repubblica.it\)](https://www.repubblica.it/argomenti/venti-di-guerra-russia-a-un-passo-dall-invasione-ucraina)

Архив на вестика *La Stampa*, раздел „външни работи“:

<https://www.lastampa.it/esteri/>

Досие „Войната в Украйна“ на вестник *Corriere della Sera*:

<https://www.corriere.it/argomenti/guerra-in-ucraina/>

Запис от интервюто на мин. на отбрана на РФ С. Шойгу за ТАСС, 29/03/2022 г. (публикуван в Италия от Rai News 24): [Russia. Parla il ministro della Difesa Shoigu: "Adesso l'obiettivo è il Donbass" \(rainews.it\)](https://www.rainews.it/storie/italia/2022/03/29/la-russia-parla-il-ministro-della-difesa-shoigu-adesso-l-obiettivo-e-il-donbass)

Интервю на Силвио Берлускони за SkyTg24, 12/02/2023 г.: [Ucraina, Berlusconi: “Non avrei visto Zelensky, non doveva attaccare Donbass”. Polemiche | Sky TG24](#)

Интервю на папа Франциск за CBS, 25/04/2024 г.: <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2024-04/papa-intervista-cbs-pace-negoziata-meglio-di-guerra-senza-fine.html>

Запис от интервюто на папа Франциск за RSI, 09/03/2024 г.: <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2024-03/papa-francesco-intervista-radio-televisione-svizzera-ucraina.html>

РЕЛИГИОЗНАТА ТОЛЕРАНТНОСТ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

Иван Нанков,
специалност „Международни отношения“

Увод

Религиозната толерантност е ключова за съвременните мултикултурни общества и представлява уважението и приемането на различните религиозни вярвания и практики. Този принцип поддържа социалния мир и спомага за развитието на демократични и отворени общества. В света, където културите и вярванията се пресичат повече от всякога, способността да се живее и работи заедно, въпреки религиозните различия, е не само ценна, но и необходима.

В исторически план, религиозната толерантност е с различни проявления, като в някои периоди е приета, докато в други – потискана. Например, в древния свят, като в Римската империя, религиозното многообразие често се толерира, стига да не нарушава обществения ред и властта на императора. В средновековна Европа, обаче, религиозната толерантност често отстъпва място на религиозни конфликти и преследвания, които бележат периода.

Днес, религиозната толерантност се преплита с глобалните движения за права и свободи, като става основен елемент в международните отношения и вътрешните политики на много държави. Например, в съвременни демократични общества се очаква законите да защитават религиозните малцинства и да предоставят равни възможности за тяхното участие в обществения живот. Такива политики са жизненоважни за укрепването на обществената справедливост и равенство.

Темата за религиозната толерантност остава актуална и предизвикателна в контекста на съвременните международни конфликти, миграционни вълни и глобална политическа нестабилност. Разбирането на тези сложни взаимодействия е съществено за изграждането на стабилни и мирни межкултурни отношения. В този контекст са представени съвременни примери и предизвикателства, свързани с развитието на религиозната толерантност. Тази дълбока и всеобхватна тема изисква също така разглеждане на възможните решения

за укрепване на толерантността в межкултурните и междурелигиозни отношения.

Следващите раздели ще продължат с подробен анализ на историческите примери, съвременните тенденции и предизвикателствата, с които се сблъскват обществата по отношение на религиозната толерантност.

Исторически перспективи на религиозната толерантност

Съвременният свят се характеризира с две основни тенденции – глобализационни процеси, обхващащи различни сфери на обществения живот, от една страна и съхраняване на културната и религиозна идентичност, от друга. Изграждането на разбирателство и сътрудничество в междуконфесионалните отношения в границите на една държава е свързано с определени морални принципи. Неслучайно религиозната толерантност има вълнообразна история, като периоди на взаимно приемане се редуват с епохи на интензивни конфликти. Примерът от Римската империя показва, че дори в античността съществуват форми на толерантност, където разнообразни религиозни групи съжителстват под управлението на една империя. Това съжителство често е мотивирано от политически и икономически интереси, позволявайки на римляните да интегрират и асимилират подчинените народи¹.

Средновековна Европа представлява контраст от тенденции. Религиозната нетолерантност често се използва като инструмент за политически и социален контрол. Примери като Инквизицията и различни религиозни войни, като Кръстоносните походи, илюстрират как религиозните различия са използвани като инструмент на власт и териториално разширение. От друга страна, ислямските земи често демонстрират по-голяма толерантност, а християни и евреи живеят в условията на религиозна автономия.

Периодът на Ренесанса и особено времето на Просвещението водят до значителни промени в отношението към религиозната толерантност в Западна Европа. Философи като Джон Лок и Волтер защитават идеи за религиозна свобода и разделение между църква и държава, което постепенно променя законодателствата и обществените нагласи².

Днес, въпреки че глобализацията насърчава религиозното многообразие и съвместно съществуване, историческите примери продължават да служат

¹ Гюллен, Ф. Към глобална цивилизация на любов и толерантност. С., 2008.

² Николова, Е. Етически аспекти на междуконфесионалния диалог. С., 2012.

като напомняне за потенциалните опасности от прояви на нетолерантност. Уроците, извлечени от миналото, могат да помогнат за формиране на стратегии за управление на религиозното разнообразие в съвременния свят и за да предотвратяват конфликти, базирани на религиозна основа.

Съвременни примери за религиозна толерантност

В днешно време, религиозната толерантност се наблюдава в различни форми по света, демонстрирайки как обществата възприемат разнообразието като част от своята социална структура. В Сингапур, правителството е въвело стриктни закони за защита на религиозното многообразие и насърчаване на междурелигиозния диалог. Тази политика се подкрепя от образователни програми, които възпитават в уважение и разбирателство между различните религии от ранна възраст³.

В САЩ, разнообразието на религиозни практики е гарантирано от Първата поправка към Конституцията, която защитава свободата на вероизповедание. Американското общество показва висока степен на религиозна толерантност, въпреки някои случаи на религиозна нетолерантност и дискриминация. Съществуват много неправителствени организации, които работят за подобряване на религиозния диалог и разбирателство. В Европа, подходите към религиозната толерантност варират значително. Например, Франция следва принцип, при който държавата поддържа строго разделение между религия и държавни институции. Това понякога води до напрежения, особено в контекста на обществени дебати относно видимите религиозни символи в публичните пространства. Но, в същото време, съществуват много програми, насочени към насърчаване на религиозното разбирателство и мирно съжителство. В Близкия изток, регион традиционно засегнат от религиозни конфликти, има нови инициативи за насърчаване на религиозната толерантност, включително междурелигиозни диалози и срещи, които целят намаляване на напрежението и насърчаване на мирния диалог.⁴

Тези примери показват, че религиозната толерантност е динамичен и сложен процес, който изисква непрекъснато внимание и ангажимент от страна на правителства, образователни институции и гражданското общество. Всеки

³ Пак там.

⁴ Hutabarat, F. Navigating Diversity: Exploring Religious Pluralism and Social Harmony in Indonesian Society, 2023: <<https://ej-theology.org/index.php/theology/article/view/125>>.

регион и всяка страна има уникални предизвикателства и подходи в тази област, но общата цел остава създаването на общество, където всеки човек може свободно да изповядва своята вяра без страх от дискриминация или преследване. Инвестирането в образование и култура на мир и взаимно уважение е от съществено значение за постигането на тези цели⁵.

В този контекст поставяме специален фокус върху предизвикателствата и препятствията, които стоят пред религиозната толерантност в съвременния свят, като се прави опит да се анализира как те могат да бъдат преодоленни.

Предизвикателства и препятствия

Религиозната толерантност продължава да се сблъсква с редица предизвикателства, които могат да затруднят напредъка към по-мирни общества, гарантиращи социално включване, независимо от изповядваната религия. Една от съществените пречки е политическият екстремизъм, който често води до религиозна нетърпимост и конфликти. Редица примери показват растящ национализъм и радикализация, които могат да стимулират напрежение между религиозните общности.

Освен това, медиите често играят двойствена роля. От една страна, те имат потенциала да насърчават разбирателство и информираност чрез обективно представяне на различни религии. От друга страна, сензационните и тенденциозни медийни изявления могат да засилят стереотипи и да създадат враждебност, което въздейства негативно на усилията за толерантност.⁶

Съществуват и значителни предизвикателства, свързани с интеграцията на мигрантите. Миграцията често води до приемане на нови религиозни общности в установени културни контексти, което може да доведе до социално напрежение. Управлението на това разнообразие изисква чувствителни и иновативни политики, които уважават правата и културите на всички общности, поддържайки същевременно социална хармония. Въпреки тези трудности, има възможности за преодоляване на препятствията чрез образование, законодателни реформи и междурелигиозен диалог. Образователните инициативи, които насърчават разбирането и уважението между различните религии от ранна възраст, са важни за изграждането на базова толерантност.

⁵ Ibid.

⁶ Konigsburg, J. Religious Pluralism: Transforming Society Using New Concepts of Evangelization and Dialogue, 2023: <<https://www.mdpi.com/2077-1444/14/1/80>>.

Законодателните реформи могат да предоставят рамка за защита на религиозните малцинства и за санкциониране на религиозна дискриминация.

Като цяло, въпреки предизвикателствата, съществуват ясни пътища за подобряване на религиозната толерантност. Сътрудничеството между правителства, неправителствени организации и съответните лидери може да допринесе за създаването на мирни общества, основани на социалното включване, в които религиозната толерантност е ценена и защитена.⁷

Бъдещи перспективи и решения

За укрепване на религиозната толерантност в бъдеще е необходимо да се развият стратегии, които се основават на образование, законодателство и межкултурен диалог. Образователните системи трябва да включват програми, които запознават учениците не само с различните религии, но и със значението на мултикултурните общества и междурелигиозното уважение. Тези програми могат да включват обмен на студенти и учители, което допълнително способства за разбирането и уважението между различните култури.

Съществуват важни законодателни инициативи, които могат да бъдат въведени за защита на религиозните малцинства и за наказване на прояви на религиозна нетолерантност. Правителствата трябва да работят за създаването на ясни и ефективни закони, които не само предотвратяват дискриминацията, но и насърчават диалога и разбирателството.⁸

Междурелигиозният диалог също е решаващ за развитието на толерантността. Инициативи като международни конференции, работни групи и общностни събития могат значително да подобрят отношенията между различните религиозни групи. Тези събития предоставят платформа за обсъждане на общи цели и предизвикателства, като същевременно разкриват ползите от съвместната работа за мир и стабилност.⁹

⁷ Ibid.

⁸ Pew Research Center. Americans' Views on Religion in Society, Politics, 2019: <<https://www.pewresearch.org/religion/2019/11/15/americans-have-positive-views-about-religions-role-in-society-but-want-it-out-of-politics/>>.

⁹ Subudhi, C., Panneer, S., Ramesh, R.. Interfaith Dialogue, Peacebuilding, and Sustainable Development in Global Efforts, 2022 <https://www.researchgate.net/publication/360773372_INTERFAITH_DIALOGUE_AND_COMMUNAL_HARMONY_FOR_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT>.

Технологиите играят важна роля в укрепването на религиозната толерантност, като предоставят нови възможности за образование и комуникация. Социалните медии и други онлайн платформи могат да бъдат използвани за разпространение на положителни послания и за организиране на мирни кампании, насърчаващи междурелигиозното разбирателство.

Заклучение

В заключение, религиозната толерантност не е статична цел, а постоянен процес, който изисква активно участие от всички заинтересовани страни. Чрез образование, законодателство, междурелигиозен диалог и технологии, можем да постигнем значителен напредък към създаването на по-толерантен и мирен свят. Важна задача на всички участници в процеса е да се привлече вниманието на институциите и обществото към съвременните проблеми, свързани с религиозната толерантност. Този актуален и съществен въпрос подлежи на продължаващо изследване в условията на динамичните промени, настъпващи в настоящата геостратегическа ситуация в Европа и в Близкия изток. А бежанската криза, като следствие от тези конфликти, също слага особена сянка върху неговото поставяне и решение, поради което изисква по-целенасочени управленски и обществени усилия и действия.

Използвана литература

- Гюллен, Ф. Към глобална цивилизация на любов и толерантност. С., 2008.
- Николова, Е. Етически аспекти на междуконфесионалния диалог. С., 2012.
- Hutabarat, F. Navigating Diversity: Exploring Religious Pluralism and Social Harmony in Indonesian Society, 2023. (<https://ej-theology.org/index.php/theology/article/view/125>).
- Konigsburg, J. Religious Pluralism: Transforming Society Using New Concepts of Evangelization and Dialogue, 2023. (<https://www.mdpi.com/2077-1444/14/1/80>).
- Pew Research Center. Americans' Views on Religion in Society, Politics, 2019. (<https://www.pewresearch.org/religion/2019/11/15/americans-have-positive-views-about-religions-role-in-society-but-want-it-out-of-politics/>).
- Subudhi, C., Panneer, S., Ramesh, R. Interfaith Dialogue, Peacebuilding, and Sustainable Development in Global Efforts, 2022.

(https://www.researchgate.net/publication/360773372_INTERFAITH_DIALOGUE_AND_COMMUNAL_HARMONY_FOR_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT).

ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ПОЛИТИКАТА:
СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БЪДЕЩИТЕ ЕКСПЕРТИ

*Сборник със студентски доклади от
IV учебна студентска конференция по дисциплината
„Методология и методика на политическия анализ“
15 май 2025 г.*

Съставители
*Елена Симеонова
Исидора Димова*

ISBN 978-619-232-954-9 (CD)
ISBN 978-619-232-955-6 (pdf)

Академично издателство УНСС
Директор *Петър Петров*, тел. 02 8195 264
Гл. редактор *Валентин Митев*, тел. 02 8195 665
Университет за национално и световно стопанство
1700 София, ул. „8-ми декември“ № 19

Печатница УНСС

press.unwe.bg

